

VYUŽITIE KRAJINY STREDNÉHO LIPTOVA V PRAVEKU A VČASNEJ DOBE DEJINNEJ¹

Lucia Benediková – Karol Pieta

Key words: Central Liptov region, Liptovské Matiašovce, Liptovský Trnovec, landscape, prehistory, early historical period, historical route

Landscape use in Central Liptov region in prehistory and early historical period

The paper presents the summary and evaluation of up-to-date known archaeological sources from the cadastres of Liptovské Matiašovce and Liptovský Trnovec in the Central Liptov region. The microregion stands for the valid model of the prehistorical and early historical settlement of the Liptov Basin and in certain form also of whole Northern Slovakia. Only the convincing structure from the La Tène stage of the Púchov culture could not have been testified on studied territory.

ÚVOD

V rokoch 2003–2015 sa v regióne Liptova uskutočnilo viacero terénnych aktivít Archeologického ústavu SAV v Nitre, ktoré boli súčasťou riešenia niekoľkých výskumných projektov (obr. 1).

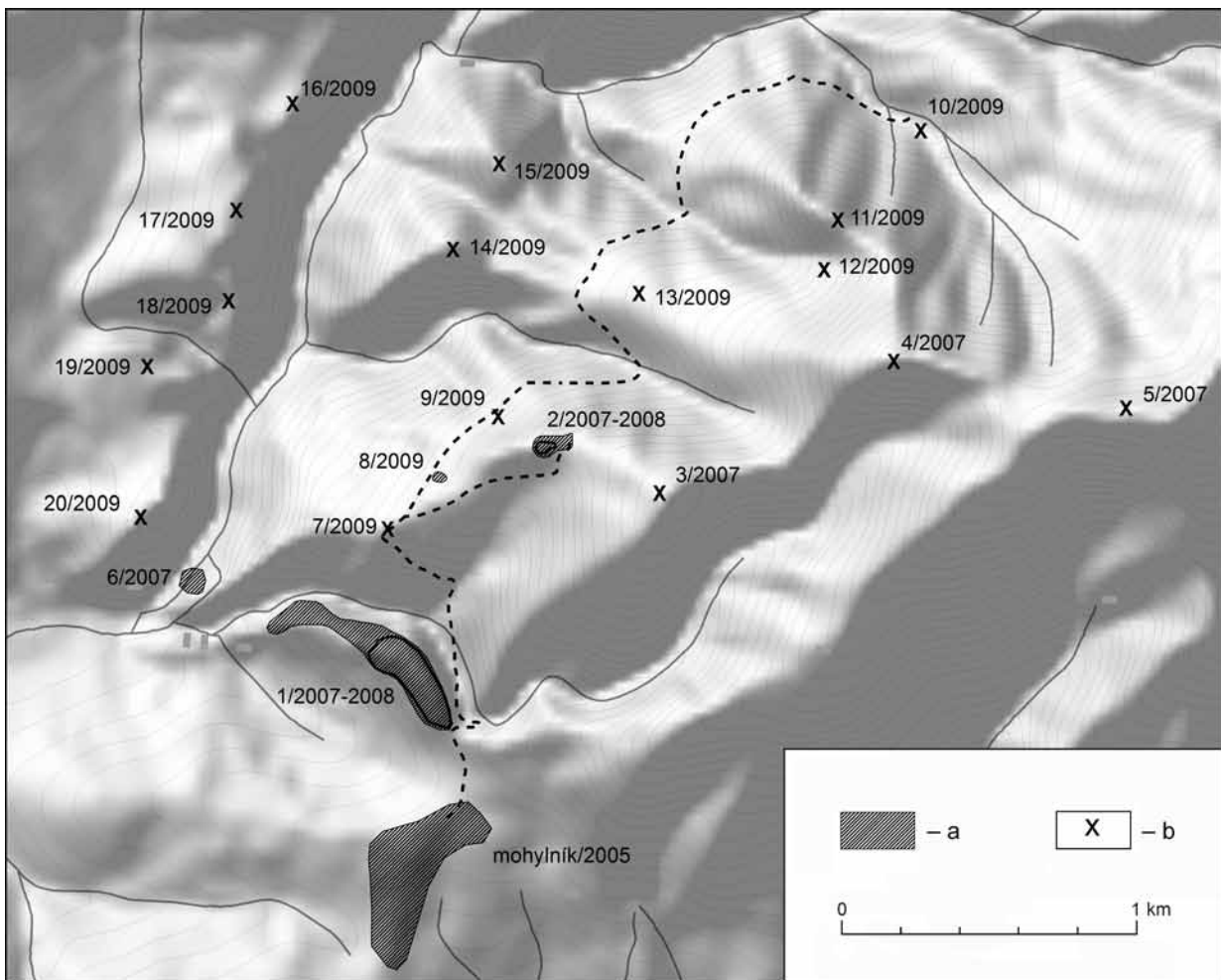
Terénne výskumy (rôzneho charakteru a intenzity) v katastrach obcí Liptovský Trnovec a Liptovské Matiašovce (obidva okr. Liptovský Mikuláš), intenzívne realizované autormi článku najmä v rokoch 2005–2010, jednak nadviazali na staršie poznatky z mikroregiónu, jednak priniesli nové fakty a otvorili viaceré nové otázky, týkajúce sa využitia krajiny v praveku a v (včasno) historickom období v mikroregióne stredného Liptova (obr. 2).

PRÍRODNÉ PROSTREDIE SKÚMANÉHO MIKROREGIÓNU²

Katastre obcí Liptovské Matiašovce a Liptovský Trnovec sa rozprestierajú severne od toku rieky Váh. Skúmané polohy s doloženým osídlením ležia v geomorfologickej jednotke Fatransko-tatranská oblasť. Polohy Hrádok/kóta 683 m a Priehonisko/Konislava/Konislavy v Liptovskom Trnoveci, ako aj Bochničky v Liptovských Matiašovciach sa nachádzajú v celku Podtatranská kotlina, v podcelku Liptovská kotlina a v časti Matiašovské háje. Poloha Liptovský Trnovec, Ravence/Blatné/Kamenisté patrí do oblasti Podtatranská kotlina, podcelok Liptovská kotlina, časť Liptovské Nivy; polohy Špigle a intravilán v Liptovskom Trnoveci do oblasti Podtatranská kotlina, podcelok Liptovská kotlina, časť Smrečianska pahorkatina. Liptovské Matiašovce, polohy kóta 950 m/Nad Konislavou, Dúpnica, Nad Občasnou vyvierackou, Podmeštrová a Pod Mníškom sú v celku Podtatranská kotlina, v podcelku Liptovská kotlina a v časti Chočské podhorie; polohy 2/2007–2008 a 8/2009 v celku Tatry, Západné Tatry, v časti Sivý vrch (*Atlas krajiny 2002*, 88). Geologické podložie tvoria horniny vrchnej kriedy a paleogénu vnútorných Karpát (Liptovský Trnovec-Hrádok/kóta 683 m, Špigle, intravilán, Ravence/Blatné/Kamenisté; Liptovské Matiašovce-Bochničky)

¹ Práca vznikla v rámci grantových projektov APVV-14-0842, VEGA 2/0001/18 (66,6 %) a 1/0399/18 (33,3 %).

² Prírodné prostredie sa uvádza len pre polohy so zistenými archeologickými reáliami, nie pre archeologicky negatívne polohy.

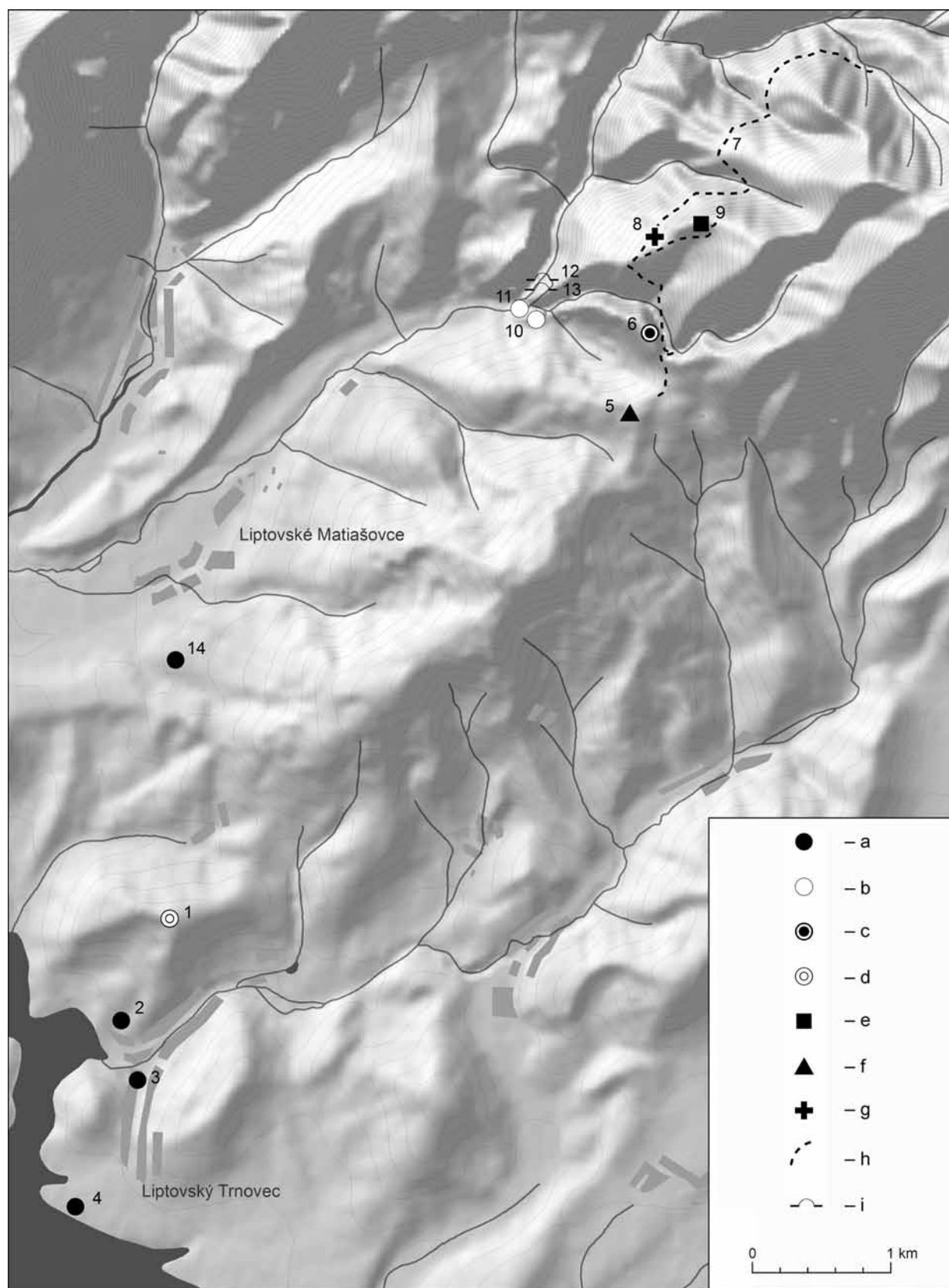

Obr. 1. Polohy skúmané v katastroch obcí Liptovské Matiašovce a Liptovský Trnovec v rokoch 2005–2010. Vyhotovenie mapy L. Benediková, M. Bartík (podľa Benediková 2009a; 2009b; 2010a–2010n; Benediková/Pieta 2005; Pieta/Benediková 2009). Legenda: a – archeologické lokality; b – archeologicky negatívne polohy.

a horniny mezozoika vnútorných Karpát (ostatné polohy; *Atlas krajiny 2002*, 74–76). Z hľadiska inžiniersko-geologickej rajonizácie leží väčšina polôh v rajóne predkvartérnych hornín, konkrétne v rajóne vápencovo-dolomitických hornín (Sv). Poloha Priehonisko/Konislava/Konislavy v Liptovskom Trnovci je v rajóne flyšoidných hornín (Sf). Polohy Hrádok/kóta 683 m, Špígľe, intravilán a Ravence/Blatné/Kamenisté v Liptovskom Trnovci ležia na kvartérnych sedimentoch, konkrétne v rajóne deluviálnych sedimentov (D). Liptovské Matiašovce, poloha Bochničky, sa nachádza na rozhraní jednotiek Sf a D (*Atlas krajiny 2002*, 82, 83). Kvartérny pokryv tvorí rozhranie ostatných, bližšie geneticky nerozlíšených sedimentov a deluviálnych sedimentov (*Atlas krajiny 2002*, 84).

Z geomorfologického hľadiska ide o vysočinový podhôlny reliéf, resp. o rozhranie reliéfu kotlinových pahorkatín a vysočinového podhôlného reliéfu (Liptovský Trnovec-Priehonisko/Konislava/Konislavy; Liptovské Matiašovce, kóta 950 m/Nad Konislavou) a o reliéf kotlinových pahorkatín (Liptovský Trnovec-Hrádok/kóta 683 m, Špígľe, intravilán, Ravence/Blatné/Kamenisté; Liptovské Matiašovce-Bochničky; *Atlas krajiny 2002*, 86). Z morfológicko-morfometrického hľadiska je to silne členitá veľhornatina (Liptovský Trnovec, polohy severozápadný výbežok Opálenie/2/2007–2009 a 8/2009), stredne členitá pahorkatina (Liptovský Trnovec-Hrádok/kóta 683 m, Špígľe; Liptovské Matiašovce-Bochničky), mierne členitá pahorkatina (Liptovský Trnovec, intravilán, Ravence/Blatné/Kamenisté) a silne členitá vrchovina (ostatné polohy; *Atlas krajiny 2002*, 90, 91).

Klimaticky sa polohy nachádzajú v mierne chladnom okrsku (C1). Len Ravence/Blatné/Kamenisté ležia v dolinovom/kotlinovom okrsku, ktorý je mierne teplý a vlhký s chladnou až studenou zimou (M5;

Obr. 2. Archeologické lokality v katastrach obcí Liptovské Matiašovce a Liptovský Trnovec. Číslo lokalít zodpovedajú číslam lokalít v texte. Vyhotovenie mapy L. Benediková, K. Pieta, M. Bartík. Legenda: a – sídlisko; b – výšinné sídlisko; c – hradisko; d – výšinné sídlisko (?)/opevnenie (?); e – refúgium (?)/iné opevnenie; f – mohyla/mohylník; g – ojedinelý nález; h – historická cesta; i – jaskyňa/sídlisko.

Atlas krajiny 2002, 95). Pôdny pokryv tvoria rendziny a kambizeme rendzinové so sprievodnými pôdami (R1; polohy 2/2007–2008 a 8/2009 v Liptovskom Trnenci, polohy Dúpnica a Nad Občasnou vyvieračkou v Liptovských Matiašovciach), resp. ich rozhranie s kambizemami pseudoglejovými nasýtenými a sprievodnými pôdami (K5; poloha Priehonisko/Konislava/Konislavy v Liptovskom Trnenci, polohy kóta 950 m/Nad Konislavou, Podmeštrová a Pod Mníškom v Liptovských Matiašovciach), pararendziny kambizemné a kambizeme rendzinové (N2; polohy Hrádok/kóta 683 m, Špígľa, intravilán a Ravence/Blatné/Kamenisté v Liptovskom Trnenci) a fluvizeme kultizemné (F1; Liptovské Matiašovce-Bochničky; *Atlas krajiny 2002*, 106–107). V rámci fyto geograficko-vegetačného členenia sa skúmané lokality nachádzajú v nešpecifikovanej ihličnatej zóne (*Atlas krajiny 2002*, 113).

Potenciálnu prirodzenú vegetáciu pre jednotlivé polohy predstavujú bukové lesy na vápencových a dolomitových podložiach (Fc; Liptovský Trnovec, polohy 2/2007–2008 a 8/2009; Liptovské Matiašovce-Dúpnica, Nad Občasnou vyvieračkou, Podmeštrová a Pod Mníškom), rozhranie bukových a jedľovo-bukových lesov (F, A) a bukových lesov na vápencových a dolomitových podložiach (Fc; Liptovský Trnovec-Priehonisko/Konislava/Konislavy, Liptovské Matiašovce-kóta 950 m/Nad Konislavou), bukové a jedľovo-bukové lesy (F, A; Liptovské Matiašovce-Bochničky) a zmiešané listnato-ihličnaté lesy v severných karpatských kotlinách (Ct; Liptovský Trnovec-Hrádok/kóta 683 m, Špígľa, intravilán, Ravence/Blatné/Kamenisté; *Atlas krajiny 2002*, 114–115).

Základné údaje o lokalitách – pramene³

1. Liptovský Trnovec-Hrádok/kóta 683 m

Súradnice (S-JTSK): x: -1186845,34952; y: -385197,268601.

Druh náleziska: výšinné sídlisko (?)/opevnenie (?).

Nadmorská výška: 683 m.

Opis archeologickej lokality: Podľa starších správ bližšie nedefinované nálezisko, vraj so stopami opevnenia, ktoré sa postupne zničilo orbou (*Furman 2016a*, 162, s literatúrou). Na najvyššom bode hrádka sa spomínajú kopy kameňov, zväčša pieskovcov, ktoré môžu byť pozostatkom opevnenia, postupne rozobratého pri orbe niekdajších úzkych políčov. Z polohy pochádzajú bronzové predmety (závesky z doby bronzovej, bronzový „palcát“), črepy (badenská kultúra?), zlomky mlynských kameňov (*Furman 2016a*, 162).

Terénne výskumné aktivity: archívne prieskumy a nálezy.

Datovanie: pravek – eneolit? (badenská kultúra?), doba bronzová?, doba laténska? (púchovská kultúra?).

Literatúra: *Furman 2016a*, 162–165, s literatúrou.

Obrazová príloha: obr. 2; 11.

2. Liptovský Trnovec-Špígľa

Súradnice (S-JTSK): x: -1187584,34283; y: -385548,868804.

Druh náleziska: sídlisko.

Nadmorská výška: 570–575 m.

Opis archeologickej lokality: Známe sú len neodborne vyzdvižené nálezy z intravilánu obce.

Terénne výskumné aktivity: amatérske prieskumy 70. roky 20. stor. (výskum); K. Pieta, Š. Hritz 1995 (prieskum). Na základe informácie obecného úradu Liptovského Trnovca uskutočnili v roku 1995 K. Pieta a Š. Hritz prieskum v polohe Špígľa (*Pieta/Hritz 1996*).

Datovanie: stredovek (15.–16. stor.), novovek.

Literatúra: *Pieta/Hritz 1996*.

Obrazová príloha: obr. 2; 15.

3. Liptovský Trnovec, intravilán

Súradnice (S-JTSK): x: -1188051,38626; y: -385440,918588.

Druh náleziska: sídlisko.

Nadmorská výška: 565–570 m.

³ Mnohé nepublikované poznatky o prezentovaných opevnených lokalitách/výšinných sídliskách využil v nedávno vydanéj publikácii *M. Furmana (2016a)*, ktorý čerpal z informácií sprostredkovaných autormi tohto článku.

Opis archeologickej lokality: Stopy osídlenia v intraviláne obce zachytené vo forme základov kamennej stavby a s nimi zväčša súvisiacej keramiky zo 14.–16. stor. (Furman 2016b, 73).

Terénne výskumné aktivity: M. Furman 2015 (obhliadka).

V roku 2015 bol pri výkone štátnej správy náhodne zistený archeologický materiál v základoch stavby rodinného domu v intraviláne Liptovského Trnovca (Furman 2016b, 73). V profile výkopu boli zdokumentované fragmenty základov neznámej stavby s rozmermi 620 x 420 cm so šírkou muriva 70–80 cm (Furman 2016b, 73). Na halde sa nachádzala keramika, ktorá možno súvisí so zisteným základom, datovaná do 14.–16. stor. (Furman 2016b, 73).

Datovanie: stredovek (14.–16. stor.).

Literatúra: Furman 2016b, 71–74.

Obrazová príloha: obr. 2; 15.

4. Liptovský Trnovec-Ravence/Blatné/Kamenisté

Súradnice (S-JTSK): x: –1188934,916; y: –385879,7931

Druh náleziska: sídlisko.

Nadmorská výška: 567–575 m.

Opis archeologickej lokality: Sídlisko zo strednej a mladšej doby bronzovej, kultúrne patriace lužickej kultúre (Kvietok 2016; Przybyła/Beljak 2010, 275). Na odkrytej ploche boli objavené sídliskové objekty, prevažne zahĺbené, rôznych veľkostí a tvarov (oválne, okrúhle, s nepravidelným pôdorysom), rady kolových jám však dokladajú aj prítomnosť nadzemných kolových stavieb (Przybyła/Beljak 2010, 276, 280). Okrem sídliskových objektov boli objavené aj tri žiarové hroby, reprezentované len spodnými časťami v nich uložených nádob (Kvietok 2016, 168). V praveku slúžila aj cesta so zachovanými vyjazdenými koľajami, ktorá predstavovala komunikačný koridor, okolo ktorého zrejme vznikla osada. Po opustení sa začala zanášať a nebola viac používaná (Kvietok 2016, 169). Z archeologických artefaktov prevládala keramika. Zo sídliska tiež pochádzajú zvyšky mazanice, výnimočným nálezom bol bronzový náramok (Przybyła/Beljak 2010, 275, 280). Náramok patrí najstaršej fáze využívania sídliska v stupni BC1–BC2, najstaršia skupina keramiky na sídlisku sa dá datovať do stupňa BB2 (BC1), resp. BC2, mladšia fáza sídliska patrí stupňu Mikušovce (mladší BD–začiatok HA1; Przybyła/Beljak 2010, 285, 289, 292, 301).

Terénne výskumné aktivity: J. Beljak 2008 (výskum); M. Kvietok 2016, 2017 (výskum).

Záchranný archeologický výskum v súvislosti s výstavbou zrubových domov v prázdninovom rezorte v Liptovskom Trnenci realizoval v roku 2008 Archeologický ústav SAV formou rezov a plošného odkryvu v miestach zistenia archeologických nálezov (Przybyła/Beljak 2010, 273). V roku 2016 sa uskutočnil záchranný archeologický výskum v línii inžinierskych sietí neďaleko areálu „Holiday resort Liptovská Mara“ v polohe Ravence. Výskum realizovala firma Archeovýskum, s. r. o., následne sa realizátor výskumu vymenil a vo výskume pokračovalo Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici (Kvietok 2016, 13). V roku 2017 nadväzovala na výskum západne od plôch preskúmaných v predchádzajúcich sezónach firma Midland Adventures, s. r. o. (M. Kvietok, ústna informácia).

Datovanie: doba bronzová stredná–mladšia (BB2/BC1, resp. BC2–začiatok HA1; lužická kultúra).

Literatúra: Kvietok 2016; Przybyła/Beljak 2010, 273–308, s literatúrou.

Obrazová príloha: obr. 2; 12.

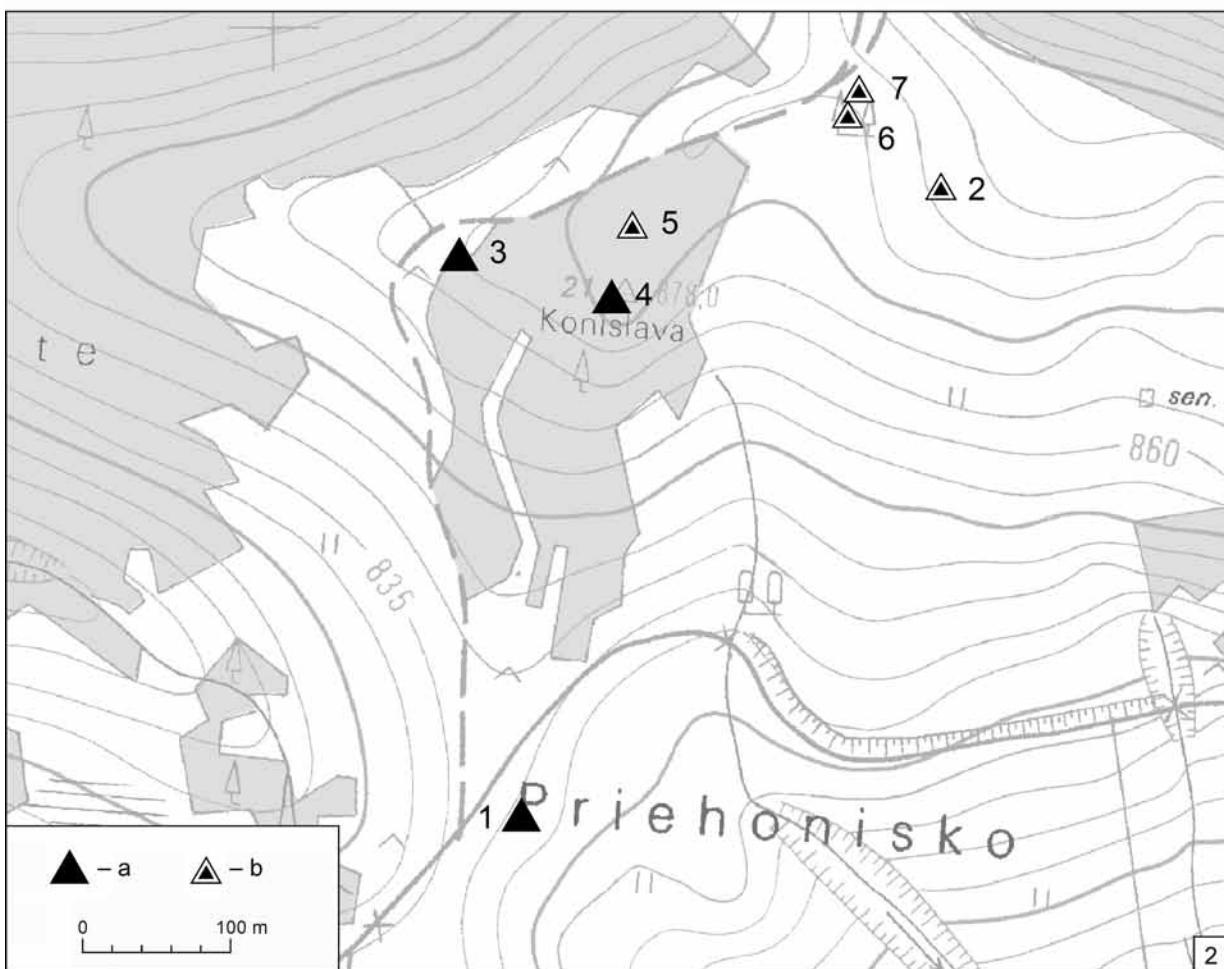
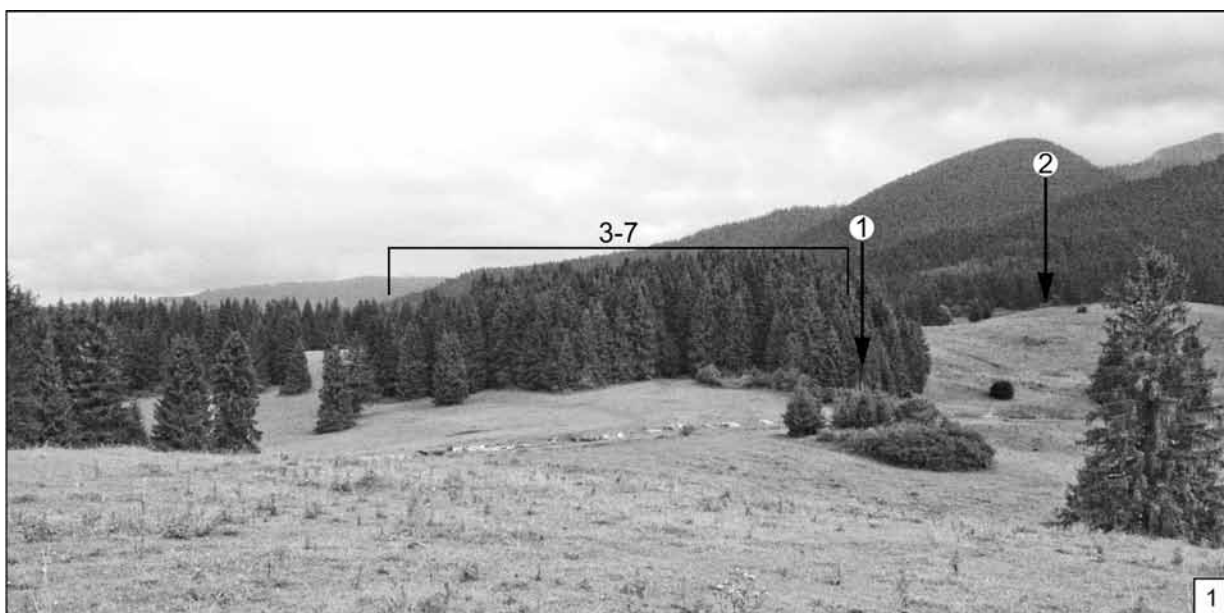
5. Liptovský Trnovec-Priehonisko/Konislava/Konislavy

Súradnice (S-JTSK): x: –1183175,955; y: –381858,909.

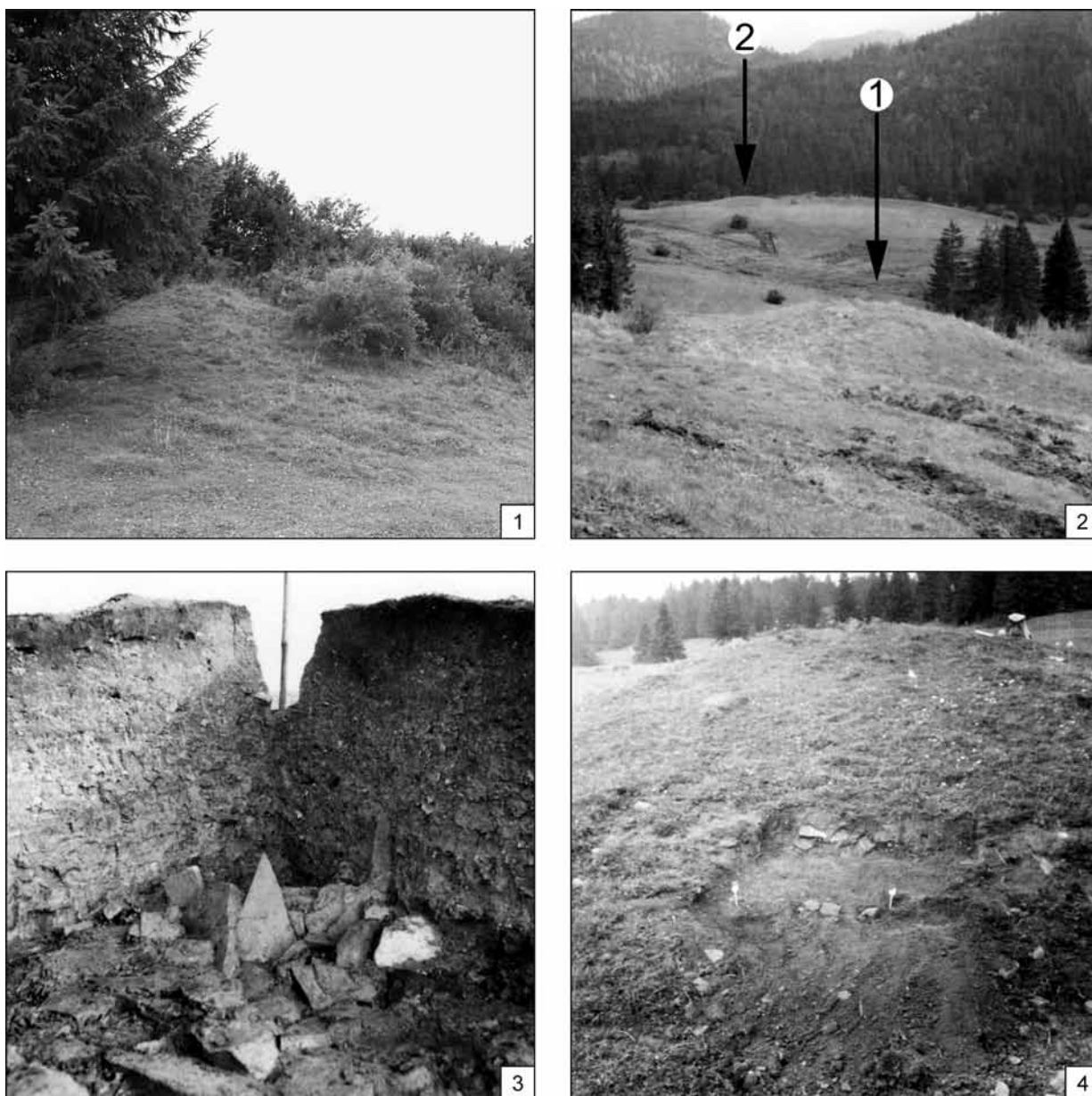
Druh náleziska: mohyla/mohylník.

Nadmorská výška: 830–890 m.

Opis archeologickej lokality: Poloha Priehonisko, známa aj ako Konislava/Konislavy, leží v nevýraznom sedle, kde sa rozvetvujú lúčne a lesné cesty vedúce od Váhu v širšom priestore katastra Liptovského Trnovca a Pavlovej Vsi na východ do horského masívu Opálenie a Babiak (nad Jaloveckou dolinou) a na západ k ústiu doliny Suchého potoka, kadiaľ dnes vedie cesta smerom na Zuberec a ďalej do Poľska. Sedlo leží vo výške približne 880 m n. m. a z východnej strany ho lemuje krátky nevysoký hrebeň, zbrázdený viacerými žlabmi, približne medzi kótami 834 m a 878 m na mapách 1 : 10 000. Po oboch stranách, ale najmä na východe, je viacero močarísk.

Obr. 3. Liptovský Trnovec-Priehonisko/Konislava/Konislavy. 1 – pohľad na lokalitu v roku 2005 s označením polohy jednotlivých mohýl; 2 – plán mohýlníka (podklad M 1 : 10 000 26-43-04). Opis mohýl pozri v texte. Foto K. Pieta; vyhotovenie mapy L. Benediková, M. Bartík. Legenda: a – mohyla; b – mohyla (?).

Obr. 4. Liptovský Trnovec-Priehonisko/Konislava/Konislavy, mohyla 1 („Kotlíček“). 1 – mohyla 1 v roku 2005; 2 – pohľad na mohylu 1 a útvar 2 („Bubon“) v roku 1984; 3 – centrálny skrinkový hrob mohyly 1 počas výskumu v roku 1968; 4 – žiarové hroby v plášti mohyly 1. Foto K. Pieta.

Na miernom svahu na juh až juhovýchod orientovaného hrebeňa na lúke a v riedkom lesíku sa nachádza sedem mohylovitých útvarov (obr. 3; 4).

Pod južným vyústením hrebeňa leží mohyla 1 (zvaná „Kotlíček“) s priemerom bázy násypu na povrchu približne 20 m (obr. 3; 4; pozri nižšie).

Ako mohyla (?) 2 bola pôvodne označená aj markantná vyvýšenina (zvaná „Bubon“), lemovaná z troch strán močiarom, z ktorého vyteká potok. Nachádza sa blízko hlavného hrebeňa, ktorý je zároveň vodorozhraním. Vyvýšenina je kužeľovitého tvaru, len na severozápade je väčšmi plochá a oválna (obr. 3; 1; 4; 2). Pahorok vytvára dojem umelého násypu veľkých rozmerov, ktorý v siluete terénu pôsobí ako cudzorodý prvok. V spodnej časti „plášťa“ na juhozápadnej strane sú badateľné stopy menšieho staršieho výkopu (ryhy). Pri výkope melioračných rýh v 80. rokoch 20. stor. sa v blízkosti útvaru „Bubon“ narušili objekty, z ktorých pochádzajú zvyšky ohnísk, mazanica, zvieracie kosti a hrubšia, často prepálená keramika. Tá sa nachádzala aj severovýchodne a východne od „Bubna“. Hypoteticky sa uvažovalo aj o vale na hrane terénu západne od tejto polohy (Pieta 1984).

Pri ďalšej obhliadke v roku 2001 sa v porušenom teréne násypu našli črepy a mazanica, čo opäť spochybnilo interpretáciu „Bubna“ ako mohyly (Pieta 2001). Na trnoveckých lúkach bola aj v roku 2013 pri obhliadke vykopaných rýh pre vodovodné potrubie nájdená praveká keramika, okruhliak, mazanica a zlomky železných predmetov (Šimková 2014, 17, 18). Na základe týchto pozorovaní sa dá uvažovať, že pahorok „Bubon“ je hrádkom, resp. inou formou sídliskového útvaru (porov. aj Furman 2016a, 163; Uhlár 1952).

Mohyla 3 (zvaná „Kontroverzia/Kontraverzia“) bola navrhovaná priamo v sedle na severozápadnom okraji hrebeňa Priehonisko. Leží tesne pri ceste v hustom poraste okraja lesa. Násyp dosahuje výšku 3–4 m, je symetrický, strmý, dobre zachovaný, pokrytý stromami a kríkmi. Na severnej strane je viditeľný nedokončený pokus V. Hanuliaka o zisťovací rez v 70. rokoch minulého stor. (Pieta 2001).

Mohyla 4 leží na vrchole hrebeňa a na nej je osadená kóta 878 m. Ďalej na sever po úzkom nevýraznom hrebene sa nachádza mohyla (?) 5.

Pokračovanie hrebeňa je ďalej na sever (po východozápadnej osi na úrovni mohyly? 2) lokálne prerušené, nasleduje jeho krátke pokračovanie a ukončenie. V teréne sú viditeľné ďalšie dva problematické mohylovité (?) útvary 6 a 7. Lokalita je datovaná na základe preskúmanej mohyly 1.

Terénne výskumné aktivity: K. Pieta 1968 (výskum); K. Pieta 1984, 2001 (prieskum); K. Pieta, L. Benediková 2005 (prieskum); J. Tirpák 2005 (geofyzikálny prieskum); L. Benediková, M. Bartík, J. Al-Shemali 2005 (geodetické zameranie); Z. Šimková 2013 (prieskum).

Po archeologickom výskume mohyly 1 („Kotlíček“), vyvolanom deštrukčnými aktivitami miestnych obyvateľov v roku 1968, sa ďalšie výskumné aktivity na lokalite realizovali formou prieskumov a obhliadok v rokoch 1984 a 2001 (Pieta 1984; 2001). Prieskum, geodetické zameranie a geofyzikálny prieskum v polohe Priehonisko/Konislava/Konislavy v Liptovskom Trnenci v roku 2005 sa sústredil na mapovanie známych a rekognoskáciu prípadných nových mohylových útvarov na známom mohylníku v tejto polohe. Okrem troch dávnejšie známych mohylových násypov boli pri prieskume zistené a zdokumentované štyri ďalšie mohylovité útvary (4–7), z ktorých tri (5–7) sa za mohyly dajú považovať len s rezervou (niektoré z nich boli zachytené aj pri starších prieskumných aktivitách; Pieta 2001). Násypy v teréne topograficky zamerl M. Bartík a J. Al-Shemali. Útvary 3–5 boli preverené geofyzikálnym prieskumom, ale výsledky magnetometrických a georadarových meraní sú nejednoznačné (Tirpák 2005).

- *Výskum mohyly 1 („Kotlíček“)*⁴

Mohyla sa nachádza v polohe Priehonisko/Konislava/Konislavy v otvorenom teréne a je zďaleka dobre viditeľná (obr. 3; 4), preto sa už v polovici minulého storočia dostala do pozornosti laickej verejnosti. Na nálezisko upozornila keramika, ktorú pri prekopávaní „Kotlíčka“ v roku 1956 našiel a do Liptovského múzea odovzdal J. Holý z Liptovského Trnovca (Pieta 1970, 118).

V roku 1968 sa skupina občanov z Liptovského Trnovca pokúsila rozrušiť južnú a severozápadnú časť násypu pomocou pluhu. Po náleze keramiky sa pokúsili prerezať stred pláňa 40 cm širokým rezom, ktorým sa dostali do hĺbky približne 60–70 cm. Po upozornení miestneho občana Holého, ktorý priniesol do Liptovského múzea nájdené črepy, sa napriek ťaživej situácii dní sovietskej okupácie Československa prikročilo k záchrannému výskumu mohyly, ktorého sa okrem K. Pietu zúčastnil v rôznom rozsahu aj L. Veliáčik a študenti nultého ročníka archeológie O. Ožďáni a M. Slivka. Posledný menovaný ešte ako technický pracovník Archeologického ústavu SAV viedol terénne práce, ktoré sa za ťažkých materiálnych, klimatických a pracovných podmienok realizovali v dňoch 3.–13. 9. 1968.

Pri prvej obhliadke miesta sa zistilo vážne poškodenie pláňa mohyly, ktorej zachovaný priemer bol približne 20 m. Odkryv sa zamerl na narušenú severovýchodnú a južnú časť. V južnej časti násypu sa podarilo identifikovať skupinky nedohorených zvieracích kostí, viaceré črepy a čepeľ z obsidiánu. Z tohto miesta pochádzali aj keramické zlomky z doby halštatskej, ktoré pozbieral a odovzdal J. Holý.

Na severozápadnej strane sa vytýčila sonda I/68 (2 x 15 m), ktorá pokryla zdevastovaný úsek a neskôr sa rozšírila o sondu II/68 s rozmermi 2,5 x 11 m. Tá zasahovala až k stredu mohyly. Plocha sa postupne prehlbovala na úroveň dláždenia na podloží. Okrajové kamene boli väčších rozmerov, ukladané na hranu. Podľa pozorovaní v odkrytej časti a z náčrtov terénnej situácie malo dláždenie podobu súvislého kruhu s priemerom asi 9–10 m. V ďalšej etape sa odkryla celá štvrtina mohyly (obr. 4: 3).

Opisy nálezových situácií v pôvodnej dokumentácii nejestvujú, preto sme boli odkázaní len na fotodokumentáciu a náčrty v denníku výskumu. Zemný násyp bol navrhovaný nad centrálnym hrobom v ka-

⁴ Spracované na základe pôvodnej, v rukopise zachovanej dokumentácie z roku 1968, ktorá je súčasťou výskumnej správy Benediková/Pieta 2005.

mennej skrinke uprostred kamenného kruhu s priemerom približne 9–10 m (obr. 4: 2, 3).⁵ V kamennej skrinke bola uložená veľká popolnica s nedohorenými kosťami, dvoma ihlicami a ďalšími bronzovými zliatkami (obr. 4: 3; tab. I: 1–3; *Miroššayová 1975/II. zväzok, 32; Pieta 1970, 118*). Sekundárne boli do plášťa mohyly zapustené žiarové jamkové hroby (obr. 4: 4; tab. I;⁶ *Miroššayová 1975/II. zväzok, 31, 32, tab. 22; Pieta 1970, 118; 1981, 58, 59, obr. 5; 1984*).

Ešte pred poškodením odkrytej situácie sa z hornej časti urny vyzdvihli bronzové predmety a okraj nádoby.

Výskumné práce v roku 1968 predčasne ukončili vážne problémy, medziiným zničenie odkrytej situácie vandalmi včítane centrálného hrobu a zlé počasie. Pobyt v teréne príkazom ukončil vtedajší riaditeľ ústavu A. Točík.

Datovanie: doba bronzová neskorá–doba halštatská staršia/začiatok mladšej; doba halštatská mladšia–doba laténska včasná.

Literatúra: *Benediková/Pieta 2005; Miroššayová 1975/II. zväzok, 31–35, tab. 21; 22; Pieta 1970; 1984; 2001; Šimková 2014, 14–18; Tirpák 2005; Uhlár 1952.*

Obrazová príloha: obr. 1–4; 12; tab. I.

6. Liptovské Matiašovce, kóta 950 m/Nad Konislavou (poloha 1/2007–2008)⁷

Súradnice (S-JTSK): x: –1182599,584; y: –381714,3394.

Druh náleziska: hradisko.

Nadmorská výška: 920–950 m.

Opis archeologickej lokality: Severne od polohy Konislava (878 m n. m.) a lúk Priehonisko nad križovatkou lesných ciest na vodorozhraní medzi Suchým potokom a potokom Petruška prechádza v smere ZSZ – VJV horský hrebeň, ktorý klesá na západe k polohe Pod Mníškom a k ústiú Suchej doliny. Cez hrebeň pod hradiskom v smere J – S cez sedlo prechádza stará cesta, vysekaná do skaly (obr. 1; 2; 5; 6).

Vrchol kopca je pomerne rovný, na západe sa terasovito zvažuje. Približne v strede severnej tretiny plošiny sa nachádza priehľbeň s malým jazierkom (akoby závrptom) kruhového tvaru, ktoré je celoročným zdrojom vody. Ostroh je zo severu, z juhu a zo západu obtekaný bezmennými ľavobrežnými prítokmi Suchého potoka. Svahy kopca sú pomerne strmé. Na severozápade sa v brale nachádza jaskyňa. Ďalšia, zvaná Pastierska jaskyňa, je pri úpäti južného svahu.

Na vrchole sú viditeľné viaceré terasy, ktoré sú možno sčasti prírodného pôvodu. Na východnom okraji je valový násyp. Ide o výšinné sídlisko s nevýraznými opevňovacími prvkami vo výhodnej strategickojej polohe nad Suchou dolinou, s výhľadom na cestu z Liptova na Oravu, pri starej ceste, ktorá vedie z juhovýchodu na sever do masívu Západných Tatier.

Pieskovcové platne, ležiace pozdĺž hrany východnej časti areálu, nepochybne pochádzajú z plenty hradby. Podložie pokrýva tmavá humusovitá lesná hlina a na mnohých miestach aj pomerne silná sídlisková vrstva. Vo vrstvách sa našli malé aj rozmerné okruhliaky a prepálené pieskovce.

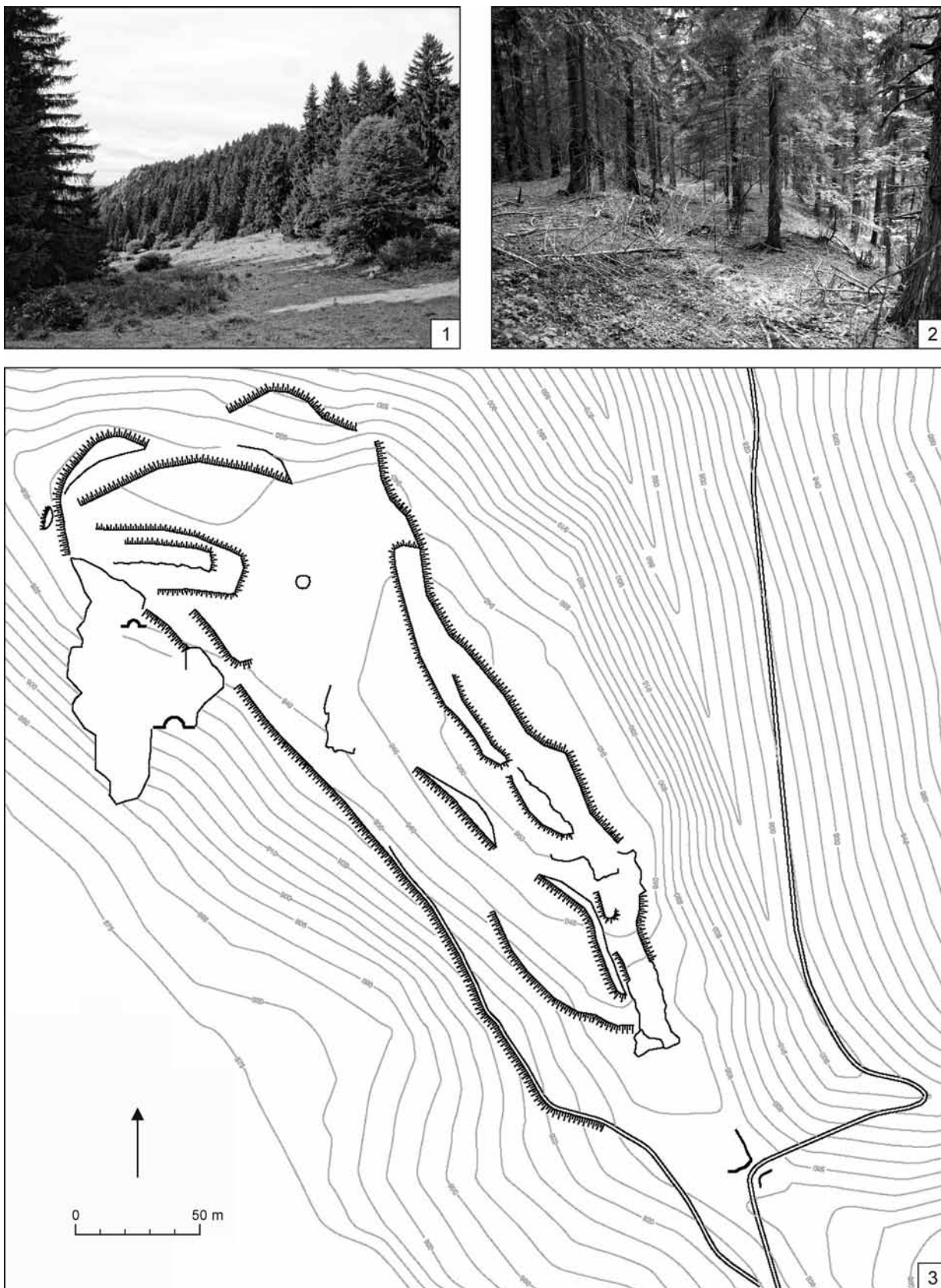
Keramiká, medziiným aj veľké, niekedy sekundárne prepálené črepy zo zásobníc, a kovové predmety nájdené na lokalite svedčia o jej využívaní v dobe bronzovej, halštatskej až včasnej (na začiatku staršej) dobe laténskej a v neskoršej dobe rímskej/sťahovaní národov.

Terénne výskumné aktivity: K. Pieta 2005 (prieskum); K. Pieta, L. Benediková 2007 (prieskum); L. Benediková, E. Blažová, M. Bartík, T. Lieskovský 2007 (geodetické zameranie); K. Pieta, M. Furman 2010 (prieskum); SMOPaJ 2014 (prieskum jaskýň, vyzdvihnutie archeologického nálezu).

⁵ Rozmery sú stanovené na základe zamerania mohyly v roku 2005 (*Benediková/Pieta 2005*) a na základe náčrtov v „technickom denníku“ z výskumu v roku 1968. Pre porovnanie, K. Pieta (1970, 118) uvádza: „Záchranný výskum... odkryl plošne štvrtinu násypu a polovicu obvodového venca mohyly. Obvodový veniec v priemere 18 m, vybudovaný z veľkých kameňov, uzatváral na úrovni podložia kruhovitú plochu vydláždenú plochými pieskovcami. V jej strede sa v akejsi kamennej skrinke nachádzala veľká popolnica, obsahujúca nedohorené kosti, ihlice a ďalšie bronzové ozdoby. Okrem tohto centrálného hrobu, nachádzajúceho sa 200 cm pod úrovňou dnešného vrcholu mohyly, sa v južnej časti mohylového násypu v amatérskej sonde zistili zvyšky dvoch žiarových jamových hrobov.“ Údaj 18 m sa však v tomto prípade nevzťahuje na kamenný veniec mohyly, ale na priemer násypu viditeľného na povrchu.

⁶ Išlo vraj o dva žiarové jamové hroby. Nálezy z nich však neboli zvlášť vyčlenené, s výnimkou jediného črepu (tab. I: 4; *Miroššayová 1975/II. zväzok, 32, 33*).

⁷ Polohy sa čísovali od 1 do 20 v rámci prieskumu širšieho zázemia (katastre Liptovský Trnovec, Liptovské Matiašovce, Kvačany, Pavlova Ves; porov. obr. 1; *Benediková 2009a; 2009b; 2010a–2010n; Benediková/Pieta 2005; Pieta/Benediková 2009*) lokality na kóte 950 m. Niektoré lokality majú aj názov podľa mapy 1 : 10 000, niektoré sa však nachádzali na bezmenných polohách, preto je názvom polohy (v texte, v príslušnej výskumnej správe i na obr. 1) samotné číslo aj s uvedením roku jej preverenia výskumom (prieskumom).

Obr. 5. Liptovské Matiašovce, kóta 950 m. 1 – pohľad na hradisko z juhozápadu v roku 2005; 2 – východný okraj hradiska s valom; 3 – topografický plán hradiska. Foto K. Pieta; zameranie a vyhotovenie plánu E. Blažová, M. Bartík, T. Lieskovský, L. Benediková 2007 (podľa *Pieta/Benediková 2009*).

Obr. 6. Liptovské Matiašovce – Liptovský Trnovec, historická cesta. Situácia v roku 2007.
Foto L. Benediková.

Lokalita bola rozpoznaná K. Pietom v roku 2005 pri prieskume sídliskového zázemia mohýl v polohe Konislava na úpätí kóty 950 m. Miestni nadšenci, amatéri, o lokalite vedeli už skôr. Vo svojej korešpondencii na ňu upozornil liptovský rodák žijúci v Oxforde I. Štípala, ktorý tu kedysi zbieral črepy a zaujímal sa o miestne jaskyne. Stopou aktivít týchto záujemcov o minulosť je aj čiastočne vyčistená malá puklina vo východnej časti vrcholovej plošiny a hromada črepov, mazanice a cudzích kameňov, ktoré laici našli pri hľadaní vchodu do podzemia.

V roku 2007 sa uskutočnil ďalší prieskum a geodetické zameranie lokality.

Počas obhliadky náleziska v roku 2010 tu K. Pieta a M. Furman zistili prítomnosť hľadačov pokladov, ktorí boli následne zadržaní políciou a boli u nich nájdené viaceré železné predmety (Furman 2016a, 144, 145). Pri dokumentácii jaskýň Slovenským múzeom ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši na južnom svahu pod hradiskom 15–20 m juhovýchodne od vchodu do Trojuholníkovej jaskyne boli v roku 2014 vyzdvihnuté dva fragmenty žulového rotačného žarnova (Šimková 2014, 18; v príprave a).

Datovanie: doba bronzová neskorá, doba halštatská mladšia–doba laténska včasná/začiatok staršej, doba rímska neskorá/sťahovanie národov (severokarpatská skupina).

Literatúra: Furman 2016a, 142–145; Pieta/Benediková 2009; Šimková 2014, 14–18; v príprave a.

Obrazová príloha: obr. 1; 2; 5; 12; 14; 16; tab. II–VI; VIII; IX.

7. Liptovské Matiašovce – Liptovský Trnovec, historická cesta

Súradnice (S-JTSK): x: –1183055,701 až –1180664,256; y: –381655,7937 až –380068,1751.

Druh náleziska: historická cesta.

Nadmorská výška: 880–1015 m.

Opis archeologickej lokality: Cesta bola objavená pri prieskume okolia mohylníka na Konislave a hradiska na kóte 950 m. Je pomerne široká, na niektorých miestach vysekaná do skaly. Vedie na sever až severovýchod do masívu Západných Tatier. Jej priebeh sa podarilo zistiť po Suchú dolinu (južne od stredného toku potoka Huňová, po severozápadný svah Žlabov), zhruba do nadmorskej výšky 1015 m. Smerovanie, ukončenie a vyústenie cesty v Tatrách zatiaľ nebolo preverené (obr. 1; 2; 6).

Vzhľadom na potenciál, ktorý sľubovali miesta po stranách tejto starej vozovej cesty, sa v rokoch 2007–2009 uskutočnil systematický prieskum jej okolia.

Terénne výskumné aktivity: L. Benediková, E. Blažová, M. Bartík, T. Lieskovský 2007 (prieskum); L. Benediková/E. Blažová/M. Bartík 2008 (prieskum); L. Benediková, M. Bartík 2009 (prieskum, geodetické zameranie).

Po objavení cesty a jej predbežnom zdokumentovaní po úpätie masívu Opálenie bol jej celý sledovateľný priebeh v roku 2009 zameraný pomocou GPS Pro Mark 3.

Datovanie: nedatované.⁸

Literatúra: Benediková 2009a; Benediková/Bartík 2013, 60–62.

Obrazová príloha: obr. 1; 2; 6; 14; 15.

8. Liptovský Trnovec, poloha 8/2009

Súradnice (S-JTSK):

x: –1181900,236; y: –381678,4619.

Druh náleziska: ojedinelý nález.

Nadmorská výška: 1025 m.

Opis archeologickej lokality: Ojedinelý nález na svahu s malou puklinovou jaskyňou vo vápencovom brale východne od cesty na západnom úpätí masívu Opálenie.

Terénne výskumné aktivity: L. Benediková, M. Bartík 2007 (prieskum), L. Benediková, M. Bartík 2009 (prieskum, geodetické zameranie).

Pri prieskume priestoru popri starej ceste (pozri vyššie) sa na základe informácie miestneho občana, označujúceho polohu ako „Rimanova chladnička“, pozornosť sústredila na svah pod krasovým útvarom a pomocou detektora kovov bol objavený železný nákrčník (pozri kapitolu Analýza vybraných prameňov). Miesto bolo zamerané GPS Pro Mark 3.

Datovanie: doba rímska–sťahovanie národov.

Literatúra: Benediková 2010a; Benediková/Bartík 2013, 60–62.

Obrazová príloha: obr. 1; 2; 7; 14.

9. Liptovský Trnovec, severozápadný výbežok Opálenie (poloha 2/2007–2008)

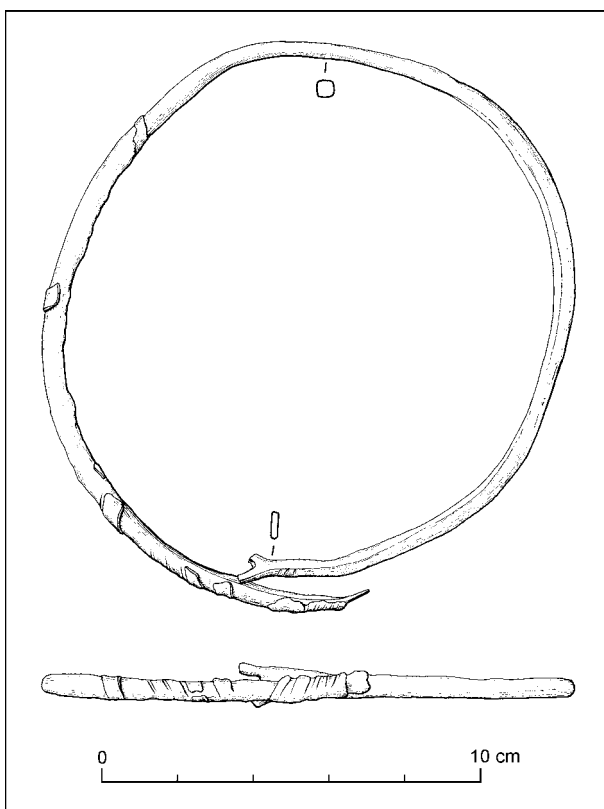
Súradnice (S-JTSK): x: –1181805,833; y: –381325,8245.

Druh náleziska: refúgium (?)/iné opevnenie.

Nadmorská výška: 1150–1163 m.

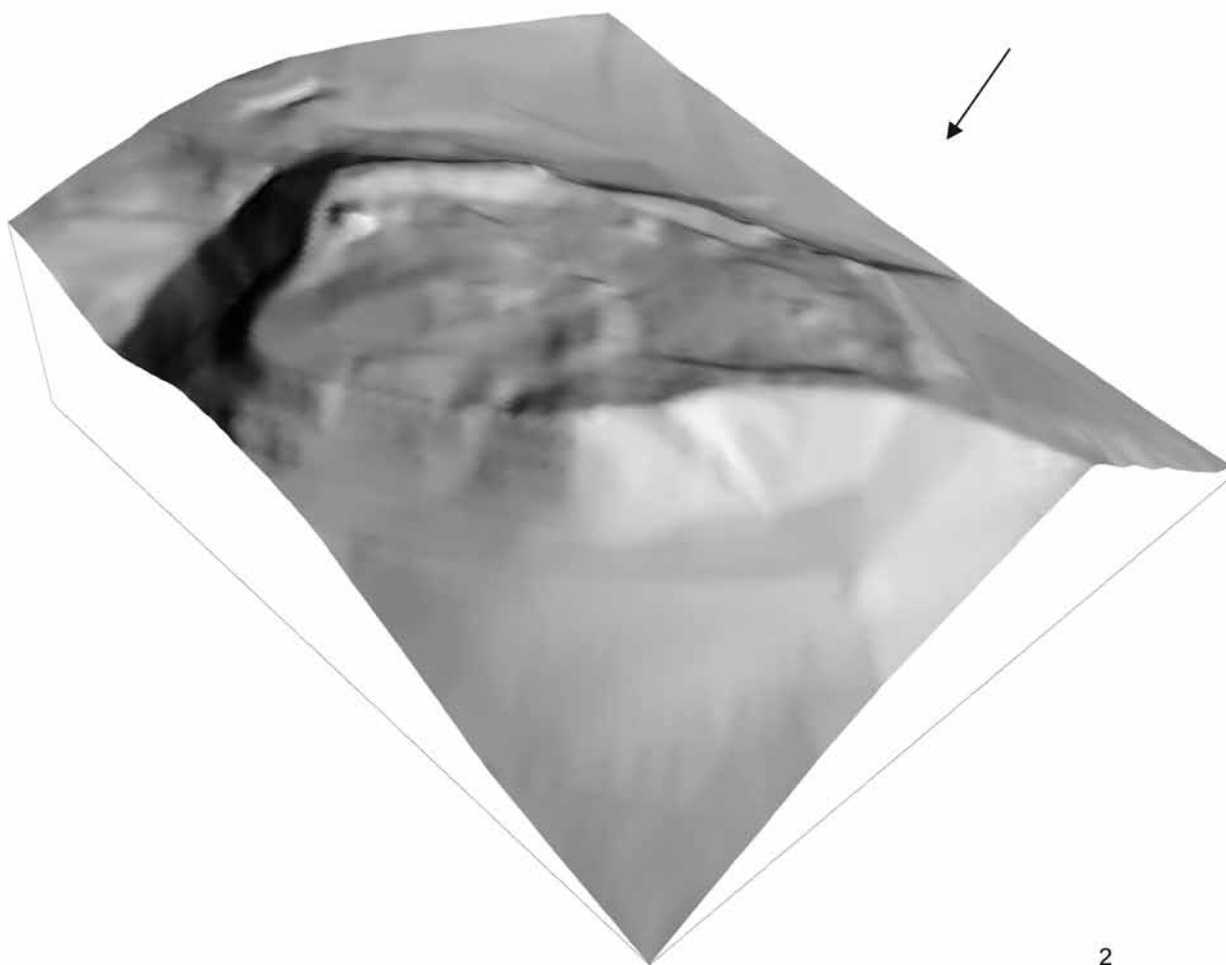
Opis archeologickej lokality: Lokalita sa nachádza na severozápadnom výbežku masívu Opálenie v Západných Tatrách s vynikajúcim výhľadom na Liptovskú kotlinu. Je to na západ sklonený skalnatý ostroh s ťažko dostupnými skalnatými svahmi. Leží na odbočke zo spomínanej starej cesty. Je ohradený umelým násypom, dobre rozpoznateľným v zalesnenom teréne (obr. 8) a je prístupný z východu vyústením práve spomínanej odbočky do prerušenia valu (?). Poloha je okrem predpokladaného opevnenia aj prirodzene chránená strmými svahmi. Násyp na južnej a juhozápadnej strane prechádza do terasy. V masíve sa nachádza viacero jaskýň, previsov a puklín. Prieskumom detektorom kovov sa z východnej časti „valu“ získali atypické železné predmety – štyri kince a malé šidielko/priebojník. Keramika sa nezistila.

Terénne výskumné aktivity: L. Benediková, E. Blažová, M. Bartík, T. Lieskovský 2007 (prieskum, zameranie GPS); L. Benediková, E. Blažová, M. Bartík 2008 (prieskum, geodetické zameranie).

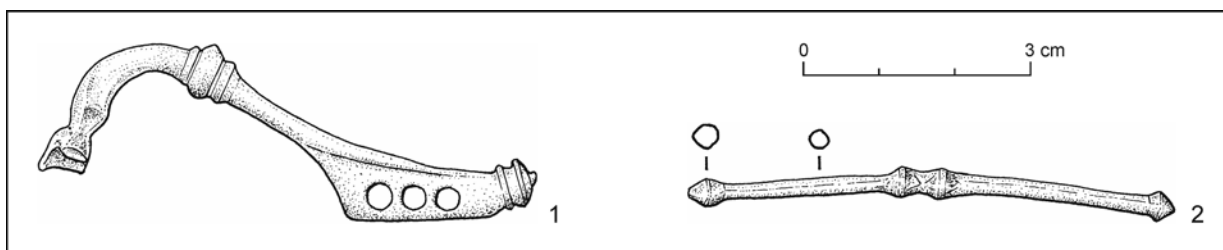

Obr. 7. Liptovský Trnovec, poloha 8/2009. Železný nákrčník. Kresba J. Mészárosová (podľa Benediková/Bartík 2013, obr. 8).

⁸ Na základe nálezov a polôh v jej trase bola cesta využívaná aspoň už v dobe rímskej a/alebo v sťahovaní národov, v stredoveku a v novoveku.

Obr. 8. Liptovský Trnovec, severozápadný výbežok Opálenice (poloha 2/2007–2008). 1 – severný okraj lokality s valom; 2 – terénny model lokality. Foto L. Benediková; zameranie a vyhotovenie modelu E. Blažová, M. Bartík, L. Benediková 2008.

Obr. 9. Liptovské Matiašovce-Pod Mníškom/Kozí chrbát. 1 – bronzová spona A68, 1. stor. n. l. (zber K. Pietu 1979); 2 – strieborná tyčinka, nedatované (výskum V. Hanuliaka 1973–1974). Kresba N. Vaššová.

Lokalita bola zistená v roku 2007 na základe informácie miestneho občana, ktorý označil polohu ako „Koloseum“, pravdepodobne na základe oválneho tvaru areálu uzavretého valom. Na obhliadku nadviazal prieskum masívu Opálenice a prepojenia cez hrebeň Babiek do Jaloveckej doliny. V roku 2008 sa lokalita zamerala pomocou GPS Pro Mark 3 a urobil sa prieskum detektorom kovov a prieskum porušených pôdnych vrstiev (vývraty a pod.) v priestore uzavretom „opevnením“ a na terase na juhozápadnom svahu.

Datovanie: nedatované.

Literatúra: Benediková 2009a; Benediková/Bartík 2013, 60–62.

Obrazová príloha: obr. 1; 2; 8.

10. Liptovské Matiašovce-Pod Mníškom/Kozí chrbát

Súradnice (S-JTSK): x: –1182512,113; y: –382527,6702.

Druh náleziska: výšinné sídlisko.

Nadmorská výška: 700–760 m.

Opis archeologickej lokality: Lokalita sa nachádza na terasovito upravenom svahu juhovýchodne od vstupu do Suchej doliny na južnom úpätí vrška Mníšek, presnejšie v sedle Poľany medzi skalným ostrohom Mníška a severovýchodným svahom Hájca (Hanuliak 1999, 57). Pri výskume V. Hanuliaka boli na ploche 400 m² skúmané sídliskové vrstvy a objekty v superpozíciách z neskoršej doby laténskej (?) až staršej doby rímskej (púchovská kultúra)⁹ a z včasného stredoveku (9.–10., 11.–12. stor.; Furman 2016a, 136; Hanuliak 1974; 1999, 57). Z včasného a vrcholného stredoveku (9./10.–12./13. stor.)¹⁰ sa uvádzajú črepy, polozemnice s prepálenými pieskovecami indikujúcimi piecky a odpadová jama (Furman 2016a, 136; Hanuliak 1974; Ruttkay 1992, 28). Kusy železnej trosky ako doklad kováčskej a/alebo železiarskej činnosti sa pripisujú púchovskej kultúre. Niektorí bádatelia ich datujú do včasného stredoveku (Ruttkay 1992, 28) alebo sa považujú za nedatované (Hanuliak, b. r. v.). Z prieskumu v roku 1979 pochádza bronzová spona zo staršej doby rímskej (obr. 9: 1). Nedatovaný je nález striebornej tyčinky s okrúhlym prierezom, s uzlíkmi na koncoch a s dvojitém zosilnením v strede. Na povrchu nesie stopy vykovávania (obr. 9: 2).

Terénne výskumné aktivity: J. Kürti 1930 (prieskum); V. Hanuliak 1973–1974 (výskum); K. Pieta 1979 (prieskum); M. Furman 2015 (prieskum).

Zisťovací výskum lokality v roku 1973 a záchranný výskum v roku 1974 bol vyvolaný narušením lokality výstavbou rekreačnej chaty p. Mráza (Hanuliak, b. r. v.). Napriek dokázanej archeologickej lokalite prebiehala aj ďalšia výstavba v nasledujúcom období bez predstihového archeologického výskumu, čím sa zrejme zničili archeologické situácie na nálezisku (Furman 2016a, 139).

Datovanie: doba laténska neskorá (?)–doba rímska staršia (púchovská kultúra), stredovek včasný–vrcholný (9./10.–12./13. stor.).

Literatúra: Furman 2016a, 136–141, s literatúrou; Hanuliak 1974; b. r. v.; Pieta 1970, 116; Ruttkay 1992, 28.

Obrazová príloha: obr. 2; 9; 13; 15.

⁹ Pre lokalitu sa v niekoľkých zdrojoch uvádza aj prítomnosť osídlenia v mladšej dobe rímskej (Furman 2016a, 136; Hanuliak 1974; 1999, 57), no údaje sú nespoľahlivé. Napr. z kontextu v Hanuliak 1999 je zrejmé, že nejde o mladšiu dobu rímsku, lež o púchovskú kultúru v staršej dobe rímskej (Hanuliak 1999, 57; porov. aj Furman 2016a, 136; Pieta 1982, 220). Je preto otázne, či určenie materiálu ako mladorímskeho v pôvodnom prameni (Hanuliak 1974) je hodnoverné.

¹⁰ V rôznych zdrojoch sa presnejšie datovanie včasnostredovekého materiálu líši (porov. Hanuliak 1974; 1999, 57; Ruttkay 1992, 28).

11. Liptovské Matiašovce-Podmešťová

Súradnice (S-JTSK):

x: -1182365,11; y: -382595,4037.

Druh náleziska: výšinné sídlisko.

Nadmorská výška: 700–750 m.

Opis archeologickej lokality: Lokalita leží bezprostredne pri vstupe do Suchej doliny na východnom brehu potoka.¹¹ Na lokalite sa našli stopy opevnenia (?) a keramika z neskorej doby rímskej/sťahovania národov (severokarpatská skupina).

Terénne výskumné aktivity: K. Pieta 70. roky 20. stor. (prieskum).

Opis terénnych výskumných aktivít: –

Datovanie: doba rímska neskorá/sťahovanie národov (severokarpatská skupina).

Literatúra: Pieta 1970, 116.

Obrazová príloha: obr. 2; 14; 16.

12. Liptovské Matiašovce-Dúpnica (poloha 6/2007)

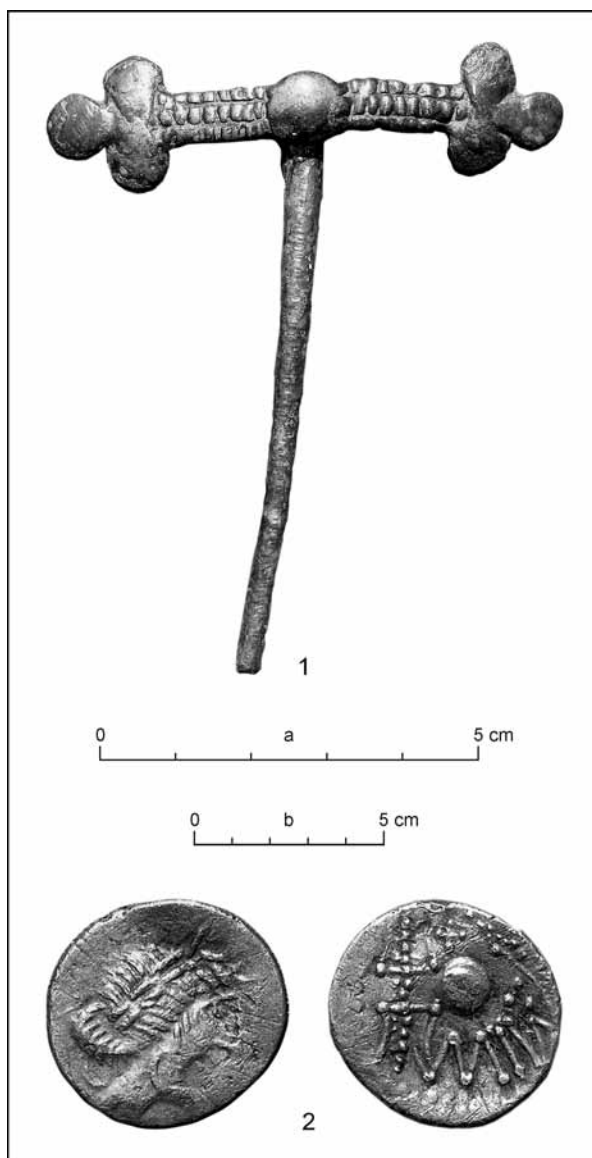
Súradnice (S-JTSK):

x: -1182230,145; y: -382559,5476.

Druh náleziska: jaskyňa/sídlisko.

Nadmorská výška: 700 m.

Opis archeologickej lokality: Priestranná jaskyňa v skalnom masíve Studienky nad východným brehom Suchého potoka vo vstupe do Suchej doliny oproti vrchu Mešťová (západne od Suchého potoka v Suchej doline). Z jaskyne pochádza keramika (doba halštatská, doba laténska staršia–stredná/predpúchovský stupeň, doba laténska neskorá–doba rímska staršia/púchovská kultúra, doba rímska neskorá/sťahovanie národov, stredovek neskorý, novovek), kovové predmety (krížová ihlica typu Orava, železná neskorolátenská spona spojenej konštrukcie, bronzová ihlica, keltská strieborná minca) a množstvo zvieracích kostí (lebký prežúvavcov, lebka diviaka, kosti jeleňa, srny, kozy; *Benediková 2009b*; *Soják/Galová 2016*; *Struhár/Soják/Šimková 2013, 64*; *Šimková 2006, 132, obr. 5: 21–29; 6: 1–9; 2014, 15*). V roku 1994 bola pri výkopových prácach a vynášaní sedimentov v zadnej časti jaskyne v hĺbke 4 m objavená ľudská lebka. Na základe hĺbky uvažuje J. Bárta o veku staršom ako stredovek a pripúšťa, že išlo o využitie priepasti ako šachtového hrobu. Podľa analýzy išlo o lebku dieťaťa vo veku asi 7 rokov, pravdepodobne ženského pohlavia (*Šimková 2006, 132, 133, s literatúrou*).

Obr. 10. Liptovské Matiašovce-Dúpnica. 1 – bronzová ihlica typu Orava, doba halštatská (podľa *Struhár 2014, obr. 7: 1*); 2 – strieborná keltská minca, 1. stor. pred n. l., averz/reverz (podľa *Struhár/Soják/Šimková 2013, 64*). Foto M. Soják. Mierka: a – 1; b – 2.

¹¹ V súvislosti s polohami Pod Mníškom a Podmešťová je zaujímavá aj zatiaľ archeologicky negatívna, ale potenciálna poloha 20/2009 (Mešťová/kóta 869 m n. m.) v katastri Kvačian na západnom brehu Suchého potoka nad vstupom do Suchej doliny (obr. 1). Je to skalnatý zalesnený ostroh, z východu obtekaný Suchým potokom. Solitérne bralá sú aj pod vrcholovou plošinou a na východnej strane sedielka, ktorým sa dá na Mešťovú dostať z polohy 19 v katastri Kvačian. Z juhu sa Mešťová zvažuje k zákrute cesty z Liptovských Matiašoviec do Zuberca (prechod z Liptova na Oravu), zo západu je terasovitý svah. Vrcholová vrstevnica vytvára dojem pozostatku valového opevnenia. Prieskum detektorom kovov ani preverovanie poškodeného terénu (vývraty) nepriniesol žiadne archeologické nálezy (*Benediková 2010b*). Nedávno sa však objavili informácie o nálezoch vraj z tejto polohy (M. Furman, ústna informácia).

Terénne výskumné aktivity: J. Bárta 1968 (prieskum); J. Bárta 1969 (výskum); V. Hanuliak 1974 (výskum); Z. Šimková 2004, 2006 (prieskum); L. Benediková 2006 (prieskum); Z. Šimková, M. Soják, V. Struhár 2009 (prieskum); M. Soják 2015 (výskum).

J. Bárta nechal v roku 1969 vykopať v jaskyni vľavo od vchodu sondu s rozmermi 1 x 1 m s hĺbkou 40–50 cm (Šimková 2006, 132). Pri výskume M. Hanuliaka (1974) bolo vyhlbených sedem sond. Našla sa tu spona spojenej konštrukcie, ihlica, keramika a množstvo zvieracích kostí (Pieta 1982, tab. III: 17; Šimková 2006, 132; 2014, 15). Dokumentačné prieskumy sa uskutočnili v rokoch 2004 a 2006 (L. Benediková, Z. Šimková) v priestore pred jaskyňou a vo vstupnej sieni jaskyne. Bola objavená prevažne atypická keramika z rôznych historických období. Z novších nálezov možno spomenúť ihlicu typu Orava a striebornú keltskú mincu (obr. 10; Struhár/Soják/Šimková 2013, 64). Záchranný archeologický výskum v súvislosti s osadením mreže na vchod jaskyne realizoval v roku 2015 M. Soják (Soják/Galová 2016).

Datovanie: doba halštatská mladšia–neskorá, doba laténska staršia–stredná (predpúchovský stupeň), doba laténska neskorá–doba rímska staršia (púchovská kultúra), doba rímska neskorá/sťahovanie národov (severokarpatská skupina), stredovek neskorý–novovek.

Literatúra: Benediková 2009b; Soják/Galová 2016; Struhár/Soják/Šimková 2013, 64; Šimková 2006, 119–141; 2014, 14–18, s literatúrou.

Obrazová príloha: obr. 1; 2; 10; 12–16.

13. Liptovské Matiašovce-Nad Občasnou vyvieračkou (Suchá dolina)

Súradnice (S-JTSK): x: -1182259,404; y: -382566,3639.

Druh náleziska: jaskyňa/sídliisko.

Nadmorská výška: 700 m.

Opis archeologickej lokality: Lokalita sa nachádza v Západných Tatrách asi 250 m od začiatku Suchej doliny na ľavom brehu Suchého potoka nad tzv. Občasnou vyvieračkou neďaleko jaskyne Dúpnica (Šimková, v príprave b). V profile jaskyniarkej sondy s hĺbkou asi 1,9–2,2 m a s rozmermi približne 4 x 1–1,5 m boli viditeľné tri kultúrne vrstvy tmavohnedej až čiernej farby, išlo pravdepodobne o ohniská (Šimková 2014, 17). Prvá vrstva bola asi 50 cm pod povrchom, tretia v hĺbke asi 2 m (Šimková 2014, 17). Speleológovia vyzbierali zvieracie kosti, niekoľko desiatok fragmentov keramiky a železný nožík (Šimková 2014, 17). Najväčšie množstvo črepov sa vraj nachádzalo pod spodným ohniskom (Šimková 2014, 17). Keramika patrí do doby halštatskej až strednej doby laténskej (predpúchovský stupeň?), niekoľko fragmentov sa dalo datovať do 13.–14. stor. a do praveku (Šimková 2014, 17, obr. na s. 16). Nôž je pravdepodobne stredoveký alebo novoveký. Dodatočným prieskumom bola objavená ďalšia halštatská a laténska keramika a ihla s vinutím z masívnej železnej spony (Šimková 2014, 17, obr. na s. 15, 16).

Terénne výskumné aktivity: SMOPaJ 2014 (jaskyniarsky prieskum).

Pri jaskyniarskom prieskume pri vyvieračke pod vápencovým bralom boli narušené kultúrne vrstvy s archeologickým materiálom (Šimková 2014, 17; v príprave b).

Datovanie: pravek, doba halštatská mladšia–neskorá, doba halštatská–doba laténska stredná, doba laténska mladšia staršia–staršia stredná? (predpúchovský stupeň?), doba laténska mladšia stredná–neskorá (púchovská kultúra), stredovek (13.–14. stor.), novovek.

Literatúra: Šimková 2014, 14–18; v príprave b.

Obrazová príloha: obr. 2; 11–13; 15.

14. Liptovské Matiašovce-Bochničky

Súradnice (S-JTSK): x: -1184970,34; y: -385152,639.

Druh náleziska: sídliisko.

Nadmorská výška: 650 m.

Opis archeologickej lokality: Pravdepodobne sídliisko z obdobia kultúry s mladou lineárnou keramikou. Nachádza sa na nízkom tiahlom chrbte južne od potoka Radin približne oproti Kostolu sv. Ladislava v Nižných Matiašovciach. Zberom sa na lokalite získala keramika a významná kolekcia kamennej štiepanej industrie (Furman, v príprave).

Terénne výskumné aktivity: M. Furman/Z. Šimková, E. Záhorec, A. Balážová 2017 (prieskum); E. Záhorec 2017 (výskum).

Prieskum zameraný na vyhľadávanie archeologických lokalít.

Datovanie: neolit (kultúra s mladou lineárnou keramikou, bukovohorská kultúra?)

Literatúra: Furman, v príprave.

Obrazová príloha: obr. 2; 11.

Analýza vybraných prameňov

5. Liptovský Trnovec-Príehonisko/Konislava/Konislavy

Na základe opisu preskúmanej konštrukcie sa dá mohyla 1 („Kotlíček“) zaradiť k tumulom s plným kamenným kruhom, aké sa objavujú najneskôr od horizontu Mikušovce (na základe výskytu už v I. fáze pohrebiska v Krásnej Vsi je však možné aj skoršie datovanie), typické sú pre horizont Diviaky and Nitricou I, v Krásnej Vsi sa vyskytujú aj v horizonte Diviaky nad Nitricou II (*Budinský-Krička/Veliačik 1986*, 95–98; *Veliačik 1983*, 159). Priemer týchto kamenných kruhov sa však pohybuje v rozmedzí 200–470 cm (*Veliačik 1991*, 181), v Kotešovej má mohyla III kamenný kruh s priemerom 600 cm (*Zajacová 2007*, 72). Mohyla 1 v Liptovskom Trnenci s priemerom 9–10 m sa teda radí k najväčším mohylám tohto typu na Slovensku. Mimoriadne veľké mohyly s kamenným násypom/plášťom z mladšej doby bronzovej sú známe aj z Lehoty pod Vtáčnikom (predtým Veľká Lehota), z ktorých jedna mala priemer 12–14 m, druhá asi 11 m (*Benkovský-Pivovarová, v príprave*). Mohyly z Lehoty pod Vtáčnikom sa aj vzhľadom na svoj inventár, no zároveň vzhľadom na neúplné informácie o nálezových okolnostiach len veľmi opatrne interpretujú ako mohyly elít (*Benkovský-Pivovarová, v príprave*).

Inventár z centrálného hrobu mohyly 1 („Kotlíček“) sa dá zaradiť do rozmedzia neskorej doby bronzovej až začiatku mladšej doby halštatskej (HB–HC; resp. do druhej polovice neskorej doby bronzovej až začiatku mladšej doby halštatskej), čím by sa obdobie navršovania väčších mohýl s plným kamenným kruhom predĺžilo minimálne do neskorej doby bronzovej.

V Liptovskom Trnenci v mohyle „Kotlíček“ tak máme doložený mohylový násyp s priemerom bázy násypu na povrchu asi 20 m, s priemerom kamenného kruhu približne 9–10 m. Ďalší mohylový násyp („Kontraverzia“)¹² má priemer bázy násypu na povrchu asi 28 m (*Benediková/Pieta 2005*). Na základe terénnych pozorovaní sa obidva útvary (mohyly 1 a 3), posudzujúc ich tvar, výšku a umiestnenie v teréne, javia byť rovnakého, t. j. antropogénneho pôvodu. V ich blízkosti sa nachádza ďalších minimálne päť mohylovitých útvarov, z ktorých aspoň jeden (mohyla 4) je s veľkou pravdepodobnosťou skutočnou mohylou (*Benediková/Pieta 2005*). Keďže geofyzikálne merania priniesli z archeologického hľadiska len veľmi nejednoznačné, resp. len s veľkou rezervou interpretovateľné výsledky, zostáva pre konečné určenie pôvodu a funkcie doteraz neskúmaných útvarov z Liptovského Trnovca rozhodujúcim „klasický“ (deštruktívny) archeologický výskum. Mohyly v rámci mohylníka boli navrhované v neskorej dobe bronzovej až staršej (na začiatku mladšej) dobe halštatskej a ich plášte boli (aspoň v niektorých prípadoch) sekundárne využité v neskoršom období doby železnej. Otáznym zostáva charakter útvaru Bubon, ktorý sa na základe zistených objektov a nálezov v jeho blízkosti javí ako zatiaľ nedatovaná sídlisková poloha (sídlisko?/hrádok?).

Mohylník je umiestnený na dominantnom úbočí, ktorý musel byť v (predpokladanej) odlesnenej krajine dobre viditeľný. Vzhľadom na polohu, veľkosť, spôsob úpravy hrobu (skrinka) a hrobovú výbavu v mohyle „Kotlíček“ to bolo miesto pohrebov elít, dôležitá krajinná dominantna, kde mohyly slúžili ako formácie pri vytváraní a organizovaní symbolickej krajiny štruktúry (porov. *Potrebica 2004*, 119). Dôležitosť a tradíciu tohto miesta potvrdzuje opätovné využitie plášte mohyly na uloženie mladších hrobov (mladšia doba halštatská – včasná doba laténska) ako symbolický „nárok“ na krajinu potomkov staviteľov mohýl, alebo nových komunit demonštrujúcich zaujatie priestoru predchádzajúceho spoločenstva.

Samostatne stojace útvary podobné mohylám sa zistili v Kľačianskej doline v Liptovských Kľačanoch v polohe s názvom Margitin vršok, a v polohe Potočina/Patočina v Liptovskej Štiavnicí (pôvodne uvádzaná ako Liptovské Sliače, časť Stredný Sliač, poloha Zubrá dolina-Chopec). Násyp v Liptovských Kľačanoch bol archeologicky sčasti preskúmaný v roku 1972 (E. Miroššayová, K. Pieta), ale rez povodňou poškodeným násypom nepriniesol jednoznačný výsledok. Násyp v Liptovskej Štiavnicí bol zdokumentovaný v roku 2004 a následne geodeticky a geofyzikálne zameraný (*Benediková 2005a; 2005b*). Jeho pôvod, funkcia a datovanie stále nie sú objasnené.

¹² Neskúmaný, teda vnútorná konštrukcia mohyly nie je známa.

V roku 1968 bola preskúmaná časť mohylového pohrebiska v Liptovskej Ondrašovej, kde bolo odkrytých šesť mohýl s kamennými vencami s priermi od 450 do 860 cm (*Veliáčik 1975*, 11–34). Na základe inventára sa pohrebisko datuje do obdobia záveru stupňa BC až prelomu stupňov BC/BD (*Veliáčik 1975*, 28).

Ďalšie mohyly s kamennými vencami¹³ (max. priemery 480–917 cm) z doby bronzovej sú známe z neďávneho záchranného výskumu na trase diaľnice v Ivachnovej (2014; *Haruštiak/Vereščáková 2014*).

Z mohyly 1 („Kotlíček“) z centrálného hrobu v kamennej skrinke sa zachovali zlomky urny, dve ihlice a bronzové zliatky (tab. I: 1–3). Zo „žiarového hrobu 2“ je črep z esovito profilovanej, zrejme štíhlejšej hrncovitej nádoby s viacnásobnou rytou výzdobou v hornej časti hrdla (tab. I: 4). Ostatné nálezy (fragmenty keramiky a dva úštepy; tab. I: 5–21) boli bez bližšej špecifikácie označené ako artefakty zo sekundárnych žiarových hrobov v plášti mohyly (*Miroššayová 1975/II. zväzok*, 31, 32, tab. 22; *Pieta 1970*, 118; 1981, 58, 59, obr. 5; 1984).

Ihlica z centrálného hrobu má malú rebrovanú hlavicu bez výrazného ukončenia (tab. I: 3). Najstaršie exempláre tohto typu sa radia do stupňa HB1, bežné sú v období celej neskorej doby bronzovej a v staršej dobe halštatskej. Niektorí autori dokladajú ich trvanie do mladšej doby halštatskej, v staršej literatúre sa predpokladá ich používanie dokonca až do začiatku doby laténskej (*Říhovský 1979*, 220, tab. 66: 1802–1827, s literatúrou). Ihlice s malou rebrovanou hlavicou sa vyskytujú na území strednej Európy (západné a juhozápadné Maďarsko, Morava, Dolné a Horné Rakúsko, stredné a severovýchodné Čechy, Bavorsko, Sliezske, Veľkopoľsko). Mimoriadne rozšírené sú v strednom Nemecku a v severovýchodných kultúrach; *Říhovský 1979*, 220, 221). Na Slovensku sa niekoľko exemplárov našlo v lužickom prostredí, jeden exemplár je z Radzoviec (juhovýchodné popolnicové polia; *Novotná 1980*, 143, tab. 42: 950–957).

Z druhej ihlice sa zachovala iba ihla.

Keramiky z centrálného hrobu patrí dvojuchej amfore s viacnásobným širokým obežným žliabkovaním hornej polovice nízkeho hrdla a s výzdobou viacnásobnými širokými žliabkami na vydutí (tab. I: 1). Amfory podobného tvaru s užšími viacnásobnými žliabkami alebo rytými líniami v hornej časti hrdla pod okrajom sú známe z oravských pohrebísk v Jasenovej a v Podbieli, v ich fáze I, t. j. v období mladšieho úseku stupňa HA až stupňa HC (*Benediková 2006*, obr. 46, 78; *Čaplovič 1968*, obr. 8: 5, 9, 10; 1971, obr. 7: 1, 2). Viacnásobná rytá línia pod okrajom je obľúbeným typom výzdoby na iných typoch štvoruchých amfor na pohrebisku v Dolnom Kubíne II v jeho fáze IIa (HB1–HC; *Benediková 2006*, obr. 46, 78). Široké žliabkovanie hornej časti hrdla v severovýchodohalštatskom okruhu by malo ukazovať na datovanie do staršej až začiatku mladšej doby halštatskej (HC), no viac ako jeden žliabok pod hrdlom by mal svedčiť o pokročilejšom chronologickom postavení v rámci doby halštatskej (*Müller 2012*, 199). Na základe všetkých uvedených analógií sa dá počítať so zaradením dvojuchej amfory do neskorej doby bronzovej až stupňa HC.

Zo „žiarového hrobu 2“, teda z jedného z dvoch nedostatočne zdokumentovaných a porušených jamkových hrobov, sekundárne zapustených do plášťa mohyly, je fragment okraja a pliec vyššej hrncovitej nádoby s viacnásobnou nepravidelnou obežnou rytou líniou v hornej časti pliec, ktorý zrejme patrí typu hrncov T_I/5, typických pre pohrebisko v oravskom Podbieli (tab. I: 4; *Benediková 2006*, obr. 28; *Čaplovič 1968*, obr. 7: 4–9; 9: 6–9). Tento typ hrncov z fázy IIa pohrebiska v Podbieli časovo zodpovedá mladšej až neskorej dobe halštatskej (HD; *Benediková 2006*, obr. 48, 78).

Z bližšie nešpecifikovaných kontextov z plášťa mohyly je tiež niekoľko ďalších fragmentov z tiel nádob, zdobených zväzkami užších vertikálnych a poloblúkových žliabkov, aké sa objavujú v neskorej dobe bronzovej a v staršej dobe halštatskej (tab. I: 5–7). Našlo sa tu aj niekoľko ďalších črepov zo spomenutých hrncov typu T_I/5 (tab. I: 8–12). Z rovnakého alebo o čosi mladšieho obdobia (HD2–LTA = fáza IIb v Podbieli; *Benediková 2006*, obr. 48, 78; *Čaplovič 1968*, obr. 10: 7) sú zlomky hrncov typu T_I/5B (tab. I: 17, 19, 20). Z hrncov typu T_I/5, 5A, 5B alebo 6, datovaných do HC2–LTA, môžu byť zlomky úch a tiel s pozostatkami rytej výzdoby (tab. I: 18, 21; *Benediková 2006*, obr. 48, 78; *Čaplovič 1968*, obr. 9: 6–9; 10: 1–9). Do rovnakého časového úseku patrí okraj a plecica súdkovitého hrncu s plastickým výčnelkom pod okrajom (tab. I: 16).

Dva kamenné úštepy (a vraj jedna obsidiánová čepeľ; pozri vyššie) z mohylového násypu pravdepodobne súvisia s rituálnou zvyklosťou vkladania štiepanej industrie do hrobov lužickej kultúry (k téme napr. *Czopek 2001*, 161, s literatúrou; *Malinowski 2000*, 127–139, s literatúrou; *Piotrowska 2000*, 293–300, s literatúrou; *Pivovarová 1965*, 119, 121). Rovnako by sa dala interpretovať prítomnosť zvieracích kostí, ktoré sa našli v plášti mohyly pri prvotnej obhliadke jej poškodeného plášťa po rozkopaní miestnymi

¹³ V jednej mohyle bol dokonca zistený dvojitý kamenný veniec.

obyvateľmi (k zvieracím kostiam v hrobách v rôznych oblastiach lužickej kultúry napr. *Czopek 2001*, 164–166; *Juchelka 2014*, 45; *Pavelková/Furmánek 2015*, 219; *Veličik 1983*, 161; 1991, 205–206, s literatúrou; *Zajacová 2007*, 56).

6. Liptovské Matiašovce, kóta 950 m/Nad Konislavou (poloha 1/2007–2008)

Časť nálezov je v súkromnej zbierke a máme o nich len neúplné informácie. Bronzový kosák, sekera s tuľajkou, nôž a rozdeľovač remeňov svedčí o využití polohy v (mladšej? až) neskorej dobe bronzovej, prípadne v dobe halštatskej.¹⁴

V kolekcii odborne získaných predmetov sú nálezy z konca doby halštatskej či počiatku doby laténskej a predovšetkým z okruhu severokarpatskej skupiny neskorej doby rímskej/sťahovania národov. Staršiu časť kolekcie reprezentujú dve železné sekery uzavretou tuľajkou, dve železné ihlice, železný nôž a azda aj polotovary na výrobu sekery.

Opis predmetov z konca praveku

Ihlica, železná, so špirálovito zvinutou hlavicou a prehnutou ihlou kruhového prierezu; hrot chýba; zachovaná dĺžka 33 mm, priemer ihly 3 mm; inv. č. 80/2010; tab. II: 1.

Ihlica, železná, s ružicovitou hlavicou a rovnou ihlou kruhového prierezu; hlavica je naplocho roztepaná; dĺžka 102 mm, priemer ihly 5 mm; inv. č. 48/2010; tab. II: 2.

Sekera vyrobená z jedného kusa železa s oválnou tuľajkou s prekrývajúcimi sa koncami; dĺžka 155 mm, rozmer tuľajky približne 37 x 47 mm, dĺžka tuľajky približne 96 mm, max. šírka ostria 69 mm, hmotnosť 502,1 g; inv. č. 77/2010; tab. II: 8.

Sekera vyrobená z jedného kusa železa s čiastočne zachovanou štvorhrannou tuľajkou so zaoblenými rohmi a masívnym mierne rozšíreným ostrím; dĺžka 95 mm, rozmer tuľajky približne 32 x 32 mm, dĺžka tuľajky 56 mm, max. šírka ostria 48 mm, hmotnosť 232,7 g; inv. č. 78/2010; tab. II: 10.

Polotovar na výrobu železnej sekery; rozmer v mieste budúcej tuľajky 31 x 39 mm, dĺžka 130 mm, max. šírka v mieste budúceho ostria 52 mm; hmotnosť 1010 g; inv. č. 58/2010; tab. III: 3.

Nôž, železný, s oblúkovito prehnutou čepeľou a krátkym, na spodnej strane odsadeným trňom; celková dĺžka 128 mm, dĺžka čepele 103 mm; inv. č. 79/2010; tab. II: 9.

Železné ihlice so špirálovito zvinutou (tab. II: 1) a s ružicovitou hlavicou (tab. II: 2) majú jednoduchý tvar a vyskytujú sa v priebehu celej doby železnej. Na severnom Slovensku boli v tomto období mimoriadne obľúbené, ihlice s ružicovitou hlavicou sa vyskytujú aj vo vyhotovení s dvomi hlavicami. Prežívanie do doby laténskej dosvedčujú nálezy z Liptovskej Sielnice-Liptovskej Mary (napr. *Pieta 1982*, tab. XIV: 1, 5).

Menšia zo sekier (tab. II: 10) sa vzhľadom na svoju veľkosť i stvárnenie tuľajky dá zaradiť k sekerám severoalpského typu, ktoré majú štvorhrannú tuľajku a väčšinou dosahujú dĺžku 9–12,5 cm (v Býčí skále sa dĺžka sekier tohto typu pohybuje medzi 12 a 15,5 cm) a predstavujú najčastejší typ železnej sekery (*Parzinger 1995*, 68). Z technologického hľadiska sa na niektorých kusoch vyskytne na okraji tuľajky obežné zhrubnutie, na iných zasa vidieť šev po spájaní (*Gedl 2004*, 65). Sekery s tuľajkou sa vyrábali z jedného kusa alebo z dvoch častí. V prvom prípade sa jeden koniec polotovaru zaostril a vykovaný druhý koniec sa upravil do tuľajky (*Pleiner 1962*, 56). Pri druhom spôsobe sa na cementovaný polotovar ostria privarila rúrkovite stočená tuľajka (*Pleiner 1962*, 56). Opisovaná sekera z Liptovských Matiašovíc bola vyrobená z jedného kusa. Železné sekery so štvorhrannou tuľajkou sa vyskytujú v širšom časovom období od neskorých popolnicových polí do včasnej doby laténskej, pričom smerom k dobe laténskej by mali postupne nadobúdať širšie ostrie (napr. *Čižmář 1990*, 202, obr. 6; *Wanzek 1989*, 170, tab. 59; 60: 1–3). Najviac sa používali v stupni HD, aj keď v jeho rámci sa nedá vypracovať ich jemnejšia chronológia (*Gedl 2004*, 66; *Parzinger 1995*, 68). Sekery severoalpského typu sú rozšírené od východného Francúzska cez južné Nemecko po Moravu, Sasko a Sliezske (*Parzinger 1995*, obr. 23: 4). Pôvodný obraz rozšírenia tohto typu sekier v Európe s najvýchodnejším výskytom v Býčí skále (*Parzinger 1995*, 68) menia nové exempláre zo Slovenska (zoznam a mapovanie týchto sekier p. *Benediková 2014*, 19, 20, obr. 3).¹⁵ Vzhľadom na typologické znaky patrí sekera z Liptovských Matiašovíc zrejme do stupňa HD alebo do stupňa LTA. Na zjemenie chronologického profilu tohto horizontu na lokalite chýbajú ďalšie záchytné body.

¹⁴ Predmety boli pred niekoľkými rokmi poskytnuté k nahliadnutiu, nie však na bližšie dokumentovanie.

¹⁵ Ide o stav k roku 2014, odvtedy sa ich počet rozšíril.

Z doby laténskej, pravdepodobne z jej staršieho úseku (LTA–LTB), je väčšia zo sekier (tab. II: 8), ktorá už nemá štvorhrannú, ale skôr oválnu tuľajku, pričom prechod medzi ostrím a tuľajkou je otvorený.¹⁶ Preloženie koncov tuľajky nie je také výrazné, ostrie je v pomere k šírke tuľajky širšie, čo je už znakom laténskych sekier (porov. napr. *Jacobi 1974, 32*).

Malé železné nože s oblúkovito prehnutou čepelou (tab. II: 9) sú chronologicky nepreukazné nálezy, patria však k bežnému inventáru doby halštatskej aj v iných oblastiach Európy (napr. *Derrix 2001, 55*).

Najintenzívnejšie bola poloha osídlená, ako sa zdá, v neskorej dobe rímskej/v dobe sťahovania národov, resp. sa na lokalite najlepšie dochovali práve najmladšie vrstvy. Žiaľ, pre presnejšie časové určenie nemáme v súčasnosti k dispozícii žiadne bližšie chronologicky citlivé predmety, aj keď na nálezisku pôvodne nechýbali. Podľa dostupných informácií tu amatérski hľadači našli dve železné oblúkovité spopy, pozlátaný trň z pracky a tri ošúchané strieborné denáre, ktoré nebolo možné získať na odborné vyhodnotenie. Pri policajnom zásahu proti hľadačom boli priamo na mieste nálezu okrem iného zabavené dve železné lupy – výkovky kruhového tvaru, zrejme surové železo. Podobné kusy šošovkovitého alebo valcovitého prierezu poznáme aj z iných výšinných polôh s osídlením z tohto obdobia (Liptovský Ján, poloha Hrádok, Vrbov; *Pieta 2002, obr. 3: 3, 4, 13*).

Opis vybraných predmetov z včasnej doby dejinnej (pokiaľ nie je uvedené inak, ide o železné predmety)

Šidlo štvorcového prierezu; dĺžka 72 mm; inv. č. 66/2010; tab. II: 3.

Vrták, špirálový, kruhového prierezu s plochým zahnutým ukončením pre násadu; dĺžka 165 mm; inv. č. 9/2010; tab. II: 4.

Vrták, lyžicový, s plochým hrotitým ukončením pre priečnu násadu; dĺžka 212 mm; inv. č. 2/2005; tab. II: 6.

Vrták, lyžicový, s plochým hrotitým ukončením pre priečnu násadu; dĺžka 324 mm; inv. č. 24/2010; tab. II: 7.

Dláto, rezbárske, s tuľajkou a poloblúkovým ostrím; dĺžka 140 mm, šírka ostria 25 mm; inv. č. 38/2010; tab. II: 5.

Dláto kruhového prierezu s jemným mierne oblúkovým ostrím; dĺžka 167 mm, šírka ostria 18 mm; inv. č. 37/2010; tab. III: 7.

Tuľajka dláta; zachovaná dĺžka 83 mm; inv. č. 70/2010; tab. III: 1.

Sekáč s dlhým telom kruhového prierezu s klinovým ostrím; dĺžka 302 mm, priemer tela 17 mm, šírka ostria 19 mm; inv. č. 1/2005; tab. III: 5.

Sekáč štvorcového prierezu; dĺžka 175 mm; inv. č. 43/2010; tab. III: 6.

Sekáč štvorcového prierezu, deformovaný; dĺžka 143 mm; inv. č. 39/2010; tab. III: 10.

Sekáč (?) s chýbajúcim ostrím; zachovaná dĺžka 65 mm; inv. č. 44/2010; tab. III: 2.

Kladivko kovotepecké (cizelárske) s dvomi hrotitými koncami štvorcového prierezu; dĺžka 100 mm; inv. č. 69/2010; tab. III: 4.

Jamkovač kruhového prierezu so zaobleným ukončením; dĺžka 112 mm, priemer ukončenia 9 mm; inv. č. 72/2010; tab. III: 8.

Priebojník s hrotom štvorcového prierezu; dĺžka 116 mm; inv. č. 71/2010; tab. III: 9.

Čepeľ nožnic so šikmým prechodom do perového držadla; zachovaná dĺžka 149 mm; inv. č. 33/2010; tab. IV: 5.

Nožnice (fragment) s krátkou hrotitou trojuholníkovou čepelou a dlhým oblúkovitým perom; zachovaná dĺžka 272 mm; inv. č. 61/2010; tab. IV: 6.

Čerieslo s masívnym telom štvorcového prierezu a mimoriadne krátkou, pravdepodobne používaním zodratou čepelou s oblúkovitým chrbtom a rovným ostrím; zachovaná dĺžka 248 mm, šírka tela 38 mm, šírka čepele 54 mm; inv. č. 59/2010; tab. IV: 7.

Kosák (srp) s oblúkovitou čepelou s šikmo skoseným chrbtom; hrot chýba; na ostrí stopy zúbkovania; na rukoväti koncový trň s ohnutím a priečny nit ukončený polovičnou objímkou; zachovaná dĺžka 223 mm, dĺžka rukoväte 63 mm; inv. č. 8/2005; tab. IV: 13.

Kosák (srp) s tenkou oblúkovitou deformovanou čepelou a prehnutým rozšíreným hrotom; na ostrí stopy zúbkovania; rukoväť chýba; zachovaná dĺžka 255 mm; inv. č. 41/2010; tab. IV: 8.

Zlomok kosáka (srpu) s fragmentárnou oblúkovitou čepelou so skoseným chrbtom a rozšírenou rukoväťou s otvorom pre pripevňovací nit s pravouhlým koncovým trňom; zachovaná dĺžka 185 mm; inv. č. 40/2010; tab. IV: 9.

Zlomok úzkej čepele kosáka (srpu); na ostrí stopy zúbkovania; zachovaná dĺžka 95 mm; inv. č. 31/2010; tab. IV: 10.

Zlomok čepele kosáka so šikmo skoseným chrbtom; zachovaná dĺžka 130 mm; inv. č. 67/2010; tab. IV: 11.

Zlomok deformovanej čepele kosáka so šikmo skoseným chrbtom; zachovaná dĺžka 102 mm; inv. č. 46/2010; tab. IV: 12.

Kosa s mierne zahnutou tenkou čepelou a pravouhlým osadením násady; upevňovacia časť prechádza do čepele masívnym oblúkom; dĺžka ostria 375 mm, celková dĺžka 392 mm; inv. č. 1/2010; tab. IV: 15.

Kosa (fragment) so zachovanou plochou rukoväťou s koncovým trňom a oblúkovitým prechodom do čepele; zachovaná dĺžka 218 mm, z toho dĺžka upevnenia násady 110 mm; inv. č. 42/2010; tab. IV: 14.

¹⁶ Na rozdiel od sekier severoalpského typu, kde je uzatvorený (porov. napr. *Benediková 2014, obr. 2: 4; Pieta 2008a, obr. 65: 1, 5, 6*).

Nôž s mierne prehnutým ostrím a rovným chrbtom; trň pre rukoväť smeruje mierne nadol; celková dĺžka 151 mm, dĺžka čepele 110 mm; inv. č. 36/2010; tab. V: 8.

Nôž s rovným ostrím, mierne oblúkovým chrbtom a dlhým trňom; celková dĺžka 163 mm, dĺžka čepele 96 mm; inv. č. 49/2010; tab. V: 9.

Kľúč, hákový, z tordovanej tyčinky štvorcového prierezu; dĺžka 135 mm, priemer tyčinky 5 mm; inv. č. 27/2010; tab. VI: 15.

Vsuvka do perovej visiacej zámky (fragment); dĺžka 76 mm; inv. č. 9/2005; tab. IX: 4.

Kľúč do perovej visiacej zámky; dĺžka 121 mm; inv. č. 11/2005; tab. IX: 5.

Minca, Traian (razba 108 n. l.), denár, striebro, silne ošúchaný; určil J. Hunka; inv. č. 76/2010; tab. V: 10.

Kotlík, fragment zo znitovaných dvoch pásov medeného plechu; zachovaná dĺžka 74 mm; inv. č. 45/2010; tab. V: 7.

Naberačka zo železného plechu kruhového tvaru; časť obvodu a ucho chýbajú; priemer 180 mm, výška 65 mm; inv. č. 60/2010; tab. V: 5.

V pomerne rozsiahlom súbore, nájdenom počas prieskumov lokality, sa okrem jednej mince a častí hlinených, kovových a okovaných drevených nádob nachádza poľnohospodárske náradie, nástroje, fragmenty kuchynského náčinia, stavebné kovania a kováčsky výrobný odpad.

Rímske mince (tab. V: 7) z 1.–2. stor. n. l. so spoľahlivou väzbou na konkrétne sídlisko patria v hornatej časti severného a stredného Slovenska k zriedkavým nálezom. Vo väčšom množstve sa objavujú skôr razby z konca tohto obdobia (*Hrnčiarik 2013, 186; Švihurová 2017, 198–201*). Jedným z mála príkladov je dosiaľ nepublikovaný hromadný nález 14 denárov na výšinnom sídlisku púchovskej kultúry v Turí, okr. Žilina, s koncovou razbou z polovice 2. stor. Aj na lokalitách severokarpatskej skupiny sú v uvedenom priestore nálezy mincí zriedkavé. Okrem ojedinelých razieb z 3.–4. stor. bez preverených nálezových okolností je známy iba hromadný nález bronzových mincí z Liptovskej Porúbky. V ostatnom čase sa podarilo verifikovať a dohľadať depot z Hája, okres Turčianske Teplice, ktorý obsahoval 22 malých a stredných bronzov z 2.–4. stor. Pre výskyt denárov v Liptovských Matiašovciach je dôležitá prítomnosť takýchto silne ošúchaných mincí z 2. stor., zistených na výšinnom sídlisku severokarpatskej skupiny z konca 4. až začiatku 5. stor. v Turíku, okr. Ružomberok, v jaskyni pri Žehre, okr. Spišská Nová Ves, ale aj v Malopofsku. Razby z kvalitného striebra boli ešte po stáročiach od ich emisie predmetom záujmu neskoro-rímskeho obyvateľstva v Západných Karpatoch, kde sa nepochybne používali najmä ako surovina na výrobu šperkov (*Kolníková/Pieta 2009, 122; Madyda-Legutko/Zagórska-Telega 2003*).

Keramiká z výšinnej polohy na kóte 950 je značne fragmentárna, aj keď relatívne početná. Najviac zlomkov patrí do konca praveku. Silne zastúpené sú aj črepy severokarpatskej skupiny, kde tradične, ako aj na ostatných lokalitách tohto typu, ide najmä o zlomky zo zásobníč s okružím, výraznej okrovej až červenej farby s obsahom zrníka sludy v hrubozrnnom ceste s vlnicovou výzdobou v hornej časti vydutia. Menej sa vyskytli zlomky hrncov s esovitým profilom.

Drevené vedierka sú doložené kovaniami a železným držadlom s hákovito ukončenými koncami (tab. V: 1, 2).

Naberačka (tab. V: 5) zo železného plechu patrí k zriedkavým nálezom. Tento druh železnej nádoby na rukoväti sa niekedy označuje ako odlievacia lyžica, avšak celé kusy s ukončením v tvare vidlice (na mäso) sú jednoznačne zaraďované medzi kuchynský riad (*Humer 2009, 124*). Táto časť sa v našom prípade nezachovala. Naberačky sa ojedinele objavujú už v dobe laténskej. Podľa hromadného nálezu 6 z Plaveckého Podhradia sú doložené azda už na konci strednej doby laténskej (*Pieta 2008a, F27*). Vyskytujú sa i v oppidálnom prostredí (*Meduna 1961, tab. 14: 1*); nález z Rajeckých Teplíc zrejme súvisí so zánikovým horizontom púchovských hradísk na začiatku doby rímskej (*Pieta 2008a, 232, obr. 111: 11*). Pomerne bežné sú v rímskych provinciách (*Feugère 1986*). Exemplár z Liptovských Matiašovciach sa našiel v povrchovej vrstve, takže nemôžeme vylúčiť ani jeho mladší pôvod. V inventári sídlisk severokarpatskej skupiny by išlo zatiaľ o ojedinelý výskyt tohto typu antického výrobku či jeho napodobneniny, čo by však pri pomerne častých importoch z mediteránneho a pontického okruhu alebo silných romanizačných vplyvoch (príkladom je architektúra a inventár kniežacieho hrobu z Popradu) v danom prostredí neprekvapovalo.

Kotlíky (tab. V: 7) z medeného plechu boli v období sťahovania národov zrejme bežnou súčasťou vybavenia kuchyne či ohniska a sú známe z hrobových inventárov (Krakovany-Stráže; *Pieta 1987, 409*) a vo fragmentoch i ako sídliskové nálezy (Detva, Horné Pršany; *Pieta 2008b, obr. 3: 1–3; Šalkovský 2009, obr. 62: 13, 14*).

Krájadlá, čeriesla (tab. IV: 7), už boli v neskoroantickom období bežnou súčasťou pluhu alebo samostatného náradia, predkroja (*Henning 1987, 61–63*). Konštrukcia pokročilých oradiel vybavených radlicou, čerieslom a kolieskami sa z provinciálneho prostredia rozšírila do barbarika. Na neskoro-rímskych sídliskách v severnom Podunajsku sú krájadlá menej časté, objavujú sa však už v 2.–3. stor. (Branč, Dunajská Lužná, Pobedim; *Bazovský 2010, 17; Hajnalová/Varsík 2010, 182*). Železná miniatúra radlice a krájadla

z germánskeho žiarového hrobu 28 zo 4. stor. z Čierneho Brodu svedčí o miestnom využívaní a význame tohto vyspelého orného náradia (*Kolník 1975, 367, obr. 13: 3*). Na výšinných polohách severokarpatskej skupiny ide o druhý nález svojho druhu. Spolu s krájadlom, radlicou a hriadelovou reťazou z Laziska (čo je doklad využívania kolesového pluhu či radla; *Pieta 2002, obr. 2: 11, 21*) svedčia o prekvapivo dobrej technickej úrovni orby v horskej oblasti severného Slovenska.

Zberové náradie je v nálezoch z lokality zastúpené zákovkami (tab. IV: 1–4) a poškodenými kusmi kosákov a kôs, ktoré boli pravdepodobne určené na prekovanie v miestnej dielni. Významne však dopĺňajú naše poznatky o tomto náradí z oblasti severokarpatskej skupiny.

Kosáky (tab. IV: 8–13) majú užšiu, smerom ku hrotu sa zužujúcu čepeľ, ukončenú mierne prehnutým sploštením. Rukoväť bola pripevňovaná pomocou koncového trňa a priečného nitu. Svojím tvarom a spôsobom upevnenia sa približujú k typu H5 podľa *J. Henninga (1987, tab. 39: 30–39)*. Tento typ je známy z viacerých lokalít severokarpatského osídlenia (*Pieta 1991a, obr. 3: 4–7; 2016, 274*), ale aj z germánskych lokalít 4. stor. na západnom Slovensku (*Hajnalová/Varsik 2010, 182, 183*).

Kosy (tab. IV: 14, 15) s dlhou úzkou čepeľou boli ku kosisku pripevnené v pravom uhle pomocou fixačného trňa a zákovky. Na rozhraní upevňovacej časti a čepele majú charakteristický klenutý oblúk obdĺžnikového prierezu, ktorý slúžil na zachytávanie zožatej trávy. V danom prostredí sú to prvé exempláre tohto typu, ktoré však dobre poznáme najmä z neskoroprovinciálneho prostredia v 4.–5. stor. (*Hennig 1987, 91, 92*). Ojedinele sa našli aj v naddunajskom barbariku (*Štúrovo; Beljak/Kolník 2008, obr. 13: 5; Dolná Súča, hromadný nález, nepublikované*).

Stavebné kovania, súčasti skriniek a truhlíc sú najpočetnejšou skupinou nálezov z lokality. Tomuto druhu pamiatok sa dosiaľ nevenovala väčšia pozornosť napriek tomu, že koncom doby rímskej a najmä v prostredí severokarpatskej skupiny ide o veľmi typickú súčasť nálezového inventára, dokladajúcu vysokú úroveň stolárskej a zámočnickej práce i značný rozsah využívania takýchto výrobkov v horskom prostredí Karpát. Využitie klincov, skôb, kramlí, pántov, zápustiek a zámok v zariadení drevených stavieb zostáva iba hypotetické a je pravdepodobné pri väčších kusoch kovaní, pri zápustkách osadených v dreve hrubšieho priemeru a pri kľúčoch, ktoré sa svojou veľkosťou hodia k uzatváraniu dvier systémom zasúvania vnútornej závery (*Schubriegelschloss; Jacobi 1974, 154–174; Pieta 2010, 93*). Sem patrí kľúč tvaru T z okolia neďalekej jaskyne Dúpnica (M. Furman, ústna informácia). Poznáme ich aj z výšinnej lokality v Lazisku (tab. X: 6, 9; XI: 6) a aj z ďalších lokalít na Orave a na Liptove (*Pieta 2002, obr. 3: 10, 17*).

Spoločne, najmä podľa súdobých hrobových nálezov, vieme rekonštruovať použitie kovových súčastí kovaní a zámok, ktoré boli súčasťou drevených skriniek a truhlíc so zasúvacím vrchom alebo odklopným vekom, pripojeným pomocou železných pántov (*Schuster 2010*). O ich oblube a všeobecnom využívaní svedčia najmä počty pravouhlých kovaní s koncovými otvormi na pripevnenie pomocou klincov, ktoré spevňovali rohy dreveného korpusu truhlice či debničky (tab. VI: 1–9). Nachádzajú sa (často vo dvojiciach) vo vrstvách a objektoch výšinných sídlisk (Liptovský Ján, Liptovská Mara, Vyšný Kubín). Masovo sa vyskytli na hradisku Zvon pri Lazisku (tab. VII: 1, 2, 4, 5, 11). K tejto skupine pamiatok patria aj kramle, pánty, zápustky, závery, držadlá a oká na ich uchytenie a samozrejme súčasti zámok: krycie plechy, klinové a perové západky a kľúče na ich uvoľňovanie (tab. VI: 10–14; VIII; IX: 1–4, 6–13).

Kľúč (tab. IX: 5) patril k perovej zámke typu Wetzendorf, hojne používanej v barbariku na uzatváranie drevených skriniek. Kľúče a súčasti zámok v severokarpatskej skupine na severnom Slovensku (Lazisko; tab. VII: 18; XI: 2) sú najvýchodnejšími nálezmi tohto typu (*Schuster 2010, obr. 10*). Pri analogických zámokoch sa uplatňovali perové západky (porov. tab. IX: 4).

7. Liptovské Matiašovce – Liptovský Trnovec, historická cesta

Pri hľadaní trás ciest sú nápomocné jednak historické kartografické podklady (historické vojenské mapovania), jednak toponymá.¹⁷ Priebek nami sledovanej starej cesty sa na týchto podkladoch nedá spoľahlivo identifikovať. Z toponomastického hľadiska sa však v trase našej cesty objavuje jeden zaujímavý miestny názov. Mapa 1 : 10 000 (M 1 : 10 000 26-43-04) uvádza medzi polohou 7/2009 a 8/2009, teda v mieste odbočky z tejto cesty na severovýchod na polohu 2/2007–2008, názov „Na hranici“, ktorý by mohol indikovať rozhranie, prechod či kontrolné miesto medzi nešpecifikovanými správnymi jednotkami

¹⁷ Výskum a mapovanie historických ciest tvorí samostatný okruh bádania so samostatnou metodikou, ktorému sa však bližšie nevenujeme (pre viac informácií pozri napr. *Denecke 1979, 433–483; Martinek a kol. 2013; Slivka 1998, 259–278; Staščíková-Štukovská 2017, 697–718, s literatúrou*).

(k metáciám vrátane terminológie v písomných prameňoch pozri napr. *Maliniak 2009*, 103–109). V tomto prípade by mohlo ísť o rozmedzie katastrov Liptovského Trnovca a Liptovských Matiašoviec, keďže aj v súčasnosti sa katastrálna hranica nachádza v týchto miestach. Mapovaný úsek starej cesty v katastroch Liptovských Matiašoviec a Liptovského Trnovca je zrejme komunikáciou miestneho významu, resp. horskou cestou, aké v stredoveku spájali hlavné komunikačné ťahy (porov. napr. *Šimko 2015*, 31). Podľa toponym sa významnejší historický prechod dá azda hľadať v susednej Suchej doline na základe toponyma „suchý“, možno indikujúceho suché miesto či priechod, ako aj podľa názvu „Mníšek“, ktorý môže byť indikátorom kláštora alebo skôr mníšskej pustovne (*Ivanič 2011*, 22, 64–68). Poloha Mníšek sa nachádza práve na východnej strane vstupu do Suchej doliny v katastri Liptovských Matiašoviec. Významná komunikácia viedla Kvačianskou dolinou, západne od Suchej doliny, ktorá bola pokračovaním medzinárodnej obchodnej cesty na trase Nowy Śacz – Sedmohradsko, pričom práve oravská odbočka cez Tvrdošín a Kvačiansku dolinu, pokračujúc cez Ružomberok a Banskú Bystricu na stredoslovenské banské mestá, bola vybudovaná v snahe vyhnúť sa frekventovanej trase cez Košice (*Šimko 2015*, 31). V 16. stor. nadobúdala cesta úzkou Kvačianskou dolinou pomerne veľký význam a v jej blízkosti vznikla v Liptovskej Sielnici menšia mýtnica (*Šimko 2015*, 31). Cesta dolinou bola prechodná nielen pešou chôdzou, ale aj zjazdňá vozmi a do nedávnej minulosti išlo o bežne využívanú komunikáciu medzi oravskou a liptovskou stranou Chočských vrchov.¹⁸

8. Liptovský Trnovec, poloha 8/2009

Železný kruh,¹⁹ nákrčník (obr. 7), vzdialene pripomína bronzové nákrčníky s očkom a háčikom z kastelov Saalburg a Zugmantel, ktoré sú na koncoch, resp. aj v iných častiach kruhu ovinuté drôtom. Boli vyrobené z tyčinky oválneho/okružleho prierezu (*Beckmann 1981*, 16–18, tab. 4). Ich datovanie sa pohybuje od 3. do začiatku 5. stor. n. l. (*Beckmann 1981*, 16). Nákrčné kruhy podobného tvaru sa objavujú aj na počiatku doby rímskej, ako to potvrdzuje podobný kus z bohatého ženského dvojhrobu na hradisku Hlavina pri Bytči-Hrabovom, datovanom do prvých desaťročí nového letopočtu (stupeň B1a; *Pieta 2010*, 316, F40: 2). Ide o železný kruh so zahrotenými koncami, sčasti ovinutý drôtom z bieleho kovu. Aj na povrchovej korózii nákrčníka z Liptovského Trnovca možno pozorovať stopy ovinutia úzkou, pôvodne asi organickou (koženou?) páskou.

9. Liptovský Trnovec, severozápadný výbežok Opálenice (poloha 2/2007–2009)

Z polohy sa pri prieskume detektorom kovov a porušených vrstiev v teréne získali len nedatovateľné železné predmety – štyri klince a malé šidielko/priebojník.

10. Liptovské Matiašovce-Pod Mníškom/Kozí chrbát

Spona s tromi kruhovými otvormi na zachycovači a s vodorovne smerujúcim uzlíkom na pätku (dĺžka 62 mm) patrí k typu výrazne profilovaných spôn A68 (obr. 9: 1). V európskom barbariku 1. stor. n. l. ide o rozšírený typ spôn, ktorý sa štandardne objavuje aj na sídliskách púchovskej kultúry (*Maczyńska 2001*, 167, s literatúrou; *Peškař 1972*, 78, s literatúrou; *Pieta 1982*, 41, 42). Kus z Liptovských Matiašoviec s masívnou hlavou, rovnou nôžkou a tromi otvormi v zachycovači patrí nepochybne k starším variantom tohto typu približne z polovice 1. stor. n. l.

Z lokality rovnako pochádzajú nedatované kusy železnej trosky ako odpad kovárskej, alebo železiarskej činnosti.

Zaujímavým nálezom z výskumu V. Hanuliaka je kovová tyčinka s dvojitým zosilnením v strede a s plastickými uzlíkmi na obidvoch koncoch (obr. 9: 2). Na povrchu vidno stopy po tvarovaní jemným kovaním. Podľa metalografickej analýzy obsahuje 93,65 % striebra, 1,23 % zlata a 6,38 % medi. Účel tohto artefaktu je nejasný, svojím tvarom pripomína niektoré ramienka laténskych rovnoramenných vážok, túto interpretáciu však spochybňuje použitý materiál – striebro s vysokou rýdzosťou. Nie je zrejme, do ktorého z doložených horizontov osídlenia (pozri vyššie) tento artefakt patrí.

V polohe Pod Mníškom sa našla keramika púchovskej kultúry (neskorá doba laténska? až staršia doba rímska) a zo včasného stredoveku (*Furman 2016a*, 136; *Hanuliak 1974*; *Pieta 2016*; *Ruttkay 1992*, 28).

¹⁸ Historické foto pozri napr. tu: <http://www.severka.nfo.sk/modules.php?name=News & file=article & sid=249>.

¹⁹ Opis predmetu pozri v *Benediková/Bartík 2013*, 61.

12. Liptovské Matiašovce-Dúpnica

K najstarším pamiatkam z jaskyne Dúpnica z mladšej až neskorej doby halštatskej patrí bronzová krížová ihlica typu Orava (obr. 10: 1; *Struhár 2009*, 77; *Struhár/Soják/Šimková 2013*, 64). Hlavicu má zdobenú vruborezom a obidve ramená hlavice sú ukončené trojlístkovou aplikáciou. Najbližšími analógiami k ihlici sú exempláre z Tupej skaly vo Vyšnom Kubíne (*Čaplovič 1987*, tab. XXVII: 4, 6), ktoré sa odlišujú len hustotou vruborezu na hlavici. K tomuto typu ihlíc patrí aj ihlica z lokality Zvon pri Lazisku (tab. XI: 1). Ihlice typu Orava predstavujú miestny výrobok severoslovenských dielní so širokým datovaním (mladší HC1–LTA), ktoré sa dá podľa rozvoja miestnej kovolejárskej produkcie v stupni HD (a podľa datovania iných výrobkov typických pre oblasť severného Slovenska) pravdepodobne obmedziť na stupeň HD. Ihlice typu Orava boli donedávna známe výlučne z prostredia severného Slovenska (Orava, Liptov, Spiš; *Benediková 2017*, 343, 355, 365, 370, 371, obr. 12). Nedávno bol amatérskym hľadačom objavený jeden exemplár tohto typu ihlice údajne v Košolnej, okr. Trnava (M. Felcan, ústna informácia). Je to zatiaľ jediný kus mimo územia severného Slovenska, čo by znamenalo len ďalšie potvrdenie komunikácie a existujúcich (i keď zrejme málo intenzívnych) kontaktov halštatského obyvateľstva severnej časti Západných Karpát so susedmi z prostredia východohalštatskej kultúry (porov. *Benediková 2014*, 26–29; 2017, 335–381). Musíme však mať na pamäti, že ide o nález vyzdvihnutý neodborníkom za neznámych okolností. Údaj o lokalizácii je v takýchto prípadoch vždy spochybniteľný, hoci v tomto prípade sa minimálne ohraničenie miesta nálezu juhozápadným Slovenskom dá považovať za relatívne spoľahlivé.

Z doby halštatskej sú nezdobené esovito profilované nádoby a časť súdkovitých nádob. Do predpúchovského stupňa radíme časť súdkovitých nádob a vázovitú/amforovitú nádobu s rytou a vypichovanou výzdobou (porov. napr. *Benediková 2006*, tab. XIX; XXI; XXV; *Pieta 1982*, tab. XXII; *Šimková 2014*, obr. na str. 15).

Spona spojenej konštrukcie so štvorzávitovým vinutím (dĺžka 95 mm) vykazuje viaceré mladšie prvky tohto typu: vnútornú tetivu, plný zachycovač a ukončenie pätky pomocou svorky v strede oblúkoviťého lúčika. Zrejme patrí na prelom stupňov LTD1/LTD2 (*Pieta 1982*, 25, tab. III: 17).

Nedávno objavená strieborná minca z jaskyne (obr. 10: 2; *Soják/Struhár 2014*, 5, 6, obr. 2; *Struhár/Soják/Šimková 2013*, 64) je miestnou napodobeninou eraviských razieb. Ide asi o dácku napodobeninu republikánskych mincí typu Torbágyi C, resp. o napodobeninu jeho variantu (*Soják/Struhár 2014*, 7). Tieto typy a ich varianty sa vyskytujú aj na iných hradiskách púchovskej kultúry, pričom sa predpokladá, že na niektorých z nich sa napodobeniny eraviských mincí aj produkovali (*Soják/Struhár 2014*, 7). Eraviské mince stupňa LTD2 predstavujú na území Slovenska najpočetnejšiu skupinu napodobenín republikánskych denárov, predovšetkým je zastúpený Torbágyiovej typ C a jeho varianty (*Kolníková 2005*, 81). Väčšina severoslovenských nálezov sa od pravých eraviských denárov odlišuje štylizovanou symbolikou, pseudonápismi, hmotnosťou i použitým kovom (mnohé boli medené; *Kolníková 2005*, 81, 82).

Nové nálezy získané z jaskyne a jej okolia (M. Furman, ústna informácia) poukazujú aj na silné osídlenie z rímskej fázy púchovskej kultúry, hlavne z jej záverečného obdobia. Rovnako intenzívne je zastúpená aj severokarpatská skupina, a to včítane dokladov kovárskej výroby, podobne ako v prípade výšinnej polohy na kóte 950.

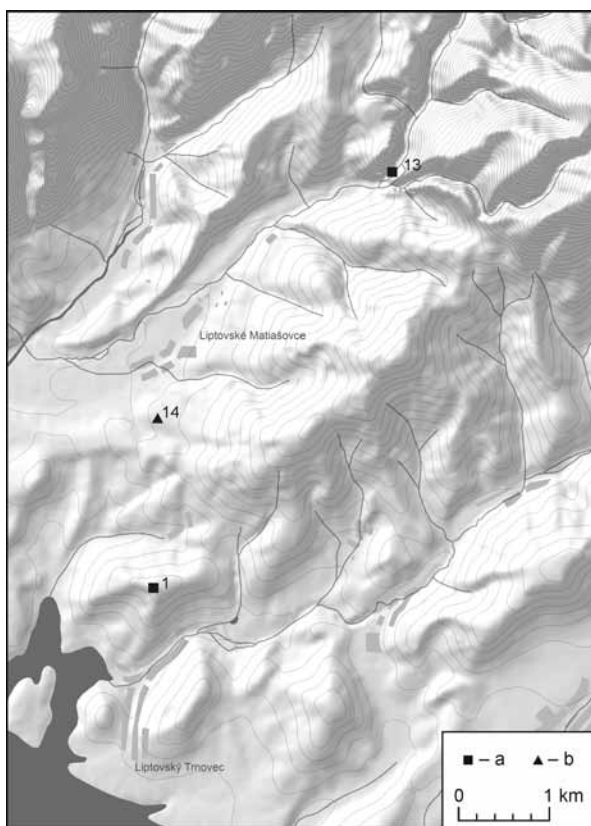
13. Liptovské Matiašovce-Nad Občasnou vyvierackou

Zdobená keramika spod previsu pri Občasnej vyvieracke má analógie na Orave a na Liptove v mladšej až neskorej dobe halštatskej (typ hrnca T_I/5; k datovaniu pozri vyššie). Medzi črepmi sú aj súdkovité nádoby s výrazne zatahnutým okrajom z doby halštatskej až strednej doby laténskej, ako aj formy z konca strednej až neskorej doby laténskej (ucho z amfory; *Šimková 2014*, obr. na str. 16). Ihla patrí zrejme železnej spona spojenej konštrukcie z rovnakej doby (*Pieta 1982*, tab. I–III; *Šimková 2014*, obr. na str. 16).

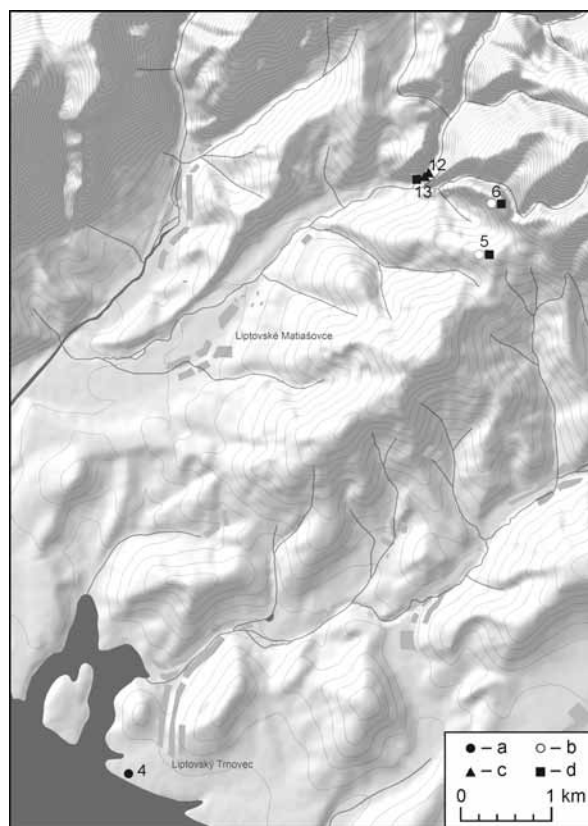
Nôž a časť keramiky spod previsu patria do stredoveku až novoveku (*Šimková 2014*, 17).

Osídlenie mikroregiónu v praveku a včasnej dobe dejinnej

Archeologické aktivity v strednom Liptove podľa modelu na základe analýzy nálezov z katastrov obcí Liptovský Trnovec a Liptovské Matiašovce priniesli bohaté a druhovo rôznorodé pramene k využitiu krajiny človekom v minulosti, od neolitu až do novoveku (obr. 11–15).

Obr. 11. Osídlenie katastrov obcí Liptovské Matiašovce a Liptovský Trnovec v praveku (bez bližšej špecifikácie) a v neolite. Vyhotovenie mapy L. Benediková, K. Pieta, M. Bartík. Legenda: a – pravek; b – neolit.

Obr. 12. Osídlenie katastrov obcí Liptovské Matiašovce a Liptovský Trnovec v dobe bronzovej až včasnej (na začiatku staršej) dobe laténskej. Vyhotovenie mapy L. Benediková, K. Pieta, M. Bartík. Legenda: a – stredná až mladšia doba bronzová; b – neskorá doba bronzová až staršia (začiatok mladšej) doba halštatská; c – mladšia až neskorá doba halštatská; d – mladšia doba halštatská až včasná (začiatok staršej) doba laténska.

Neolit a eneolit (obr. 11)

Najnovší objav keramiky a štiepanej industrie v polohe Bochničky v Liptovských Matiašovciach ukazuje využitie typickej neolitickej sídliskovej polohy na nízkom tiahlom chrbte z dvoch strán obtekanom potokom (*Furman, v príprave*). Doklady neolitickeho osídlenia Liptova v období kultúry s mladšou lineárnou keramikou sú zatiaľ skromné (Bešeňová, Kvačany, Liptovský Mikuláš, Liptovská Sielnica-Liptovská Mara; *Sliacka 2009, 36; Struhár 2003–2007, 21; Struhár 2009, 54, 55, s literatúrou*). Objav v Liptovských Matiašovciach však ukazuje, ako je dôležité systematicky sledovať aj nižšie polohy v regióne, čo je nevyhnutnou podmienkou vytvorenia uceleného obrazu osídlenia v neolite, ale aj v mladších etapách pravekého a včasnohistorického osídlenia.

Eneoliticke osídlenie Liptova je pomerne bohaté. V staršom eneolite (lengyelská kultúra) bola osídlená Lisovská jaskyňa, odkiaľ poznáme unikátne doklady kultových praktík i nález drobnej medenej plastiky (*Struhár 2009, 56, 57, 60*). Nálezy badenskej kultúry sa sústreďujú najmä v blízkosti travertínov, s najvýznamnejšou osadou v Bešeňovej, ale využívali sa aj výšinné a jaskynné lokality (*Struhár 2009, 60–64*). Staršie neoverené pramene uvádzajú eneoliticke keramiky (badenská kultúra) aj z kopca Hrádok v Liptovskom Trnovci.

Doba bronzová až včasná doba laténska (obr. 12)

Najstaršou pamiatkou tohto obdobia v sledovanom mikroregióne je lužické sídlisko zo strednej až mladšej doby bronzovej v polohe Ravence/Blatné/Kamenisté v Liptovskom Trnovci, zo stupňov BB2 (BC1), resp. BC2 až HA1 (*Przybyła/Beljak 2010, 273–308*). Keramika z lokality je významným súborom pre štúdium

predlužickej kultúry a počiatkových fáz lužickej kultúry na Slovensku (v zmysle terminológie *L. Veliačika* 1983, 166, obr. 8; odlišné chápanie začiatkov lužickej kultúry pozri *Kujovský* 2015, 175–178) v strednej dobe bronzovej (porov. *Benkovský-Pivovarová*, v príprave; *Przybyta/Beljak* 2010, 273–308). Z priestoru sídliska pochádzajú tri žiarové hroby z rovnakého obdobia (*Kvietok* 2016), no súveké pohrebisko k sídlisku nepoznáme.

Niekedy v neskorej dobe bronzovej až staršej (na začiatku mladšej) dobe halštatskej, následne v mladšej dobe halštatskej až včasnej dobe laténskej, slúžil na pochovávanie minimálne jednej zložky spoločnosti pohrebiskový areál na opačnom konci katastra Liptovského Trnovca v polohe Priehonisko/Konislava/Konislavy.

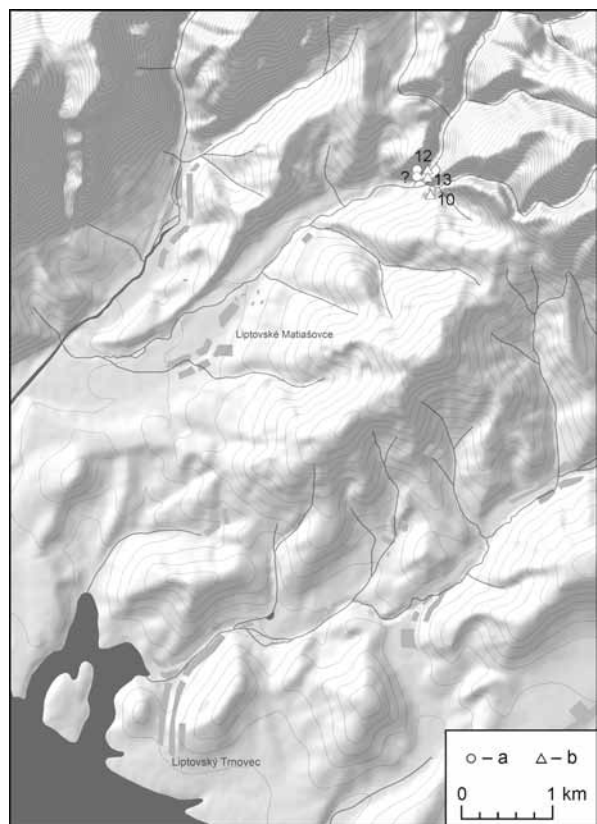
V neskorej dobe bronzovej až včasnej (na začiatku staršej) dobe laténskej osídlený kopec s kótou 950 m leží v katastri Liptovských Matiašoviec, patrí však k rovnakému sídliskovému areálu ako mohylník v polohe Konislava. Ide o výšinné, nepochybne aj opevnené sídlisko, hradisko.

V dobe halštatskej sa využívala aj jaskyňa Dúpnica a neďalšie svahy pri Občasnej vyvieracke v Suchej doline. Predpokladáme, že tu sa nachádzala terasovitá osada k vyššie uvedenému hradisku. Pre názor, že jaskyňa mohla slúžiť ako rituálny priestor (*Šimková* 2014, 16, 17), zatiaľ neexistujú presvedčivé doklady. Krížová ihlica typu Orava z jaskyne z mladšej až neskorej doby halštatskej je výrobkom lokálnej severoslovenskej dielne. Podobne keramika z polohy Nad Občasnou vyvierackou patrí do charakteristického okruhu rytím zdobenej keramiky mladšej až neskorej doby halštatskej (typ hrniec I/5, t. j. T_I/5), aká sa vyskytuje na niekoľkých málo lokalitách na Orave a na Liptove (*Benediková* 2006, obr. 81). Obidva typy artefaktov tak ukazujú lokálne zvláštnosti materiálnej kultúry v mladšej až neskorej dobe halštatskej, ktoré zároveň dokladajú odlišné kultúrne prostredie od ostatných regiónov Slovenska (porov. *Benediková* 2014, 26–29; 2017, 335–381). Využívanie odľahlých polôh v značných nadmorských výškach na konci praveku v tomto priestore potvrdzujú aj ďalšie, zatiaľ detailnejšie nedokumentované lokality, ako je spomenutá poloha Bubon alebo vzdialenejšie opevnené refúgium na vrchu Mních (Bobrovec) nad Jaloveckou dolinou (*Pieta* 1979).

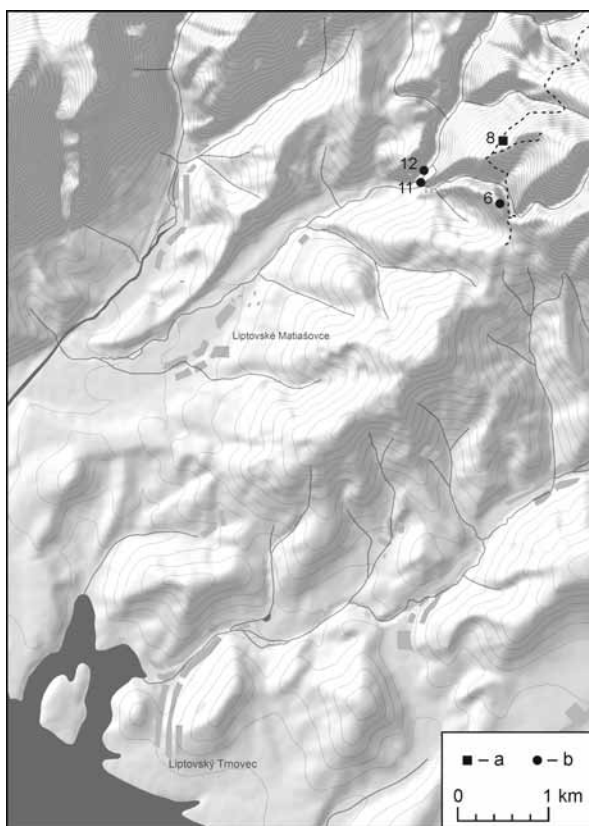
Staršia doba laténska až staršia doba rímska (predpúchovský stupeň a púchovská kultúra; obr. 13)

Skúmaný priestor bol v tomto období využívaný pre osídlenie skôr sporadicky. Ťažiskovo bol mikroregión osídlený v staršej dobe rímskej, potom až v období severokarpatskej skupiny (neskorá doba rímska/sťahovanie národov).

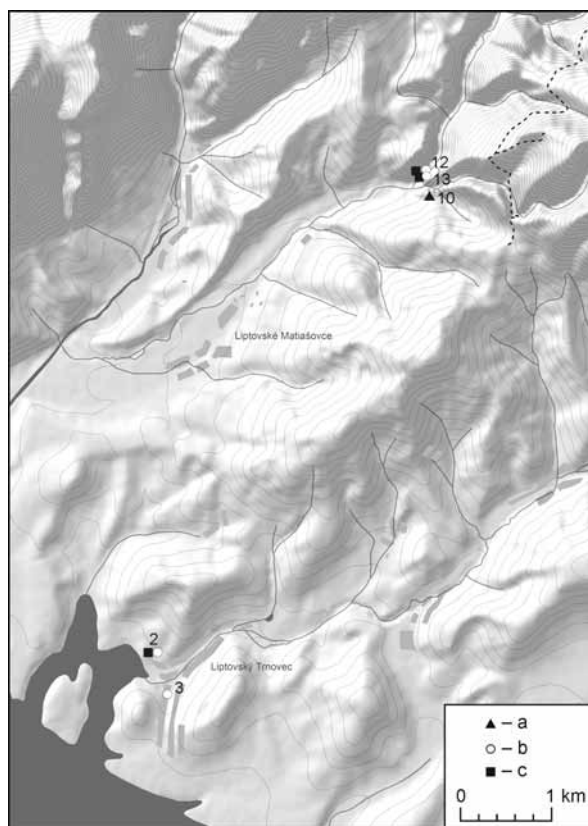
Je pozoruhodné, že materiál z predpúchovského stupňa aj z laténskej fázy púchovskej kultúry pochádza spoľahlivo iba z krasových útvarov v katastri Liptovských Matiašoviec – z jaskyne Dúpnica (keramika, fragment spony, minca) a z previsu Nad Občasnou vyvierackou (keramika, fragment spony). Aj nové nálezy zo svahov v okolí jaskyne ukazujú na intenzívne osídlenie až v staršej dobe rímskej. Keramika púchovskej kultúry (azda neskorej doby laténskej, no presvedčivo až staršej doby rímskej) je známa z polohy Pod Mníškom v Liptovských Matiašovciach. Stopy kovárskej a/alebo železiarskej činnosti nie sú presvedčivo datované (pozri vyššie), je preto otázne, do akej miery môžeme v tomto mikroregióne rátať s výrobnou činnosťou v mladšom období púchovskej kultúry.

Obr. 13. Osídlenie katastru obcí Liptovské Matiašovce a Liptovský Trnovec v mladšom úseku staršej doby laténskej až v staršej dobe rímskej (predpúchovský stupeň a púchovská kultúra). Vyhotovenie mapy *L. Benediková, K. Pieta, M. Bartík*. Legend: a – mladšia staršia doba laténska až staršia stredná doba laténska (predpúchovský stupeň); b – mladšia stredná doba laténska až staršia doba rímska (púchovská kultúra).

Obr. 14. Osídlenie katastrov obcí Liptovské Matiašovce a Liptovský Trnovec v dobe rímskej až sťahovaní národov a v neskoraj rímskej/sťahovaní národov (severokarpatská skupina). Vyhotovenie mapy L. Benediková, K. Pieta, M. Bartík. Legenda: a – doba rímska až sťahovanie národov; b – neskorá doba rímska/sťahovanie národov (severokarpatská skupina).

Obr. 15. Osídlenie katastrov obcí Liptovské Matiašovce a Liptovský Trnovec v stredoveku a novoveku. Vyhotovenie mapy L. Benediková, K. Pieta, M. Bartík. Legenda: a – stredovek, 9./10.–12./13. stor.; b – stredovek, 14.–16. stor.; c – novovek.

Neskorá doba rímska až sťahovanie národov (obr. 14)

V mikroregiónne bola koncom 4. a začiatkom 5. stor. n. l. intenzívne využívaná kóta 950 m v Liptovských Matiašovciach. Polohy Podmešťová, jaskyňa Dúpnica a jej okolie v ústí Suchej doliny zrejme tvorili údolné sídliskové zázemie k tejto výšinnnej lokalite. Stopy intenzívneho osídlenia svahov, doložené v nedávnom období v celom úseku medzi polohami Podmešťová a Dúpnica, naznačujú, že v tejto historickej perióde mohlo ísť o sídlo jednej komunity, využívajúcej údolné terasy i výšinnú polohu.

Už v dobe rímskej a/alebo v období sťahovania národov mohla byť popri Prosieckej doline ako komunikácia smerom na sever využívaná aj historická cesta, keďže pri jej trase (poloha 8/2009) sa našiel ojedinelý predmet, nákrčník z tohto obdobia, ktorý zas zároveň ukazuje vetvenie tejto cesty na severovýchod na dosiaľ nedatovanú, no násypom chránenú polohu 2/2007–2008 na severozápadnom výbežku Opálenice.

Stredovek až novovek (obr. 15)

Jediné pamiatky z včasného a vrcholného stredoveku (9./10.–12./13. stor.) pochádzajú z polohy Pod Mníškom v Liptovských Matiašovciach, odkiaľ poznáme aj sídliskové objekty, pozemnice a odpadový jamu. Kovácke/železiarske trosky z lokality sú nedatované.

Archeologické nálezy dokladajú osídlenie intravilánu dnešnej obce Liptovský Trnovec (polohy Špígla a intravilán) vo vrcholnom až neskorom stredoveku (14.–16. stor.), čo z historického hľadiska iba podčiarkuje značný význam tejto obce v regionálnych dejinách (Uličný 1985, 169–171). Na dočasné/provizórne

sídelné aktivity od 13. stor. do novoveku slúžili oba krasové útvary, jaskyňa Dúpnica a previs Nad Občasnou vyvieračkou, zrejme sa využívala i zistená historická cesta.

V stredoveku alebo v novoveku mohla byť využívaná aj nedatovaná poloha na severozápadnom výbežku Opálenice (2/2007–2008). Strategicky výhodná poloha lokality mohla kontrolovať spomínanú horskú cestu z Liptova na sever a mohla mať súvislosť aj s nižšie položenými lokalitami (napr. Liptovské Matiašovce, kóta 950 m/Nad Konislavou). Komunikačne mohla byť prepojená na severovýchode, smerom na masív Babiek, do Jaloveckej doliny.

ZÁVER

Mikroregión stredného Liptova, ktorý bol predmetom výskumu v tejto štúdií, predstavuje platný model pravekého a včasnohistorického osídlenia Liptovskej kotliny a v určitej forme aj celého osídlenia severného Slovenska. Chýba v ňom azda len presvedčivejšia štruktúra typického osídlenia staršej fázy púchovskej kultúry s malým hrádkom a príslušným terasovitým sídliskom. Určujúcimi faktormi využívania rôznych častí krajiny boli nepochybne klimatické pomery v danom čase, ale aj podoba (kultúrnej) krajiny v čase realizovanej kolonizácie. Pre výber polohy osád bolo určujúce aj nerastné bohatstvo a priebeh lokálnych či diaľkových komunikácií.

V skúmanom priestore vidíme tri odlišné typy lokalít: osady na terasách a inundačných územiach pozdĺž dominantného toku rieky Váh bližšie k stredu kotliny, výšinné sídla v bočných dolinách a jeden pohrebný areál v bočnom údolí.

V strede kotliny zakladali svoje osady neolitické a eneolitické spoločenstvá, ktoré prichádzali do Liptova z okolitých oblastí. V tomto priestore vznikli i lokality z najstaršieho horizontu lužickej kultúry (Liptovský Michal, Liptovská Teplá, Liptovský Trnovec a ďalšie). Tieto ľahko dostupné a relatívne úrodné polohy, ale aj strategicky dôležité miesta využívali aj skupiny kolonistov v sťahovaní národov i prví slovanskí osadníci na začiatku stredoveku (*Pieta 2016*). Dlhodobou usadenou lužickú komunitu sa postupne presúvali do klimaticky či pedologicky menej výhodných, ale z obranného hľadiska bezpečnejších výšinných polôh hlbšie v horských masívoch. Neskorobronzové a halštatské sídliskové stopy zvnútra Liptovskej kotliny (s výnimkou okolia Ružomberka, Ludrovej a Likavky v dolnom Liptove) sa obmedzujú viac-menej na ojedinelé nálezy či objekty (Liptovská Anna, Paludza).

V tejto fáze dochádza aj k obsadeniu a intenzívnemu využívaniu severnejších priestorov skúmaného mikroregiónu. Doterajšie výskumné aktivity tu postupne, aj keď zatiaľ značne fragmentárne, identifikovali ucelený sídliskový komplex s hradiskom (kóta 950), s osídlenými krasovými útvarmi v ústí Suchej doliny, ako aj s pohrebným areálom na Konislave. Veľkosť mohýl i rozsah osídlenia naznačujú značný sociálny význam tu usadenej komunity.

V dobe laténskej je sídlisková skladba tohto priestoru menej zreteľná, čo však môže súvisieť s nízkou intenzitou vykonaného výskumu. V porovnaní s inými laténskými lokalitami Liptova (napríklad s neďalekými Kvačanmi) sa zatiaľ nepodarilo jasne identifikovať ich typické modelové súčasti (opevnenie – hrádok a terasovité sídlisko v jeho blízkosti). Nemožno vylúčiť, že predpokladané púchovské opevnenie a jeho príslušnú osadu sa časom podarí spoľahlivo rozpoznať v polohách Mníšek, Pod Mníškom a v ich okolí, resp. v okolí Dúpnice a previsu Nad Občasnou vyvieračkou, kde sa nálezy z tohto obdobia vyskytujú. Tým by sa vyplnil vakantný priestor siete púchovských opevnení na severovýchodnom okraji Liptovskej kotliny, medzi hrádkami v Kvačanoch a Smrečanoch (pozri *Pieta 2010*, obr. 36 A). Mladšie obdobie púchovskej kultúry v staršej dobe rímskej reprezentujú opäť lokality Pod Mníškom a Dúpnica a ich okolie.

Osídlenie včasnej fázy sťahovania národov, ktoré nasleduje po hiáte v osídlení regiónu počas mladšej doby rímskej, zaujímavým spôsobom kopíruje model využívania krajiny v predchádzajúcich obdobiach i počas slovanskej kolonizácie tohto horského regiónu. Obsadené boli najmä strategické výšinné polohy stredného Liptova, pričom na troch z nich (Lazisko, Liptovské Matiašovce, Liptovský Ján) je doložené husté osídlenie a intenzívna remeselnícka činnosť. Podobne ako v praveku sa v tomto čase objavujú aj malé osady v strede kotliny, ale i na dôležitých horských prechodoch (Demänovská dolina, Liptovské Matiašovce, Prosiek; obr. 16).

Koncentrácia osídlenia horského terénu v širšom priestore Liptovských Matiašoviec vo viacerých obdobiach vyvoláva otázku dôvodu využívania tohto klimaticky i hospodársky nevýhodného

terénu. Vplyv zmien podnebia na využívanie jednotlivých polôh Liptova či intenzity osídlenia celého regiónu včítane príčin spomenutého prerušenia tunajšieho osídlenia v 3. a 4. stor. n. l. pomôže vyriešiť len cielený paleoklimatologický výskum. Jeho základom sú už existujúce analýzy peľových profilov z viacerých lokalít (Bodice, Brezové, Demänová, Liptovská Teplička, Liptovský Ján, Pribylina, Štrbské Pleso, Vavrišovo, Východná: Červeňová 1951; Hájek et al. 2011; 2016; Hájková et al. 2015; Horsák/Hájková 2005; Rybníčková 2005; Rybníčková/Rybníček 2006; Rybníček/Rybníčková 2008), no v budúcnosti je nevyhnutné získanie ďalších vhodných vzoriek najmä z oblasti dolného a stredného Liptova.

Stimulom koncentrácie osídlenia by mohol byť aj výskyt rudných surovín v danej oblasti, no doklady pre potvrdenie takejto domnienky zatiaľ chýbajú. Dôvodom zvýšeného významu priestoru v katastri Liptovských Matiašoviec a Liptovského Trnovca mohla byť i kontrola diaľkovej komunikácie. Naznačuje to aj identifikovaná časť starej cesty, smerujúcej na sever, ktorej dávne využívanie dokladá ojedinelý nález nákrčníka z doby rímskej alebo sťahovania národov. Cez Chočské pohorie smerom na sever na Oravu a ďalej cez hlavný karpatský hrebeň v historicky nedávnej dobe viedlo či vedie viaceré cesty. V ústí Prosieckej doliny máme podobne ako v Liptovských Matiašovciach doložené nálezy prakticky zo všetkých období osídlenia Liptova. Na druhej strane, podľa svedectva nálezov, bol prechod paralelne ležiacou Kvačianskou dolinou kontrolovaný či využívaný iba v dobe laténskej a potom od vrcholného stredoveku do novoveku.

Analýza osídlenia dvoch katastrov obcí stredného Liptova napriek fragmentárnosti zhromaždených poznatkov poskytla pomerne reprezentatívny pohľad na praveký i včasnohistorický vývoj regiónu i celého severného Slovenska. Medzery v poznaní, zistené počas tohto výskumu, sú motiváciou ďalšieho a hlbšieho poznávania osídlenia tohto významného historického územia.

Lokality severokarpatskej skupiny z regiónu Liptova

(obr. 16)

1. Demänovská dolina

Okres Liptovský Mikuláš, jaskyňa Okno; sídlisko/jaskynné sídlisko; datovanie: doba rímska neskorá/sťahovanie národov (severokarpatská skupina); nálezy: keramika.

2. Lazisko

Okres Liptovský Mikuláš, Zvon (855 m n. m.); hradisko/výšinné sídlisko; datovanie: doba halštatská, doba laténska, doba rímska neskorá/sťahovanie národov (severokarpatská skupina); výskum: K. Pieta; nálezy: časti sídliskových objektov, sídlisková vrstva, črepový materiál, nádoby (Pieta 1991a, obr. 5: 8, 9), súbor kovových predmetov (tab. VII; X; XI; Pieta 1991a, obr. 2: 11, 15, 20; 3: 1, 4, 8, 10, 13–18; 6: 6, 7, 14, 15, 17; 1991b; 2002; obr. 2; Pieta/Hanuliak 1988, 111, 112).

3. Liptovská Teplá

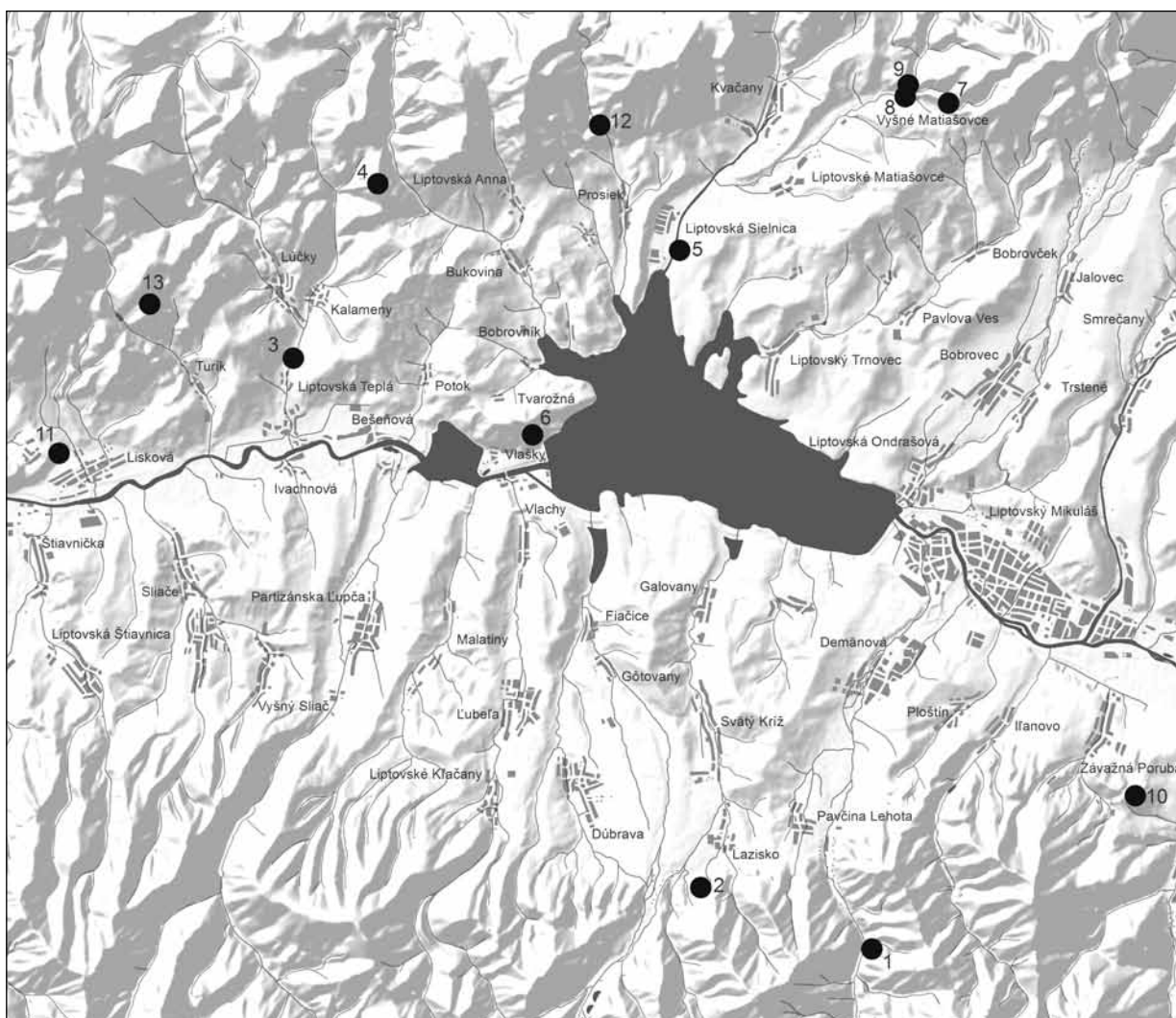
Časť Madočany, okres Ružomberok; sídlisko; datovanie: doba bronzová, doba rímska neskorá/sťahovanie národov (severokarpatská skupina), včasný stredovek; výskum: L. Veliačik (Veliačik 1980).

4. Liptovská Sielnica (tiež Kalameny)

Okres Liptovský Mikuláš, Liptovský hrad (1000 m n. m.); hradisko/výšinné sídlisko, hrad; datovanie: doba halštatská, doba laténska, doba rímska neskorá/sťahovanie národov (severokarpatská skupina), stredovek; nálezy: keramika; výskum: V. Budinský-Krička (Furman 2016a, 130–135, s literatúrou).

5. Liptovská Sielnica

Okres Liptovský Mikuláš, Nižný močiarik; sídlisko; datovanie: doba rímska neskorá/sťahovanie národov (severokarpatská skupina); nálezy: keramika.

Obr. 16. Osídlenie regiónu Liptova v neskej dobe rímskej/sťahovaní národov (severokarpatská skupina). Čísla na mape zodpovedajú súpisu lokalít severokarpatskej skupiny z regiónu Liptova. Vyhotovenie mapy K. Pieta, M. Bartík.

6. Liptovská Sielnica-Liptovská Mara

Okres Liptovský Mikuláš, Havránok (684 m n. m.); hradisko/výšinné sídlisko, hrádok; datovanie: doba laténska, doba rímska neskorá/sťahovanie národov (severokarpatská skupina), stredovek; výskum: K. Pieta 1965–1989; nálezy: keramika, železné predmety (Pieta 1996, 99–101).

7. Liptovské Matiašovce

Okres Liptovský Mikuláš, kóta 950/Nad Konislavou; hradisko; datovanie: doba bronzová neskorá, doba halštatská mladšia–doba laténska včasná/začiatok staršej, doba rímska neskorá/sťahovanie národov (severokarpatská skupina); nálezy: keramika, drobné predmety.

8. Liptovské Matiašovce

Okres Liptovský Mikuláš, Podmeštrová; výšinné sídlisko; datovanie: doba rímska neskorá/sťahovanie národov (severokarpatská skupina); nálezy: keramika, drobné predmety.

9. Liptovské Matiašovce

Okres Liptovský Mikuláš, jaskyňa Dúpnica; sídlisko/jaskynné sídlisko; datovanie: doba halštatská mladšia–neskorá, doba laténska staršia–stredná (predpúchovský stupeň), doba laténska neskorá–doba rímska staršia (púchovská kultúra), doba rímska neskorá/sťahovanie národov (severokarpatská skupina), stredovek neskorý–novovek; nálezy: keramika.

10. Liptovský Ján

Okres Liptovský Mikuláš, Hrádok (876 m n. m.); hradisko/výšinné sídlisko; datovanie: doba laténska, doba rímska neskorá/sťahovanie národov (severokarpatská skupina); nálezy: keramika (fragmenty, nádoba), súbor kovových predmetov (*Pieta* 1992; 2002).

11. Lisková

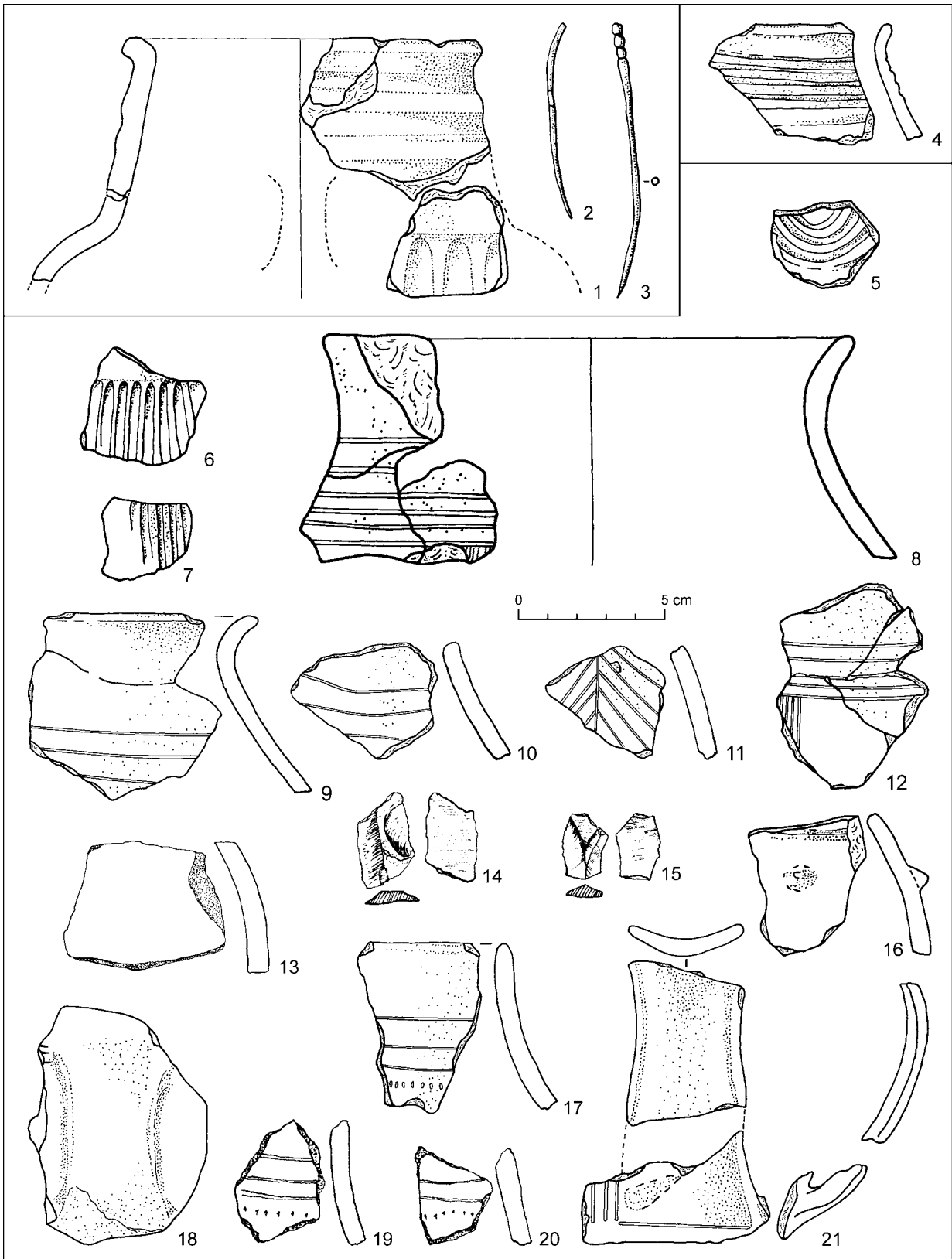
Okres Ružomberok, Mních, Liskovská jaskyňa; sídlisko/jaskynné sídlisko; datovanie: eneolit, doba halštatská, doba laténska, doba rímska neskorá/sťahovanie národov (severokarpatská skupina; *Struhár* 2002; *Uhlár* 1959; 1961).

12. Prosiek

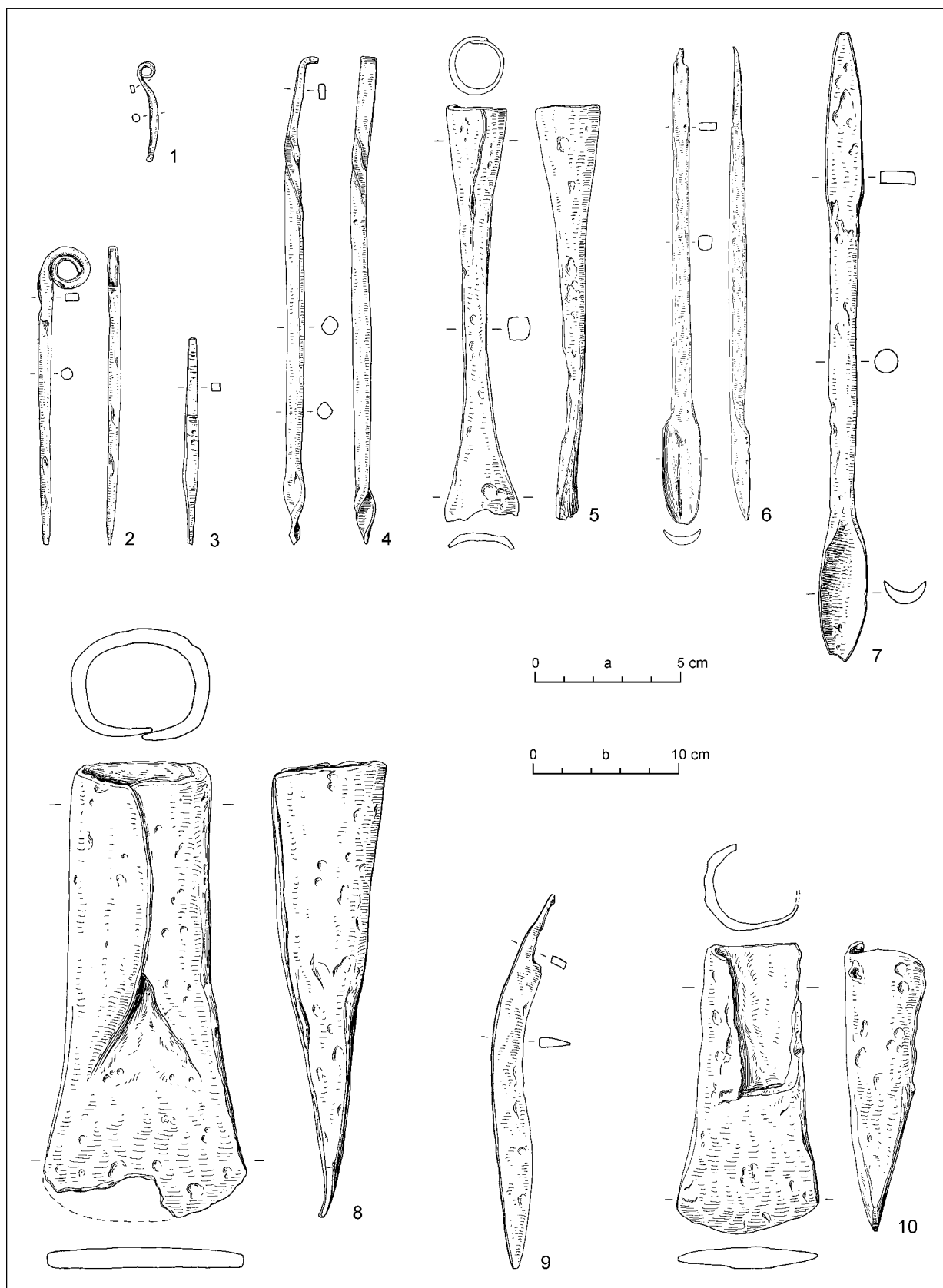
Okres Liptovský Mikuláš, Prosiecka vyvieracia; druh náleziska neurčený; datovanie: doba rímska neskorá/sťahovanie národov (severokarpatská skupina); nálezy: keramika (v ústí doliny; *Pieta* 2016, 261).

13. Turík

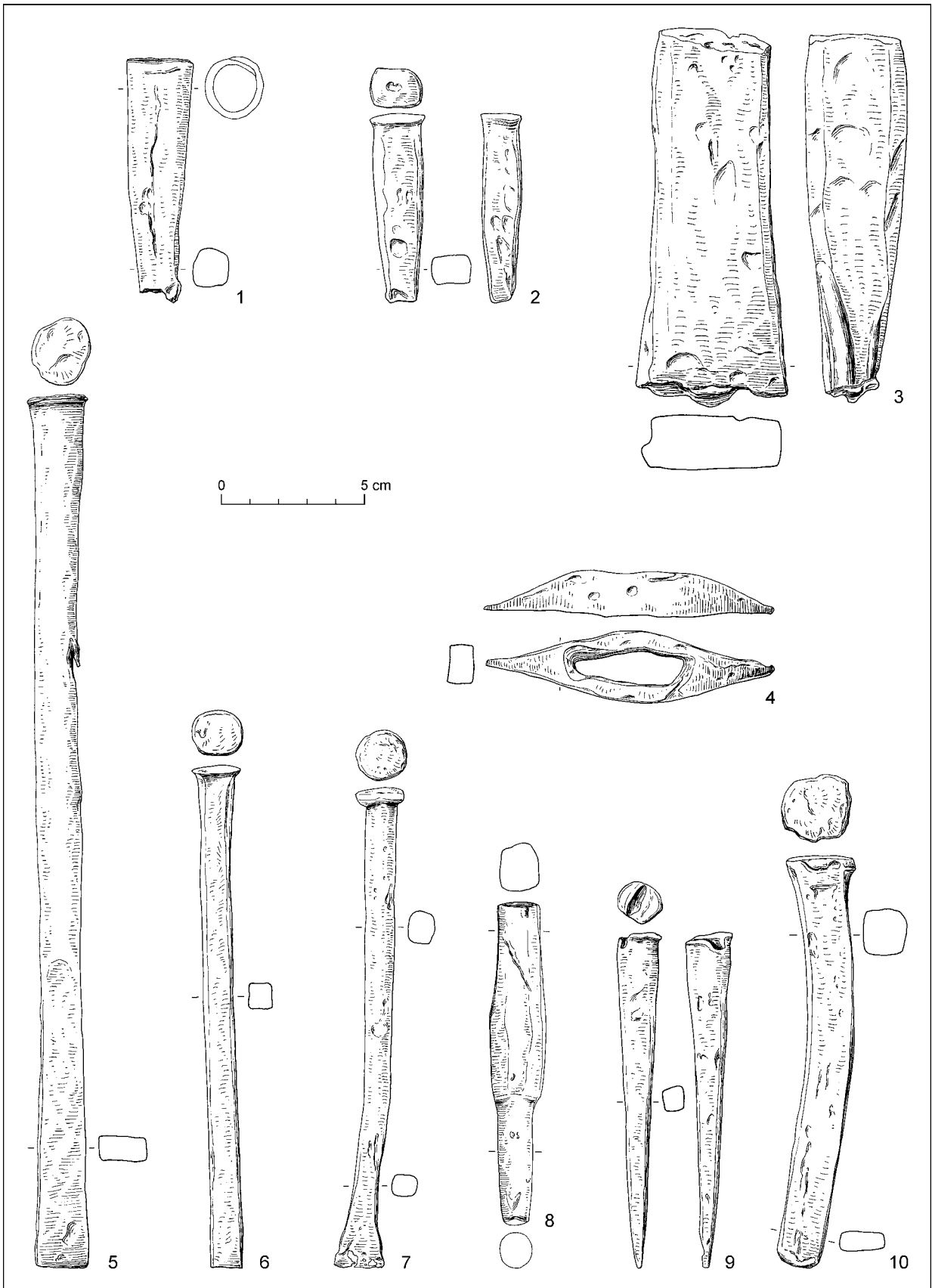
Okres Ružomberok, Hradište (947 m n. m.); hradisko/výšinné sídlisko; datovanie: doba bronzová, doba halštatská, doba rímska neskorá/sťahovanie národov (severokarpatská skupina); výskum: L. Veliáčik, K. Pieta; nálezy: keramika (črepy, zásobnica, drobné predmety, depot rímskych mincí.; *Furman* 2016a, 282–284; *Kolníková/Pieta* 2009; *Pieta* 1991a; 2008a; *Veliáčik* 1983).

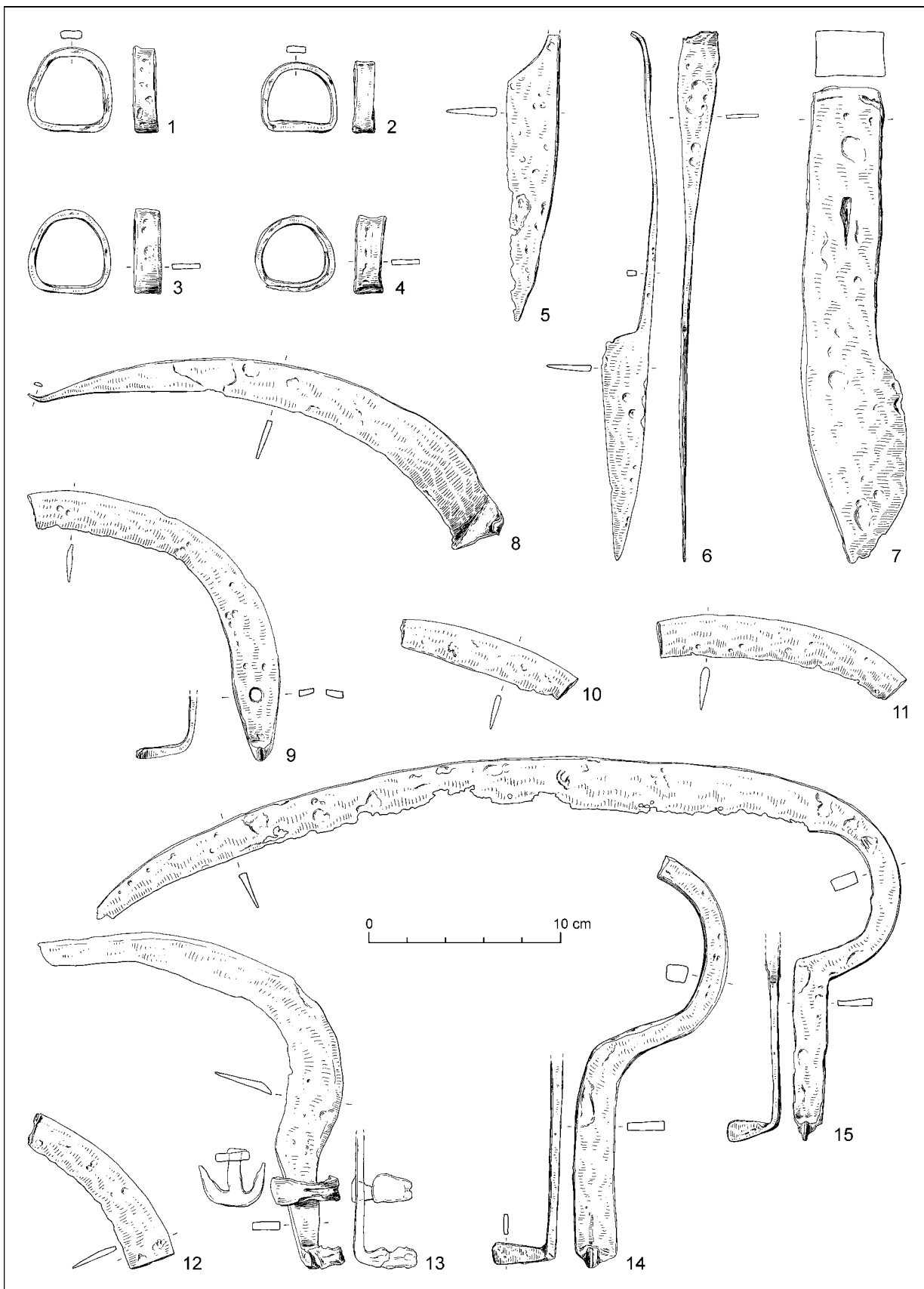
Tab. I. Liptovský Trnovec-Priehonisko/Konislava/Konislavy. Mohyla 1 („Kotlíček“). 1–3 – nálezy z centrálného skrinkového hrobu; 4 – črep zo žiarového hrobu 2 v plášti mohyly; 5–21 – nálezy z plášťa mohyly (sekundárne hroby). 1, 4–13, 16–21 – keramika; 2, 3 – bronz; 14, 15 – kameň. 13–15, 19, 20 – bez mierky (prekreslené podľa Miroššayová 1975/II. zväzok, tab. 21; 22; Pieta 1981, obr. 5).

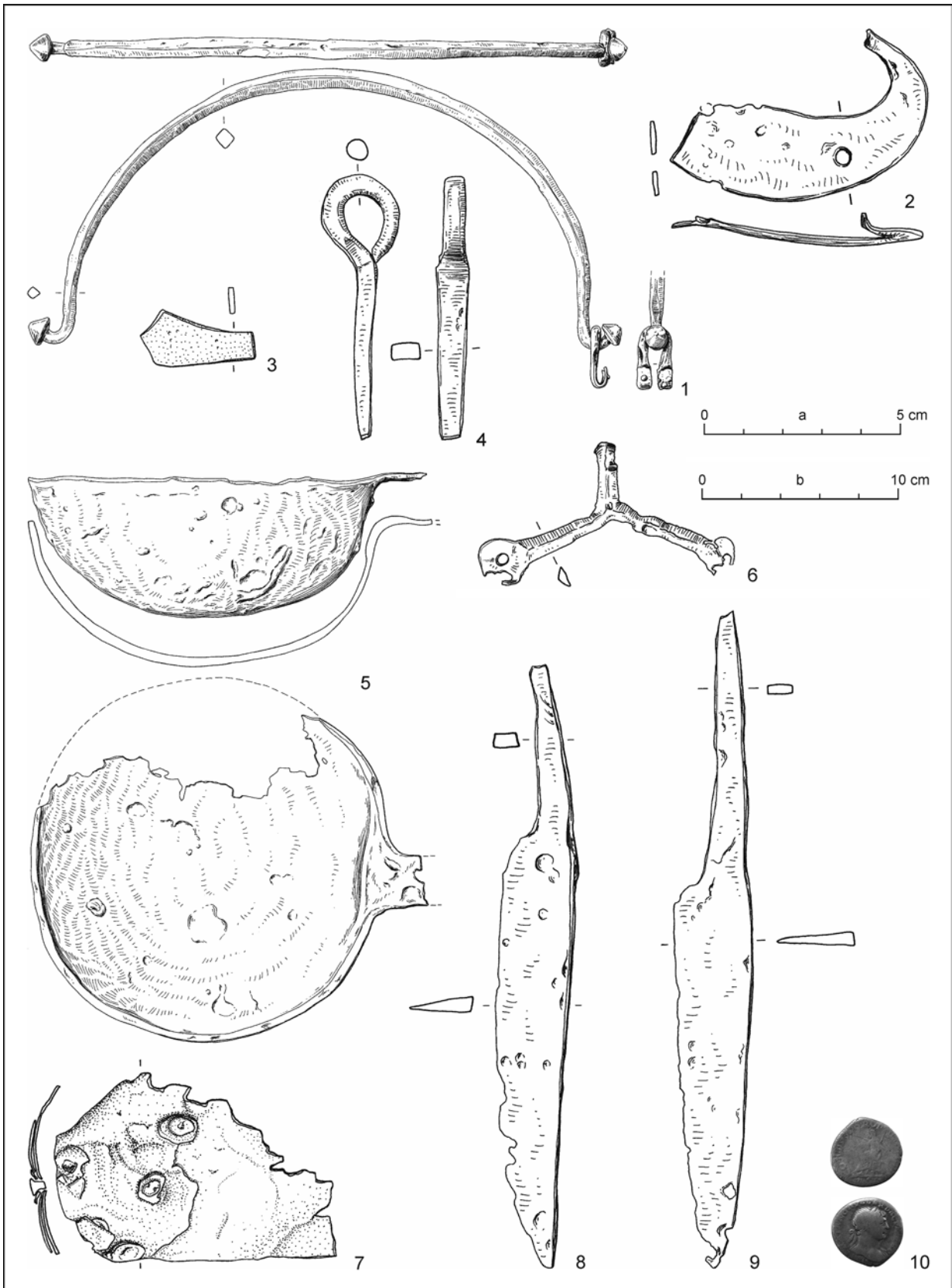
Tab. II. Liptovské Matiašovce, kóta 950. 1, 2, 8–10 – nálezy z doby halštatskej–včasnej doby laténskej; 3–7 – nálezy z neskorej doby rímskej/sťahovania národov (severokarpatská skupina). Všetko železo. Kresba J. Hritzová. Mierka: a – 1–5, 7–10; b – 6.

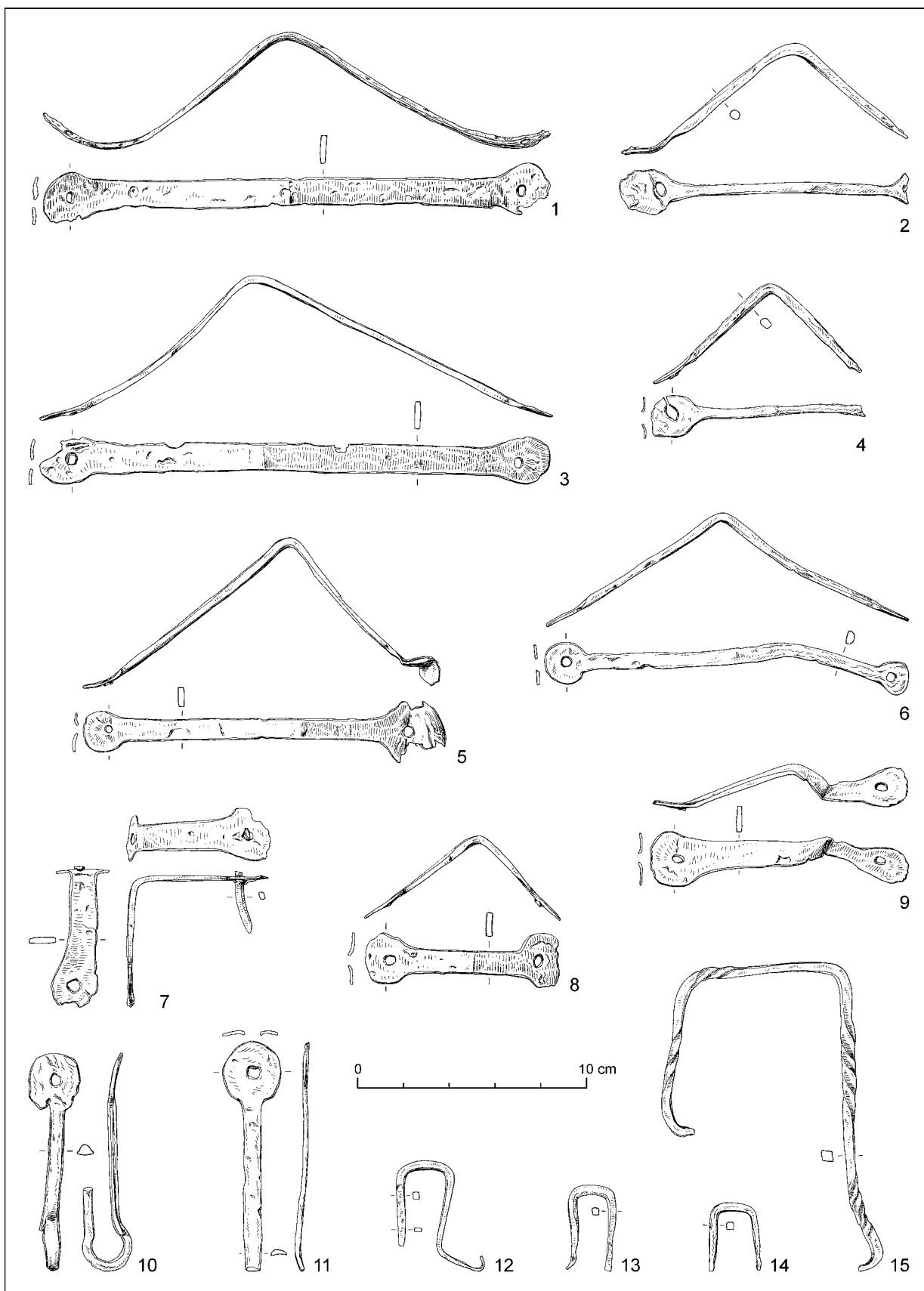
Tab. III. Liptovské Matiašovce, kóta 950. 1, 2, 4–10 – remeselnícke náradie severokarpatskej skupiny; 3– polotovar sekery z doby halštatskej. Všetko železo. Kresba J. Hritzová.

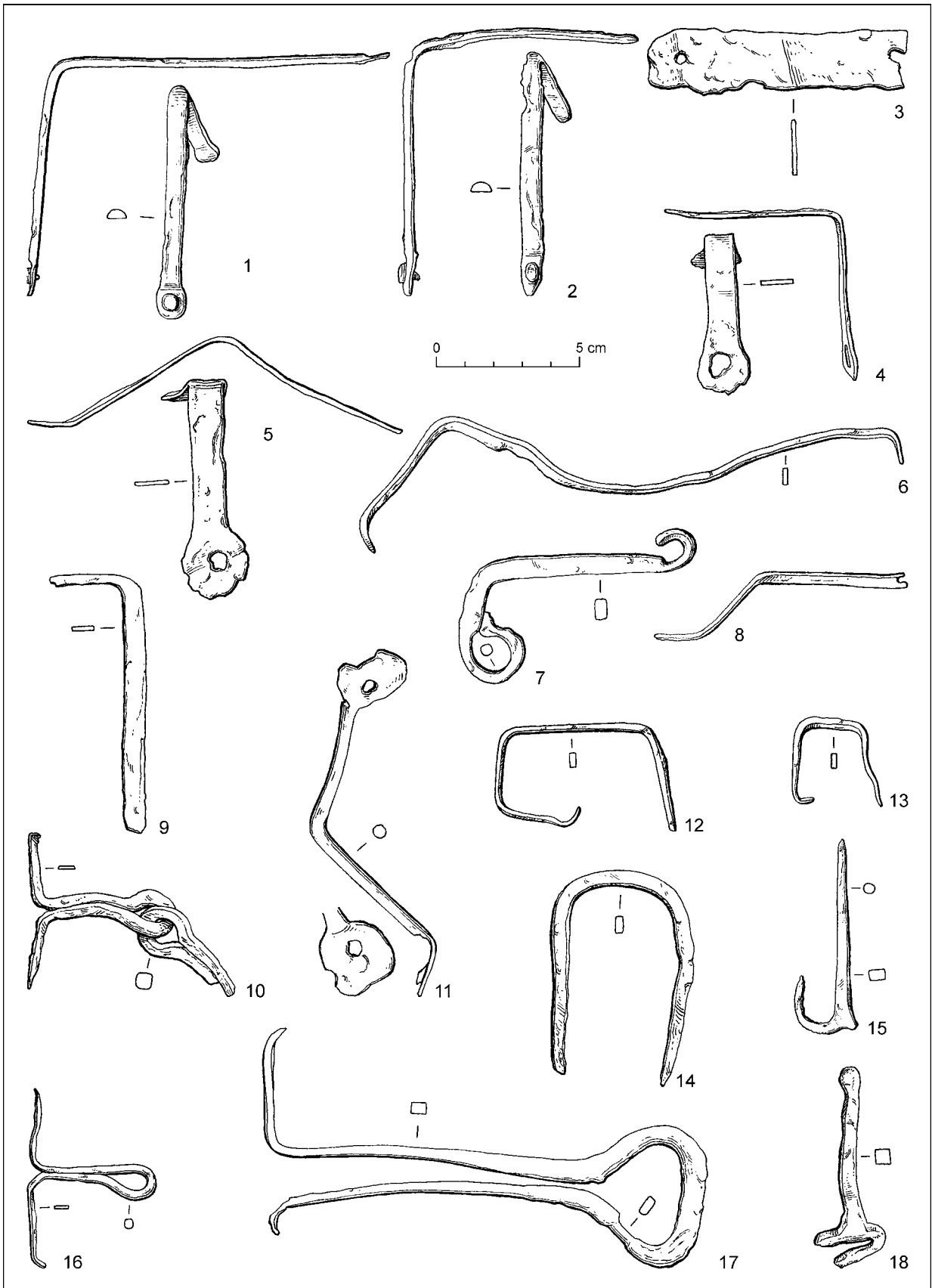
Tab. IV. Liptovské Matiašovce, kóta 950. Nožnice a poľnohospodárske náradie severokarpatskej skupiny. Všetko železo. Kresba J. Hritzová.

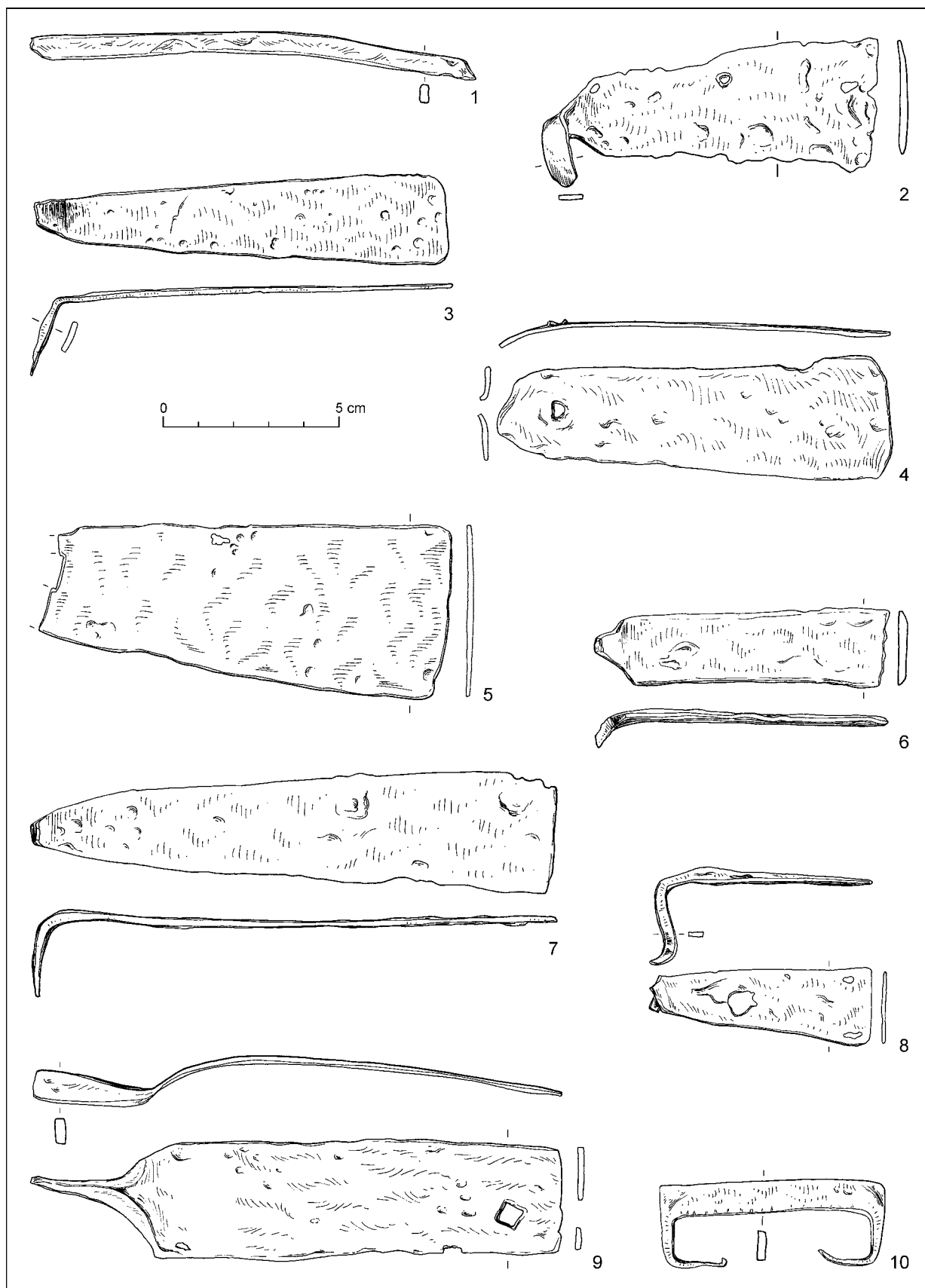
Tab. V. Liptovské Matiašovce, kóta 950. 3 – zlomok zrkadla; 4 – zákolník; 10 – minca; 1, 2, 5–9 – vybavenie kuchyne. Severokarpatská skupina. 1, 2, 4–6, 8, 9 – železo; 3 – cínový bronz; 7 – meď; 10 – striebro. Kresba J. Hritzová. Mierka: a – 1, 5; b – 2–4, 6–10.

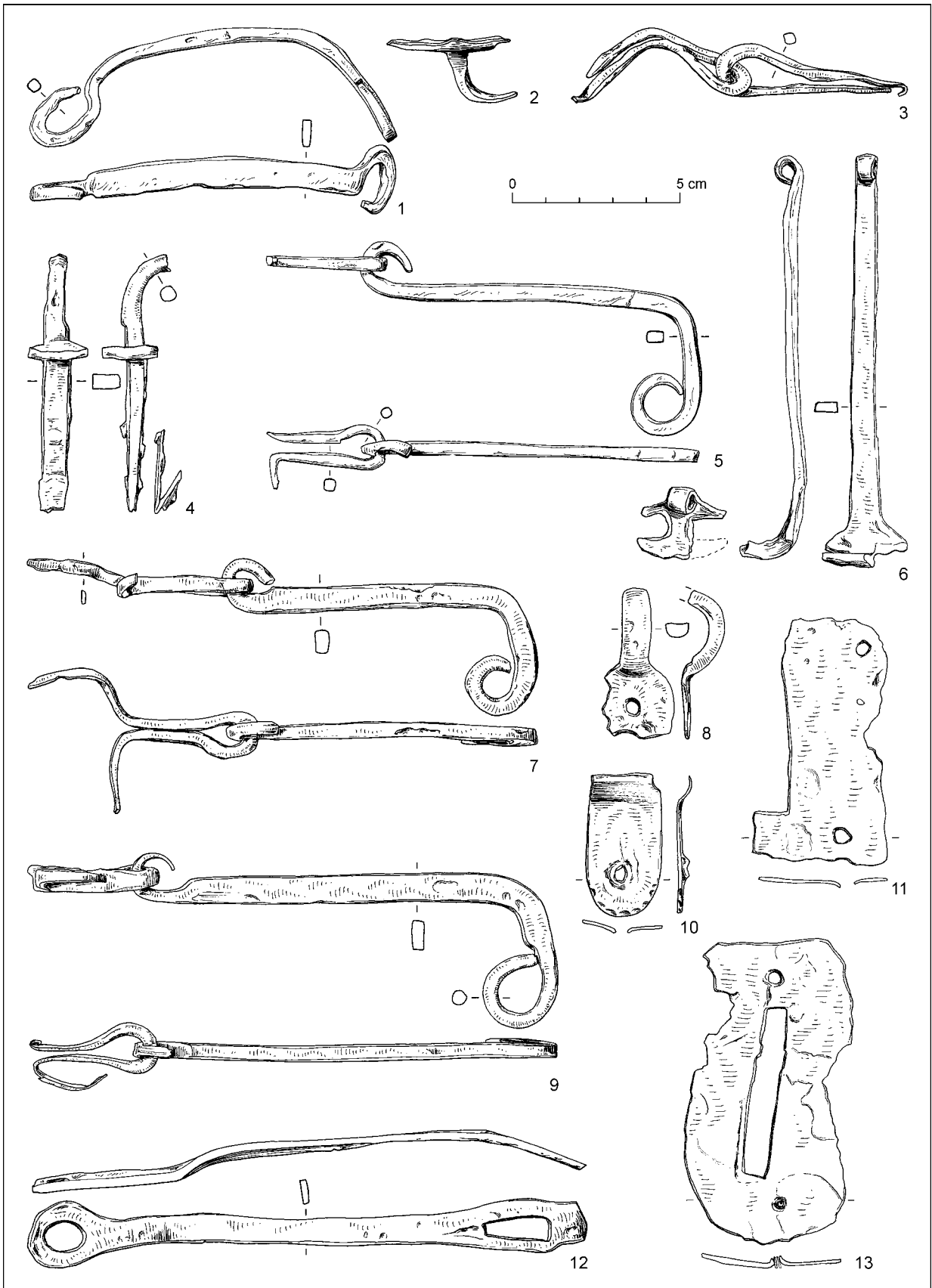
Tab. VI. Liptovské Matiašovce, kóta 950. 1–11 – uhlové kovania zo skriniek a truhlic; 12–14 – zápustky; 15 – kľúč. Severokarpatská skupina. Všetko železo. Kresba J. Hritzová.

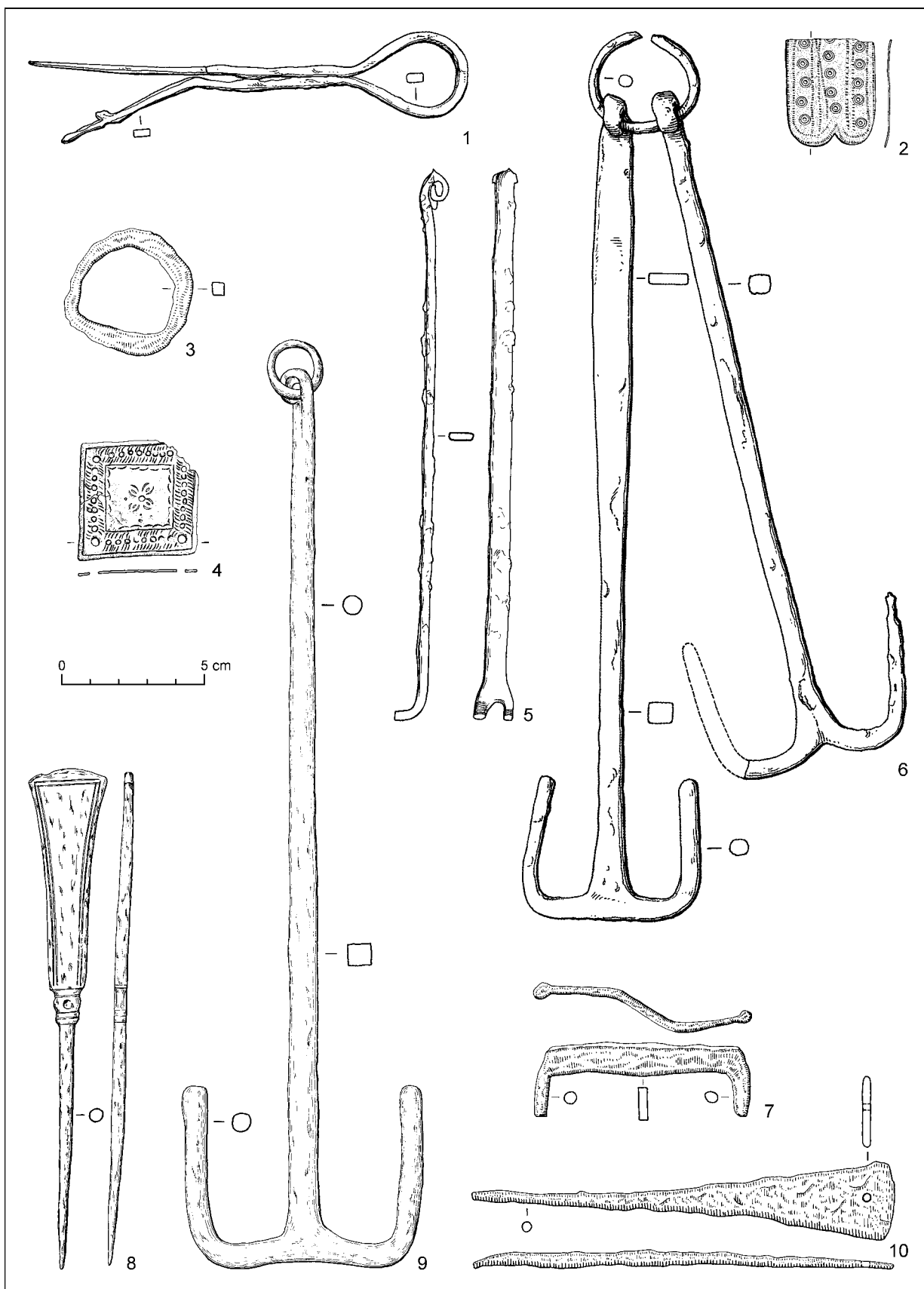
Tab. VII. Lazisko-Zvon (850 m). 1-14, 16, 17 - nábytkové a stavebné kovania; 15, 18 - kľúče. Severokarpatská skupina. Všetko železo. Kresba J. Hritzová.

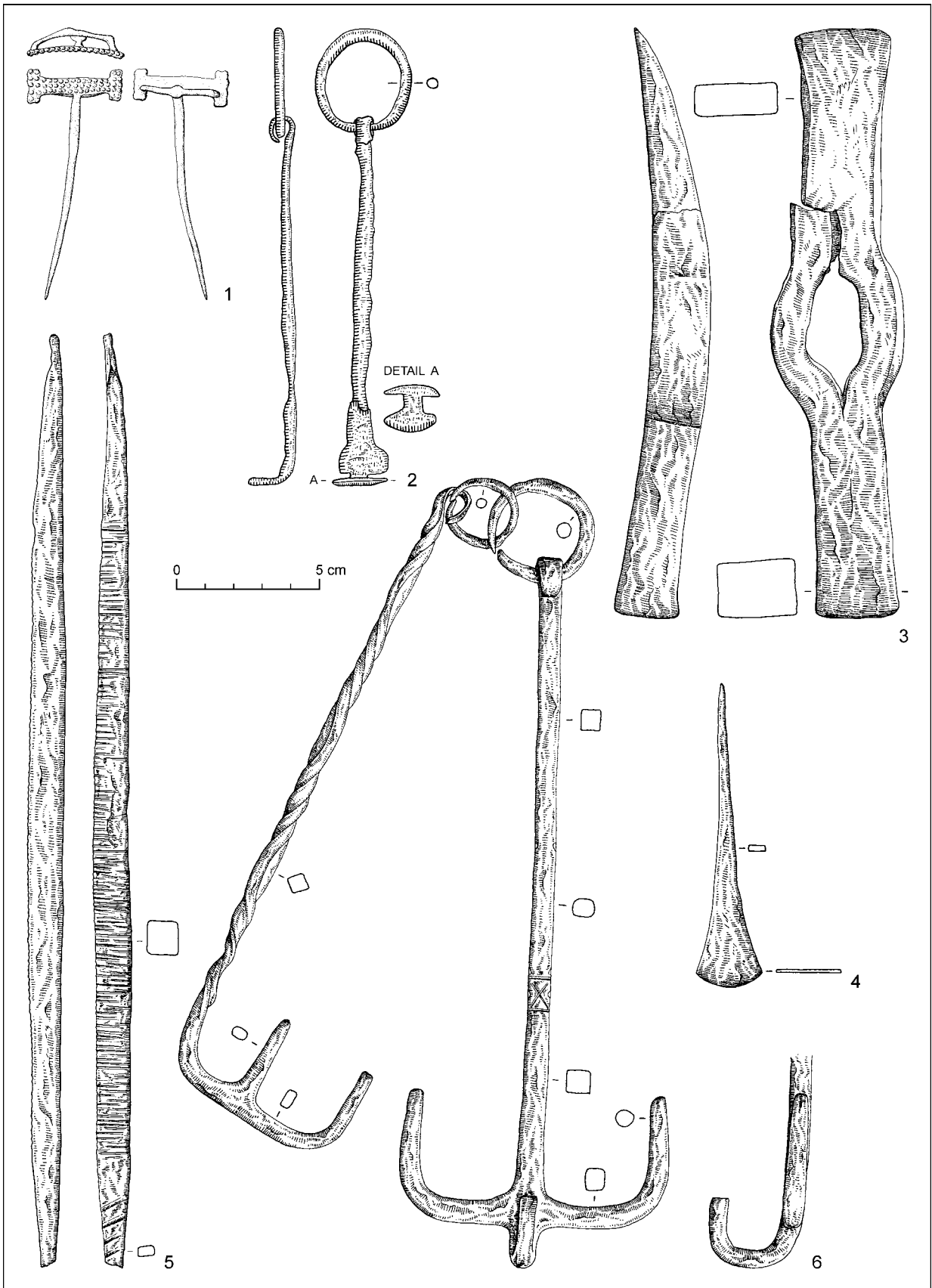
Tab. VIII. Liptovské Matiašovce, kóta 950. Stavebné kovania (kramle) severokarpatskej skupiny. Všetko železo. Kresba J. Hritzová.

Tab. IX. Liptovské Matiašovce, kóta 950. 1–3, 5, 7–10, 12 – závary, zápustky a kovania; 4, 6 – perová vložka zámky a klúč; 11, 13 – plechy zámky. Severokarpatská skupina. Všetko železo. Kresba J. Hritzová.

Tab. X. Lazisko-Zvon (850 m). Nálezy severokarpatskej skupiny. 1, 3-10 - železo; 2 - bronz. Kresba J. Hritzová.

Tab. XI. Lazisko-Zvon (850 m). 1 – ihlica z doby halštatskej; 2–6 – nálezy severokarpatskej skupiny. 1 – bronz; 2–6 – železo. Kresba J. Hritzová.

LITERATÚRA

- Atlas krajiny 2002*
Bazovský 2010
Atlas krajiny Slovenskej republiky. Bratislava – Banská Bystrica 2002.
I. Bazovský: Depot z doby rímskej v Dunajskej Lužnej. In: J. Beljak/G. Březinová/V. Varsik (ed.): *Archeológia barbarov 2009*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes, Tomus X. Nitra 2010, 13–26.
- Beckmann 1981*
Ch. Beckmann: Arm- und Halsringe aus den Kastellen Feldberg. Saalburg und Zugmantel. *Saalburg Jahrbuch* 37, 1981, 10–22.
- Beljak/Kolník 2008*
J. Beljak/T. Kolník: Germanic settlement from the Late Roman and Early Migration Periods in Štúrovo. In: *Turbulent Epoch. New Materials from the Late Roman and the Migration Period*. Monumenta Studia Gothica V. Lublin 2008, 63–85.
- Benediková 2005a*
L. Benediková: *Liptovská Štiavnica, Patočina/Potočina*. Výskumná správa 15740. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2005. Nепublikované.
- Benediková 2005b*
L. Benediková: *Liptovská Štiavnica, Patočina/Potočina*. Výskumná správa 15782. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2005. Nепublikované.
- Benediková 2006*
L. Benediková: *Besiedlung der Westkarpaten und des nördlichen Teils der Ostkarpaten von der Hallstatt- bis zur Mittellatènezeit*. Dizertačná práca (Archeologický ústav SAV v Nitre). Nitra 2006. Nепublikované.
- Benediková 2009a*
L. Benediková: *Liptovský Trnovec, Opálenica (SZ výbežok)*. Výskumná správa 16755. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2009. Nепublikované.
- Benediková 2009b*
L. Benediková: *Liptovské Matiašovce, jaskyňa Dúpnica*. Výskumná správa 16740. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2009. Nепublikované.
- Benediková 2010a*
L. Benediková: *Liptovský Trnovec, poloha 8/jaskyňa a terasa pod ňou (pod SZ výbežkom Opálenice)*. Výskumná správa 16998. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2010. Nепublikované.
- Benediková 2010b*
L. Benediková: *Kvačany, poloha 20/Meštrová*. Výskumná správa 17010. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2010. Nепublikované.
- Benediková 2010c*
L. Benediková: *Liptovský Trnovec – Liptovské Matiašovce, poloha 7/rázcestie starej cesty a odbočky na SZ výbežok Opálenice*. Výskumná správa 16997. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2010. Nепublikované.
- Benediková 2010d*
L. Benediková: *Liptovský Trnovec, poloha 9/jaskyňa nad starou cestou*. Výskumná správa 16999. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2010. Nепublikované.
- Benediková 2010e*
L. Benediková: *Liptovský Trnovec, poloha 10/jaskyňa a terasa na svahu Omáleníka*. Výskumná správa 17000. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2010. Nепublikované.
- Benediková 2010f*
L. Benediková: *Liptovský Trnovec, poloha 11/SZ výbežok Fatrovej/kóta 1254 m*. Výskumná správa 17001. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2010. Nепublikované.
- Benediková 2010g*
L. Benediková: *Liptovský Trnovec, poloha 12/jazierko na svahu (zostupový svah z polohy 11/2009 na 13/2009)*. Výskumná správa 17002. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2010. Nепublikované.
- Benediková 2010h*
L. Benediková: *Liptovský Trnovec, poloha 13*. Výskumná správa 17003. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2010. Nепublikované.
- Benediková 2010i*
L. Benediková: *Liptovský Trnovec, poloha 14/Kamenné/Kopa*. Výskumná správa 17004. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2010. Nепublikované.
- Benediková 2010j*
L. Benediková: *Liptovský Trnovec, poloha 15/kóta 994 m*. Výskumná správa 17005. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2010. Nепublikované.
- Benediková 2010k*
L. Benediková: *Kvačany, poloha 16*. Výskumná správa 17006. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2010. Nепublikované.
- Benediková 2010l*
L. Benediková: *Kvačany, poloha 17*. Výskumná správa 17007. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2010. Nепublikované.
- Benediková 2010m*
L. Benediková: *Kvačany, poloha 18*. Výskumná správa 17008. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2010. Nепublikované.
- Benediková 2010n*
L. Benediková: *Kvačany, poloha 19*. Výskumná správa 17009. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2010. Nепublikované.
- Benediková 2014*
L. Benediková: Nепublikované nálezy z neskej doby bronzovej a z doby halštatskej/včasnej doby laténskej zo známych stredoslovenských lokalít v kultúrno-chronologickom kontexte. In: J. Čižmářová/N. Venclová/G. Březinová (ed.): *Moravské křižovatky: Střední Podunají mezi pravěkem a historií* (Věnováno památce Miloše Čižmáře). Brno 2014, 15–33.
- Benediková 2017*
L. Benediková: Kulturkontakte des slowakischen Teils der Westkarpaten während der Hallstattzeit. In: E. Mirošayová/Ch. Pare/S. Stegmann-Rajtár (Hrsg.): *Das nördliche Karpatenbecken in der Hallstattzeit. Wirtschaft, Handel und Kommunikation in frühisenzeitlichen Gesellschaften zwischen Ostalpen und Westpannonien*. Archaeolingua 38. Budapest 2017, 335–381.

- Benediková/Bartík 2013
Benediková/Pieta 2005
Benkovsky-Pivovarová, v príprave
Budinský-Krička/Veliačik 1986
Czopek 2001
Čaplovič 1968
Čaplovič 1971
Čaplovič 1987
Červeňová 1951
Čižmář 1990
Denecke 1979
Derrix 2001
Feugère 1986
Furman 2016a
Furman 2016b
Furman, v príprave
Gedl 2004
Hajnalová/Varsík 2010
Hanuliak 1974
Hanuliak 1999
Hanuliak, b. r. v.
Haruštiak/Vereščáková 2014
Hájek et al. 2011
Hájek et al. 2016
- L. Benediková/M. Bartík: Prieskum v Liptove. *AVANS v roku 2009*, 2013, 38–40.
L. Benediková/K. Pieta: *Liptovský Trnovec, poloha Konislava*. Výskumná správa 15783. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2005. Nepublikované.
Z. Benkovsky-Pivovarová: Príspevok k lužickej kultúre na Slovensku. In: L. Benediková/M. Horňák (ed.): *Zborník na počesť diela L. Veliačika*. Nitra – Vrútky, v príprave.
V. Budinský-Krička/L. Veliačik: *Krásna Ves. Gräberfeld der Lausitzer Kultur*. *Materia Archaeologica Slovaca* 8. Nitra 1986.
S. Czopek: *Pysznica, pow. Stalowa Wola, stanowisko 1 – cmentarzysko ciatopalne z przełomu epok brązu i żelaza*. Rzeszów 2001.
P. Čaplovič: Pohrebisko z mladšej doby halštatskej v Podbieli. *Slovenská archeológia* 16, 1968, 177–203.
P. Čaplovič: Žiarové hroby lužickej kultúry v Jasenovej. *Slovenská archeológia* 19, 1971, 13–26.
P. Čaplovič: *Orava v praveku, vo včasnej dobe dejinnej a na začiatku stredoveku*. Martin 1987.
Z. Červeňová: Príspevok k poznaniu slovenských rašelinísk. *Geologický zborník* 2, 1951, 31–54.
M. Čižmář: Časne laténske nálezy z hradiska Černov, obec Ježkovice, okres Vyškov. In: *Pravěké a slovanské osídlení Moravy. Sborník k 80. narozeninám Josefa Poulíka*. Brno 1990, 196–204.
D. Denecke: Methoden und Ergebnisse der historisch-geographischen und archäologischen Untersuchung und Rekonstruktion mittelalterlichen Verkehrswege. In: H. Jankuhn/R. Wenskus (Hrsg.): *Geschichtswissenschaft und Archäologie. Untersuchungen zur Siedlungs-, Wirtschafts- und Kirchengeschichte. Vorträge und Forschungen* 22. Sigmaringen 1979, 433–483.
C. Derrix: *Frühe Eisenfunde im Odergebiet. Studien zur Hallstattzeit in Mitteleuropa*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 74. Bonn 2001.
M. Feugère: Note sur un type particulier d'instrument culinaire composite á l' époque Romaine. *Germania* 64, 1986, 173–179.
M. Furman: *Opevnenia na Liptove. Refúgiá, hradiská a hrádky od praveku po stredovek*. Žilina 2016.
M. Furman: Nové archeologické objavy na Liptove, zistené počas obhliadok KPÚ Žilina. In: S. Sliacka (ed.): *Výsledky nových archeologických výskumov na strednom Slovensku*. Ružomberok 2016, 71–74.
M. Furman: Nové archeologické objavy na Liptove v roku 2017: Význam laických spolupracovníkov pre prácu archeológov. In: M. Kvietok (ed.): *Výsledky nových archeologických výskumov na strednom Slovensku* 2. Banská Bystrica, v príprave.
M. Gedl: *Die Beile in Polen IV (Metalläxte, Eisenbeile, Hämmer, Ambosse, Meißel, Pflie-me)*. Prähistorische Bronzefunde IX/24. Stuttgart 2004.
M. Hajnalová/V. Varsík: Kvádske roľníctvo na Slovensku z pohľadu archeológie a archeobotaniky. In: J. Beljak/G. Březinová/V. Varsík (ed.): *Archeológia barbarov 2009*. *Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes*, Tomus X. Nitra 2010, 181–224.
V. Hanuliak: *Liptovské Matiašovce-Pod Mníškom*. Technický denník. Rukopis. B. m. v. 1974. Nepublikované.
V. Hanuliak: Stredoveké osídlenie Liptova na základe archeologických výskumov. In: K. Kuzmová (zost.): *Vojtech Budinský-Krička a najstaršie dejiny Liptova*. Zborník príspevkov z odborného seminára pri príležitosti nedožitého životného jubilea nestora slovenskej archeológie. Ružomberok 3. 12. 1998. Nitra 1999, 56–64.
V. Hanuliak: *Liptovské Matiašovce-Pod Mníškom/Kozí chrbát*. Výskumná dokumentácia Liptovského múzea v Ružomberku 1973–1975. Ružomberok, b. r. v. Nepublikované.
J. Haruštiak/J. Vereščáková: *Výskum D1 Hubová – Ivachmová*. Výskumná správa. B. m. v. 2014. Nepublikované.
M. Hájek/J. Roleček/K. Cottenie/K. Kintrová/M. Horsák/A. Poulíčková/P. Hájková/M. Fránková/D. Dítě: Environmental and spatial controls of biotic assemblages in a discrete semi-terrestrial habitat: comparison of organisms with different dispersal ability sampled in the same plots. *Journal of Biogeography* 38/9, 2011, 1683–1693.
M. Hájek/L. Dudová/P. Hájková/J. Roleček/J. Moutelíková/E. Jamrichová/M. Horsák: Contrasting Holocene environmental histories may explain patterns of species richness and rarity in a Central European landscape. *Quaternary Science Reviews* 133, 2016, 48–61.

- Hájková et al. 2015 P. Hájková/M. Horsák/M. Hájek/V. Jankovská/E. Jamrichová/J. Moutelíková: Using multi-proxy palaeoecology to test a relict status of refugial populations of calcareous-fen species in the Western Carpathians. *Holocene* 25, 2015, 702–715.
- Henning 1987 J. Henning: *Südosteuropa zwischen Antike und Mittelalter*. Archäologische Beiträge zur Landwirtschaft des 1. Jahrtausends u. Z. Schriften zur Ur- und Frühgeschichte 42. Berlin 1987.
- Horsák/Hájková 2005 M. Horsák/P. Hájková: The historical development of the White Carpathian spring fens based on palaeomalacological data. In: *Ecology and palaeoecology of spring fens of the West Carpathians*. Olomouc 2005, 63–68.
- Ivanič 2011 P. Ivanič: *Stredoveká cestná sieť na Pohroní a Poiplí*. Nitra 2011.
- Hrnčiarik 2013 E. Hrnčiarik: *Römisches Kulturgut in der Slowakei. Herstellung, Funktion und Export römischer Manufakturzeugnisse aus den Provinzen in der Slowakei*. Teil 1. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 222. Bonn 2013.
- Humer 2009 F. Humer: *Von Kriegern und Bürgern. Antike Kostbarkeiten aus Carnuntum*. Wien 2009.
- Jacobi 1974 G. Jacobi: *Werkzeug und Gerät aus dem Oppidum von Manching*. Die Ausgrabungen in Manching 5. Wiesbaden 1974.
- Juchelka 2014 J. Juchelka: *Lužická kultura v českém Slezsku*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 47. Brno 2014.
- Kolník 1975 T. Kolník: Žiarové pohrebisko z neskorej doby rímskej a zo začiatku sťahovania národov v Čiernom Brode. *Slovenská archeológia* 23, 1975, 341–372.
- Kolníková 2005 E. Kolníková: Münzen der Eravisker, Azaler und andere Nachahmungen der republikanischen Denare im nordkarpatischen Raum. In: K. Biró Sey et al. (Hrsg.): *Különlenyomat az In memoriam Ludovici Huszár*. Budapest 2005, 72–89.
- Kolníková/Pieta 2009 E. Kolníková/K. Pieta: Spätromische und völkerwanderungszeitliche Münzhorte und andere Münzfunde im Nordkarpatenraum In: M. Wioloszyn (ed.): *Byzantine Coins in Central Europe between the 5th and 10th Century*. Kraków 2009, 117–132.
- Kujovský 2015 R. Kujovský: Lužický kultúrny komplex. In: V. Furmánek/J. Batora/O. Ožďáni/V. Mitáš/R. Kujovský/J. Vladár: *Staré Slovensko 4. Doba bronzová*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Staré Slovensko 4. Nitra 2015, 174–184.
- Kvietok 2016 M. Kvietok: „IS Blatné – Liptovský Trnovec.“ 2. etapa archeologického výskumu – plošný výskum archeologických situácií. Výskumná správa 19474. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Banská Bystrica 2016. Nепublikované.
- Maćczyńska 2001 M. Maćczyńska: Das Verbreitungsbild der Fibeln A. 67/68 und A. 68 im Barbaricum. *Slovenská archeológia* 49, 2001, 165–179.
- Madyda-Legutko/Zagórska-Telega 2003 R. Madyda-Legutko/J. Zagórska-Telega: Znaleziiska monet rzymskich ze stanowisk kultury przeworskiej położonych w dorzeczu Liswarty. In: R. Ciolek (ed.): *Antyk i Barbarzyńcy. Księga dedykowana profesorowi Jerzemu Kolendo w siedemdziesiątą rocznicę urodzin. A. Bursche*. Warszawa 2003, 285–299.
- Maliniak 2009 P. Maliniak: *Človek a krajina Zvolenskej kotliny v stredoveku*. Banská Bystrica 2009.
- Malinowski 2000 T. Malinowski: O roli krzemienia u niektórych społeczności epoki metali. *Przegląd Archeologiczny* 48, 2000, 127–139.
- Martínek a kol. 2013 J. Martínek a kol.: *Moderní metody identifikace a popisu historických cest*. Metodická příručka. Brno 2013.
- Meduna 1961 J. Meduna: *Staré Hradisko. Katalog nálezů uložených v muzeu města Boskovic*. Brno 1961.
- Miroššayová 1975 E. Miroššayová: *Vývoj lužické kultúry na severnom Slovensku v staršej dobe železnej I, II*. Doktorská práca (Masarykova univerzita v Brne). Brno 1975. Nепublikované.
- Müller 2012 S. Müller: *Smolenice-Molpír, Sered' und Ratkovce. Studien zu Siedlungen der frühen Eisenzeit in der Südwestslowakei*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 220. Bonn 2012.
- Novotná 1980 M. Novotná: *Die Nadeln in der Slowakei*. Prähistorische Bronzefunde XIII/6. München 1980.
- Parzinger 1995 H. Parzinger: Die Funde. In: H. Parzinger/J. Nekvasil/F. E. Barth: *Die Býčí skála-Höhle. Ein hallstattzeitlicher Höhlenopferplatz in Mähren*. Römisch-germanische Forschungen 54. Mainz am Rhein 1995, 16–92.
- Pavelková/Furmánek 2015 J. Pavelková/V. Furmánek: Antropologická analýza žárových hrobů lužické kultury z lokality Mikušovce, okres Ilava. In: O. Ožďáni (ed.): *Popolnicové polia a doba halštatská. Zborník referátov z XII. medzinárodnej konferencie „Doba popolnicových polí a doba halštatská“*. Hriňová-Poľana 14.–18. máj 2012. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes 17. Nitra 2015, 217–222.

- Peškař 1972
Pieta 1970
Pieta 1979
Pieta 1981
Pieta 1982
Pieta 1984
Pieta 1987
Pieta 1991a
Pieta 1991b
Pieta 1992
Pieta 1996
Pieta 2001
Pieta 2002
Pieta 2008a
Pieta 2008b
Pieta 2016
Pieta/Benediková 2009
Pieta/Hanuliak 1988
Pieta/Hritz 1996
Piotrowska 2000
Pivovarová 1965
Pleiner 1962
Potrebica 2004
Przybyła/Beljak 2010
Říhovský 1979
Ruttkay 1992
Rybníčková 2005
Rybníčková/Rybníček 2006
Rybníček/Rybníčková 2008
Schuster 2010
- I. Peškař: *Fibel aus der römischer Kaiserzeit in Mähren*. Praha 1972.
K. Pieta: Archeologický výskum Liptova v rokoch 1965–1968. In: *Liptov 1. Vlastivedný zborník*. Martin – Ružomberok 1970, 101–120.
K. Pieta: Hradisko Bobrovec-Mních v Západných Tatrách. *AVANS v roku 1978, 1979*, 211–212.
K. Pieta: Refúgiá z doby halštatskej v Liptove. In: *Liptov 6. Vlastivedný zborník*. Martin – Ružomberok 1981, 53–66.
K. Pieta: *Die Púchov-Kultur*. Nitra 1982.
K. Pieta: *Správa o obhliadke lokality Liptovský Trnovec – poloha Konislavy*. Výskumná správa 10871. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1984. Nepublikované.
K. Pieta: Slowakei im 5. Jahrhundert. In: *Germanen, Hunnen, Awaren. Schätze der Völkerwanderungszeit*. Nürnberg 1987, 385–417.
K. Pieta: The North Carpathians at the beginning of the Migration Period. *Antiquity* 65, 1991, 376–387.
K. Pieta: Hradisko Zvon v Lazisku. *AVANS v roku 1989, 1991*, 79–80.
K. Pieta: Nálezy z počiatku sťahovania národov v Liptovskom Jáne. *AVANS v roku 1990, 1992*, 86–87.
K. Pieta: *Liptovská Mara. Ein frühgeschichtliches Zentrum der Nordslowakei*. Monumenta Archaeologica Slovaciae 5. Bratislava 1996.
K. Pieta: *Obhliadka mohylníka Liptovský Trnovec-Konislavy*. Výskumná správa 14599, Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2001. Nepublikované.
K. Pieta: Kováčstvo v dobe rímskej a v dobe sťahovania národov na Slovensku. *Študijné zvesti AÚ SAV* 35, 2002, 61–76.
K. Pieta: *Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia XI. Nitra 2008.
K. Pieta: Höhensiedlungen der Völkerwanderungszeit im nördlichen Karpatenbecken. In: V. Bierbrauer/H. Steuer (Hrsg.): *Höhensiedlungen zwischen Antike und Mittelalter von den Ardennen bis zur Adria*. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde Band 58. Berlin – New York 2008, 457–480.
K. Pieta: Hromadné nálezy z Prosieka a Vyšného Kubína. Poznámky k včasnostredovekému osídleniu Liptova a Oravy. *Slovenská archeológia* 64, 2016, 1–19.
K. Pieta/L. Benediková: *Liptovské Matiašovce-Nad Konislavou/kóta 950*. Výskumná správa 16757. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2009. Nepublikované.
K. Pieta/V. Hanuliak: Vyšinné sídlisko z neskorej doby rímskej v Lazisku. *AVANS v roku 1987, 1988*, 111, 112.
K. Pieta/Š. Hritz: *Liptovský Trnovec, Špigle*. Výskumná správa 13660. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1996. Nepublikované.
D. Piotrowska: Krzemienie w grobach z pól popielnicowych: przypadek czy ritual? In: B. Gediga/D. Piotrowska (red.): *Kultura symboliczna kręgu pól popielnicowych epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie środkowej*. Warszawa – Wrocław – Biskupin 2000, 293–330.
Z. Pivovarová: K problematike mohýl v lužickej kultúre na Slovensku. *Slovenská archeológia* 13, 1965, 107–162.
R. Pleiner: *Staré evropské kovárství*. Praha 1962.
H. Potrebica: Tumuli in the Hallstatt landscape: continuity and transformation. In: L. Šmejda/J. Turek (ed.): *Spatial analysis of funerary areas*. Plzeň 2004, 115–128.
M. S. Przybyła/J. Beljak: Bronzezeitliche Siedlung von Liptovský Trnovec. *Slovenská archeológia* 28, 2010, 273–308.
J. Říhovský: *Die Nadeln in Mähren und im Ostalpengebiet (von der mittleren Bronzezeit bis zur älteren Eisenzeit)*. Prähistorische Bronzefunde XIII/5. München 1979.
M. Ruttkay: 13/749. Liptovské Matiašovce, časť Vyšné Matiašovce. In: D. Bialeková (zost.): *Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia*. II. Zväzok – Stredoslovenský kraj. Nitra 1992, 27–28.
E. Rybníčková: *Pollen profile JAN, Liptovský Jan, Slovakia*. European Pollen Database (EPD). DOI:10.1594/PANGAEA.711899. <https://doi.pangaea.de/10.1594/PANGAEA.711899>.
E. Rybníčková/K. Rybníček: Pollen and macroscopic analyses of sediments from two lakes in the High Tatra mountains, Slovakia. *Vegetation History and Archaeobotany* 15, 2006, 345. DOI:10.1007/s00334-006-0050-1.
K. Rybníček/E. Rybníčková: Upper Holocene dry land vegetation in the Moravian-Slovakian borderland (Czech and Slovak Republics). *Vegetation History and Archaeobotany* 17, 2008, 201–211.
J. Schuster: Der Kasten (Schüssel, Riegel, Abdeckbleche, Holzreste). In: M. Becker (ed.): *Das Fürstengrab von Gommern. Veröffentlichungen des Landesamtes für Denkmal-*

- pflege und Archäologie Sachsen-Anhalt*. Landesmuseum für Vorgeschichte 53. Halle/Saale 2010, 121–148.
- Sliacka 2009 S. Sliacka: Praveké osídlenie. In: P. Dvorský/K. Dzurjak/P. Svrček a kol.: *Monografia mesta Ružomberok*. Banská Bystrica 2009, 36–43.
- Slivka 1998 M. Slivka: Rekonštrukcia cestnej siete na Slovensku (Súčasný stav bádania a jeho perspektívy). *Archaeologia Historica* 23, 1998, 259–275.
- Soják/Galová 2016 M. Soják/Z. Galová: *Liptovské Matiašovce-Dúpnica*. Výskumná správa 18987. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2016. Nепublikované.
- Soják/Struhár 2014 M. Soják/V. Struhár: Pozoruhodné nálezy antických mincí z prostredia jaskýň. *Denarius* 4, 2014, 5–9.
- Staššíková-Štukovská 2017 D. Staššíková-Štukovská: Niekoľko poznámok k výskumu historických ciest na Slovensku. In: *Stan i potrzeby badań archeologicznych w Karpatach*. Krosno 2017, 697–718.
- Struhár 2002 V. Struhár: Ukryté v podzemí – za tajomstvami Liskovskej jaskyne. In: P. Vítek a kol.: *Lisková 1252–2002*. Lisková 2002, 10–24.
- Struhár 2003–2007 V. Struhár: Dávnoveké obyvatelia liptovských hôr a dolín. In: *V stopách dávno odviazeho času. Monografia obcí Komjatná, Stankovany, Hubová, Švošov a Lubochňa*. Banská Bystrica 2003–2007, 19–35.
- Struhár 2009 V. Struhár: Ružomberok a okolie v praveku a v dobe prvých historických etník. In: J. Nemeš/D. Papajik (zost.): *Ružomerský historický zborník III*. Ružomberok 2009, 43–102.
- Struhár/Soják/Šimková 2013 V. Struhár/M. Soják/Z. Šimková: Jaskyňa Dúpnica (Západne Tatry) a využívanie jaskýň v dobe železnej. *Aragonit* 18, 2013, 64.
- Šalkovský 2009 P. Šalkovský: *Detva. Praveké a včaso-historické hradisko k dávnym dejinám Slovenska*. Archeologické pamätníky Slovenska 10. Nitra 2009.
- Šimko 2015 P. Šimko: Cestná doprava a cestovanie v stredoveku na príklade severozápadného Slovenska. In: P. Šimko (zost.): *Dejiny cestnej dopravy na Slovensku I. Zborník z medzinárodnej konferencie. Sobášny palác v Bytči. 27. septembra 2014*. Žilina 2015, 29–56.
- Šimková 2006 Z. Šimková: Osídlenie jaskýň Liptova (história speleoarcheologických výskumov a nálezov na Liptove). *Slovenský kras* 44, 2006, 119–141.
- Šimková 2014 Z. Šimková: Jaskyňa Dúpnica v Západných Tatrách a jej okolie v praveku. *Sinter* 22, 2014, 14–18.
- Šimková, v príprave a Z. Šimková: Nález laténskeho žarnova v Západných Tatrách. *AVANS v roku 2014*, v príprave.
- Šimková, v príprave b Z. Šimková: Nová archeologická lokality v Suchej doline v Západných Tatrách. *AVANS v roku 2013*, v príprave.
- Švihurová 2017 M. Švihurová: *Osídlenie severného Slovenska v staršej dobe rímskej na základe sídliska Liptovská Mara III*. Dizertačná práca (Archeologický ústav SAV v Nitre). Nitra 2017. Nепublikované.
- Tirpák 2005 J. Tirpák: *Geofyzikálny prieskum: Liptovský Trnovec, poloha Konislava*. Výskumná správa 15795. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2005. Nепublikované.
- Uhlár 1952 V. Uhlár: *Liptovský Trnovec*. Výskumná správa 121. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Martin 1952. Nепublikované.
- Uhlár 1959 V. Uhlár: Púchovské sídlisko spreď Liskovskej jaskyne. *Študijné zvesti AÚ SAV* 3, 1959, 71–84.
- Uhlár 1961 V. Uhlár: Mních pri Ružomberku v praveku a včasnnej dobe dejinnej. *Študijné zvesti AÚ SAV* 4, 1961, 139–177.
- Uličný 1985 F. Uličný: Dejiny osídlenia Liptova do konca 16. storočia (2. časť). In: *Liptov 8. Vlastivedný zborník*. Martin 1985, 133–209.
- Veliačik 1975 L. Veliačik: Pohrebisko lužickej kultúry v Liptovskom Mikuláši-Ondrašovej. *Slovenská archeológia* 23, 1975, 11–34.
- Veliačik 1980 L. Veliačik: Sídlisko lužickej kultúry v Liptovskej Teplej-Madočanoch. *AVANS v roku 1979, 1980*, 243–246.
- Veliačik 1983 L. Veliačik: Zisťovací výskum na hrádku v Turíku. *Študijné zvesti AÚ SAV* 20, 1983, 105–112.
- Veliačik 1991 L. Veliačik: Beitrag des Gräberfeldes in Diviaky nad Nitricou zur Chronologie der Denkmäler der Lausitzer Kultur in der Slowakei. *Slovenská archeológia* 39, 1991, 143–214.
- Wanzek 1989 B. Wanzek: *Die Gussmodel für Tüllenbeile im südöstlichen Europa*. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 2. Bonn 1989.
- Zajacová 2007 B. Zajacová: *Mladobronzové pohrebisko lužickej kultúry v Kotešovej (okr. Bytča)*. Diplomová práca (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre). Nitra 2007. Nепublikované.

Die Nutzung der Landschaft der mittleren Liptau (Liptov) in der Urzeit und in der frühen historischen Zeit

Lucia Benediková – Karol Pieta

Zusammenfassung

Die Studie stellt die Zusammenfassung und die Auswertung der bisher bekannten archäologischen Quellen aus den Katastern der Gemeinden Liptovské Matiašovce und Liptovský Trnovec (beide Bez. Liptovský Mikuláš) in der Region der mittleren Liptau (Liptov) dar. Die Terrainausgrabungen in dieser Mikroregion, durchgeführt von den Autoren des Beitrages vor allem in den Jahren 2005–2010, knüpften auf ältere Erkenntnisse an, haben aber auch neue Fakten zur Nutzung der Landschaft in der Urzeit und in der (frühen) historischen Zeit auf diesem Gebiet (Abb. 1; 2) gebracht.

Zusammen wurden archäologische Quellen aus 14 Lokalitäten ausgewertet (Abb. 3–10; Taf. I–XI). Die meisten Erkenntnisse haben die Arbeiten auf dem Hügelgräberfeld in der Flur Priehonisko (auch Konislava oder Konislavy) in Liptovský Trnovec (Abb. 3; 4; Taf. I) und aus dem Burgwall in der Flur Nad Konislavou/Kote 950 m in Liptovské Matiašovce (Abb. 5; Taf. II; VI; VIII; IX), derer Analyse im Text die größte Aufmerksamkeit gewidmet wird, gebracht. Der einzige untersuchte Grabhügel (Nr. 1) mit zentralem Steinkistengrab (Abb. 4; Taf. I: 1–3) gehörte in der Zeit ihrer primären Benutzung in der Spätbronzezeit bis der älteren (Anfang der jüngeren) Hallstattzeit unter die größten Grabhügel der Lausitzer Kultur in der Slowakei (vergleiche *Benkovský-Pivoovarová, in Vorbereitung; Budinský-Krička/Veliačik 1986, 95–98; Haruštiak/Vereščáková 2014; Veliačik 1975, 11–34; 1983, 159; 1991, 181; Zajacová 2007, 72*). Seine Aufschüttung wurde sekundär für die Belegung der Gräber in der jüngeren Hallstattzeit bis Frühlatènezeit genützt. Dies zeugt über ritueller Bedeutung der Stelle und des Hügels in der Wahrnehmung der symbolischen Bedeutung der Landschaft durch die urzeitliche Gesellschaft (vergleiche *Potrebica 2004, 119*).

Auf dem Burgwall auf der Kote 950 (Abb. 5) wurden Gegenstände aus der Hallstatt- bis der Frühlatènezeit (Anfang der Altlatènezeit; Taf. II–VI; VIII; IX) gefunden. Bedeutend und gattungsreich ist die Fundgruppe aus der Spätkaiserzeit/Völkerwanderungszeit (die Nordkarpatische Gruppe). Zu erwähnen sind die römischen Denare (Taf. V: 10), der eiserne Schöpflöffel (Taf. V: 5), im nordslowakischen Milieu den seltenen Fund eines Sechs (Taf. IV: 7) und eine Ansammlung von Bau- und Kistenbeschlägen, wie auch Schlüssel und Schlossteile (Taf. VI; VIII; IX), die mit der bisher nicht veröffentlichten Kollektion aus dem Burgwall Zvon in Lazisko aus derselben Zeit vergleichbar ist (Taf. VII; X: 1, 5–7, 9; XI: 2, 6).

Der Text nennt bedeutendere Quellen aus jedem Fundort in der Mikroregion (historischer Weg, Halsring aus der Flur 8/2009 in Liptovský Trnovec, Kleinfunde und Keramik aus den Fluren Pod Mníškom/Kozí chrbát, Dúpnica und Nad Občasnou vyvieráčkou in Liptovské Matiašovce; Abb. 2; 7; 9; 10).

Die gewonnenen Angaben erlaubten die Besiedlung der Mikroregion der mittleren Liptau (Liptov) in einzelnen historischen Perioden charakterisieren (Abb. 11–15). Die Mikroregion stellt ein gültiges Modell der vor- und frühhistorischen Besiedlung von Liptovská kotlina (Liptauer Becken) und in gewisser Form auch der ganzen Besiedlung der Nordslowakei dar. Es fehlt vielleicht nur die Anwesenheit einer überzeugenderen Struktur der typischen Besiedlung der älteren Phase der Púchov-Kultur mit einer Kleinburg und zugehöriger Terrassensiedlung. Die maßgebenden Faktoren der Nutzung von verschiedenen Teilen des Landes waren die klimatischen Bedingungen in vorhandener Zeit, aber auch die Gestalt der (kulturellen) Landschaft in der Kolonisationszeit, sowie auch der Rohstoffreichtum und Verlauf der lokalen oder Fernstraßen.

Im untersuchten Raum stehen drei unterschiedliche Typen der Lokalitäten zur Verfügung: die Siedlungen auf den Terrassen und im Inundationsgebiet entlang des dominanten Flusses Váh (Waag) näher zu der Mitte des Beckens, die Höhensiedlungen in Nebentälern und ein Bestattungsareal in dem Nebental.

In der Mitte des Beckens haben ihre Siedlungen diejenigen Völkergruppen gegründet, die nach Liptau (Liptov) aus den umliegenden Gebieten zukamen. Hier entstanden neolithische und äneolithische Lokalitäten, sowie auch Siedlungen aus Frühphase der Lausitzer Kultur. Die leicht zugänglichen und relativ fruchtbaren Flure, sowie auch strategisch wichtige Punkte in der Mitte von Liptauer Becken haben auch die Gruppen der Kolonisten vom Anfang der Völkerwanderungszeit sowie die ersten slawischen Ansiedler Frühmittelalter besetzt (*Pieta 2016*). Die langfristig niedergelassenen Lausitzer Völkerschafter hatten sich fortschreitend in klimatische oder pedologisch weniger günstige, jedoch aus dem strategischen Gesichtspunkt mehr sichere Höhenlagen tiefer in die Bergmassive verlagert. Die spätbronzezeitlichen und hallstattzeitlichen Siedlungen vom Innen von Liptauer Becken (mit der Ausnahme der Umgebung von Ružomberok in unterer Liptau) beschränken sich mehr oder weniger auf Streufunde oder Einzelobjekte (Paludza, Liptovská Anna). In dieser Phase kam es auch zur Besetzung und intensiverer Ausnutzung der nördlicheren Räume der untersuchten Mikroregion.

Die bisherigen Forschungsaktivitäten haben hier, auch wenn inzwischen erheblich fragmentarisch, einen abgeschlossenen Siedlungskomplex aus der Abschlußphase der Bronzezeit und aus der älteren Eisenzeit mit einem Burgwall (Kote 950), mit besiedelten Höhlen in der Mündung von Suchá dolina (Tal), sowie auch mit einem

Bestattungsareal auf Konislava identifiziert. Die Größe der Grabhügel und der Umfang der Besiedlung deuten auf eine beträchtliche soziale Bedeutung der hier siedelten Kommunität, an.

Während der Latènezeit ist die Siedlungsstruktur dieses Raumes weniger deutlich, was jedoch mit der niedrigen Intensität der durchgeführten Untersuchung zusammenhängen kann. Im Vergleich mit anderen Liptauer Latène-Fundorte (zum Beispiel mit unweit liegenden Kvačany) ist es bisher nicht gelungen ihre typischen Formen (kleine Wallburg mit terrassenartiger Siedlung in ihrer Nähe) klar zu identifizieren. Es kann nicht ausgeschlossen werden, dass eine vorausgesetzte Púchov-Kultur Befestigung mit der Siedlung in den Fluren Mníšek und Pod Mníškom und in ihrer Umgebung, bzw. in der Mündung von Suchá dolina, wo Funde aus dieser Zeit vorkommen, mit der Zeit gefunden wird. Dadurch würde der leere Raum des Netzes der Púchov-Befestigungen auf dem nordöstlichen Rand von Liptauer Becken, zwischen den Kleinburgen in Kvačany und Smrečany (siehe *Pieta 2010*, Abb. 36 A) ausgefüllt. Die jüngere Periode der Púchov-Kultur in der älteren Kaiserzeit repräsentieren wieder die Lagen Pod Mníškom und die Umgebung von Dúpnica-Höhle.

Die Besiedlung der Frühvölkerwanderungszeit, die nach der Besiedlungslücke während der jüngeren Kaiserzeit folgt, kopiert auf interessanter Weise das Modell der Nutzung der Landschaft in den vorherigen Perioden und auch während der slawischen Kolonisation dieses Berglandes. Besetzt wurden vor allem die strategischen Höhenlagen der mittleren Liptau, wobei auf drei von ihnen (Lazisko, Liptovské Matiašovce, Liptovský Ján) eine dichte Besiedlung mit intensiver Handwerkstätigkeit belegt ist. Wie in der Vorgeschichte wird auch jetzt vor allen die Mitte des Beckens von kleinen dörflichen Niederlassungen und Kontrollstandorten in der Nähe von wichtigen Bergübergängen (Demänovská dolina, Liptovské Matiašovce, Prosiek) besetzt (Abb. 16).

Die Konzentration der Besiedlung im Bergland um Liptovské Matiašovce in mehreren Perioden ruft die Frage hervor, warum dieser klimatisch wie auch wirtschaftlich wenig günstiger Raum intensiv genutzt wurde. Die Aufgabe der klimatischen Änderungen bei der Besetzung einzelner Lagen oder Intensität der Besiedlung der ganzen Region einschließlich der Ursachen der erwähnten Unterbrechung der Besiedlung im 3. und 4. Jh. nach Chr. kann nur eine gezielte paläoklimatologische Forschung zu klären. Ihre Basis bieten die schon existierenden Analysen der Pollenprofile aus mehreren Lokalitäten (Bodice, Brezové, Demänová, Liptovská Teplička, Liptovský Ján, Pribylina, Štrbské Pleso, Vavrišovo, Východná: Červeňová 1951; Hájek et al. 2011; 2016; Hájková et al. 2015; Horsák/Hájková 2005; Rybníčková 2005; Rybníčková/Rybníček 2006; Rybníček/Rybníčková 2008), jedoch es ist notwendig in der Zukunft auch weitere Proben vor allem aus der unteren und mittleren Liptau zu gewinnen.

Als Anlass der erhöhten Besiedlung konnte auch das Vorkommen von Erzrohstoffen in dem gegebenen Gebiet sein, doch bisher fehlen Belege zur Bestätigung solcher Vermutung. Zum Grund einer erhöhten Bedeutung des Raumes von Liptovské Matiašovce und Liptovský Trnovec konnte eher die Kontrolle der Fernstraße sein. Dies deutet auch der neu entdeckte Teil des nach Norden zielenden alten Weges an. Seine uralte Benutzung illustriert der Einzelfund eines Halsringes aus der Römerzeit oder aus der Völkerwanderungszeit (Abb. 7). In Richtung Norden durch Chočské pohorie (Gebirge) nach Orava und weiter durch den karpatischen Hauptkamm führten und führen mehrere Wege. In der Mündung von Prosiecka dolina (Tal) sind ähnlich wie in Liptovské Matiašovce Funde praktisch aus allen Perioden der Liptauer Besiedlung belegt (*Pieta 2016*). Dagegen, anhand der Funde, war der Übergang durch den parallel liegenden Kvačany-Tal kontrolliert oder benutzt nur während der Latènezeit und dann seit dem hohen Mittelalter bis in die Gegenwart.

Die Siedlungsanalyse von zwei Gemeindekatastern der mittleren Liptau gewährte trotz der Lückenhaft angesammelten Erkenntnisse einen relativ repräsentativen Blick auf die vor- und frühgeschichtliche Entwicklung der Region und der gesamten Nordslowakei. Dies motiviert zu einer weiteren und tieferen Untersuchung der Besiedlung dieses bedeutenden historischen Gebietes.

Abb. 1. In den Gemeindekatastern von Liptovské Matiašovce und Liptovský Trnovec in den Jahren 2005–2010 untersuchten Flure. Kartenherstellung: L. Benediková, M. Bartík (nach *Benediková 2009a; 2009b; Benediková 2010a–2010n; Benediková/Pieta 2005; Pieta/Benediková 2009*). Legende: a – archäologische Fundorte; b – archäologisch negative Lagen.

Abb. 2. Archäologische Fundorte in den Gemeindekatastern von Liptovské Matiašovce und Liptovský Trnovec. Die Fundortnummern entsprechen den Fundortnummern im Text. Kartenherstellung L. Benediková, K. Pieta, M. Bartík. Legende: a – Siedlung; b – Höhensiedlung; c – Burgwall; d – Höhensiedlung (?)/Befestigung (?); e – Refugium (?)/andere Befestigung; f – Hügelgrab/Hügelgräberfeld; g – Einzelfund; h – historischer Weg; i – Höhle/Siedlung.

Abb. 3. Liptovský Trnovec-Priehonisko/Konislava/Konislavy. 1 – Blick auf die Lokalität im Jahr 2005 mit Markierung einzelner Hügelgräber; 2 – Plan des Hügelgräberfeldes (Unterlage: M 1 : 10 000 26-43-04). Hügelbeschreibung im Text. Foto K. Pieta; Kartenherstellung L. Benediková, M. Bartík. Legende: a – Hügelgrab; b – Hügelgrab (?).

Abb. 4. Liptovský Trnovec-Priehonisko/Konislava/Konislavy, Hügelgrab 1 („Kotlíček“). 1 – Hügelgrab 1 im Jahr 2005; 2 – Blick auf Hügelgrab 1 und Gebilde 2 („Bubon“) im Jahr 1984; 3 – zentrales Steinkistengrab des Hügelgrabes 1 während der Ausgrabung in 1968; 4 – Brandgrubengräber in Aufschüttung des Hügelgrabes 1. Foto K. Pieta.

Abb. 5. Liptovské Matiašovce, Kote 950 m. 1 – Blick auf den Burgwall vom Südwesten im Jahr 2005; 2 – östlicher Rand des Burgwalls mit dem Wall; 3 – topografischer Plan des Burgwalls. Foto K. Pieta; Vermessung und Planherstellung E. Blažová, M. Bartík, T. Lieskovský, L. Benediková 2007 (nach *Pieta/Benediková 2009*).

Abb. 6. Liptovské Matiašovce – Liptovský Trnovec, historischer Weg. Situation in 2007. Foto L. Benediková.

Abb. 7. Liptovský Trnovec, Flur 8/2009. Eiserner Halsring. Zeichnung J. Mészárosová (nach *Benediková/Bartík 2013*, Abb. 8).

- Abb. 8. Liptovský Trnovec, nordwestlicher Ausläufer von Opálenica (Flur 2/2007–2008). 1 – nördlicher Rand der Lage mit Wall; 2 – Terrainmodell. Foto L. Benediková; Vermessung und Modellherstellung E. Blažová, M. Bartík, L. Benediková 2008.
- Abb. 9. Liptovské Matiašovce-Pod Mníškom/Kozi chrbát. 1 – Bronzefibel A68, 1. Jh. nach Chr. (Sammeln von K. Pieta 1979); 2 – silbernes Stäbchen (Ausgrabung von V. Hanuliak 1973–1974). Zeichnung N. Vaššová.
- Abb. 10. Liptovské Matiašovce-Dúpnica. 1 – Bronzenadel vom Typ Orava, Hallstattzeit (nach *Struhár 2014*, Abb. 7: 1); 2 – keltische Silbermünze, 1. Jh. vor Chr., Avers/Revers (nach *Struhár/Soják/Šimková 2013*, 64). Foto M. Soják. Maßstab: a – 1; b – 2.
- Abb. 11. Besiedlung der Gemeindegataster Liptovské Matiašovce und Liptovský Trnovec in der Urgeschichte (allgemein) und Neolithikum. Kartenherstellung L. Benediková, K. Pieta, M. Bartík. Legende: a – Urgeschichte (allgemein); b – Neolithikum.
- Abb. 12. Besiedlung der Gemeindegataster Liptovské Matiašovce und Liptovský Trnovec in der Bronzezeit bis Frühlatènezeit (Anfang der Altlatènezeit). Kartenherstellung L. Benediková, K. Pieta, M. Bartík. Legende: a – Mittel- bis Jungbronzezeit; b – Spätbronzezeit bis Althallstattzeit (Anfang der Junghallstattzeit); c – Jung- bis Späthallstattzeit; d – Junghallstattzeit bis Frühlatènezeit (Anfang der Altlatènezeit).
- Abb. 13. Besiedlung der Gemeindegataster Liptovské Matiašovce und Liptovský Trnovec in dem jüngeren Abschnitt der Altlatènezeit bis Frühkaiserzeit (Vorpúchov-Stufe und die Púchov-Kultur). Kartenherstellung L. Benediková, K. Pieta, M. Bartík. Legende: a – jüngerer Abschnitt der Altlatènezeit bis älterer Abschnitt der Mittellatènezeit (Vorpúchov-Stufe); b – jüngerer Abschnitt der Mittellatènezeit bis Frühkaiserzeit (Púchov-Kultur).
- Abb. 14. Besiedlung der Gemeindegataster Liptovské Matiašovce und Liptovský Trnovec in der Kaiserzeit und Spätkaiserzeit/Frühvölkerwanderungszeit (Nordkarpatische Gruppe). Kartenherstellung L. Benediková, K. Pieta, M. Bartík. Legende: a – Kaiserzeit; b – Spätkaiserzeit/Frühvölkerwanderungszeit (Nordkarpatische Gruppe).
- Abb. 15. Besiedlung der Gemeindegataster Liptovské Matiašovce und Liptovský Trnovec im Mittelalter und in der Neuzeit. Kartenherstellung L. Benediková, K. Pieta, M. Bartík. Legende: a – Mittelalter, 9./10.–12./13. Jh.; b – Mittelalter, 14.–16. Jh.; c – Neuzeit.
- Abb. 16. Besiedlung der Region Liptau in der Spätkaiserzeit/Frühvölkerwanderungszeit (Nordkarpatische Gruppe). Die Nummern auf der Karte entsprechen dem Verzeichnis „Lokality severokarpatskej skupiny z regiónu Liptova“. Kartenherstellung K. Pieta, M. Bartík.
- Taf. I. Liptovský Trnovec-Priehonisko/Konislava/Konislavy. Hügelgrab 1 („Kotlíček“). 1–3 – Funde aus dem zentralen Steinkistengrab; 4 – Scherbe aus dem Brandgrab 2 in Aufschüttung des Hügelgrabes; 5–21 – Funde aus der Aufschüttung des Hügelgrabes (sekundäre Gräber). 1, 4–13, 16–21 – Keramik, 2, 3 – Bronze, 14, 15 – Stein, 13–15, 19, 20 – ohne Maßstab (umgezeichnet nach *Miroššayová 1975*, II. Band, Taf. 21, 22; *Pieta 1981*, Abb. 5).
- Taf. II. Liptovské Matiašovce, Kote 950. 1, 2, 8–10 – Funde aus der Hallstattzeit bis Frühlatènezeit; 3–7 – Funde aus der Spätkaiserzeit/Frühvölkerwanderungszeit (Nordkarpatische Gruppe). Alles Eisen. Zeichnung J. Hritzová. Maßstab: a – 1–5, 7–10; b – 6.
- Taf. III. Liptovské Matiašovce, Kote 950. 1, 2, 4–10 – Handwerkswerkszeuge der Nordkarpatischen Gruppe; 3 – Halbfabrikat einer hallstattzeitlichen Axt. Alles Eisen. Zeichnung J. Hritzová.
- Taf. IV. Liptovské Matiašovce, Kote 950. Schere und Landwirtschaftliches Gerät der Nordkarpatischen Gruppe. Alles Eisen. Zeichnung J. Hritzová.
- Taf. V. Liptovské Matiašovce, Kote 950. 3 – Fragment eines Spiegels; 4 – Ösenstift; 10 – Münze; 1, 2, 5–9 – Küchengerät. Nordkarpatische Gruppe. 1, 2, 4–6, 8, 9 – Eisen; 3 – Zinnbronze; 7 – Kupfer; 10 – Silber. Zeichnung J. Hritzová. Maßstab: a – 1, 5; b – 2–4, 6–10.
- Taf. VI. Liptovské Matiašovce, Kote 950. 1–11 – Winkelbeschläge der Kisten und Truhen; 12–14 – Gesenke; 15 – Schlüssel. Nordkarpatische Gruppe. Alles Eisen. Zeichnung J. Hritzová.
- Taf. VII. Lazisko-Zvon (850 m). 1–14, 16, 17 – Möbel- und Baubeschläge; 15, 18 – Schlüssel. Nordkarpatische Gruppe. Alles Eisen. Zeichnung J. Hritzová.
- Taf. VIII. Liptovské Matiašovce, Kote 950. Baubeschläge (Bauklammer). Nordkarpatische Gruppe. Alles Eisen. Zeichnung J. Hritzová.
- Taf. IX. Liptovské Matiašovce, Kote 950. 1–3, 5, 7–10, 12 – Riegel, Gesenke und Beschläge; 4, 6 – Federeinlage eines Schlosses und Schlüssel; 11, 13 – Schlossbleche. Nordkarpatische Gruppe. Alles Eisen. Zeichnung J. Hritzová.
- Taf. X. Lazisko-Zvon (850 m). Funde der Nordkarpatischen Gruppe. 1, 3–10 – Eisen; 2 – Bronze. Zeichnung J. Hritzová.
- Taf. XI. Lazisko-Zvon (850 m). 1 – Nadel aus der Hallstattzeit; 2–6 – Funde der Nordkarpatischen Gruppe. 1 – Bronze, 2–6 – Eisen. Zeichnung J. Hritzová.

Übersetzt von PhDr. Lubomír Novotný, PhD.

Mgr. Lucia Benediková, PhD.
Archeologický ústav SAV
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
lucia.benedikova@gmail.com

PhDr. Karol Pieta, DrSc.
Archeologický ústav SAV
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
karol.pieta@savba.sk